

4a. Introducere în Epistolele Noului Testament. Epistolele lui Pavel

Epistolele Noului Testament au un statut aparte în Biblie, fiind singurele epistole păstrate sub formă de cărți independente în colecția canonică a Sfintei Scripturi (în Vechiul Testament există scrisori, dar ele există doar sub formă de texte incluse în alte cărți, cum este cazul, de exemplu, cu Ezra 5:7-17; 6:3-12; Neemia 2:7; Daniel 6:25-27, etc.). În NT scrisorile apar sub diferite forme, mai elaborate sau mai simple, mai lungi sau mai scurte, cu un caracter oral mai pronunțat sau mai puțin pronunțat, și sunt relativ des întâlnite (chiar Apocalipsa începe printr-o serie de scrisori către cele șapte Biserici din Asia).

4. 1. Generalități

Epistolele NT constituie mărturii ale vieții Bisericii din primul secol după Hristos, ale legăturii dintre ele și apostoli sau evangheliști – și alte feluri de lucrători creștini, ale felului în care ele au aflat și urmat călăuzirea lui Dumnezeu în ce privește viața internă, organizarea, învățătura, creșterea în maturitate (personală, în familie, în comunitate), lupta cu ereziile, raportarea la societate în general, la structurile economice și administrative ale statului de atunci (imperiul roman). Prin aceste epistole Dumnezeu ne oferă revelația Sa, învățătură de prim rang (apostolic), exemple vii și îndemnuri pentru o viață sfântă, matură, pentru trăirea vieții într-o relație vie cu

El, Creatorul și Mântuitorul omenirii.

4.1.1 Clasificări generale

Într-un mod general, epistolele se pot clasifica în câteva categorii largi, după autor, de exemplu, sau după destinatar. După autor, se pot distinge epistolele lui Pavel (Romani, Galateni, 1-2 Corinteni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, 1-2 Tesaloniceni, 1-2 Timotei, Tit, Filimon), epistola către Evrei, epistolele lui Ioan (1-3), epistolele lui Petru (1-2), epistola lui Iuda și, ultima, epistola lui Iacov. În ce privește destinatarul, epistolele lui Pavel au un destinatar destul de precis (mai puțin epistola către Efeseni, care este un fel de circulară pentru bisericile din Asia Mică, și foarte posibil și epistola către Coloseni), precum și a treia epistolă a lui Ioan (către Gaius); epistola către Evrei, epistolele 1-2 ale lui Ioan și celelalte epistole (1-2 Petru, Iuda, Iacov) au un destinatar general - de unde și numele de epistole generale, catolice, sau sobornicești.

Problemele tratate în epistole includ aspecte de organizare a bisericii, de consiliere pastorală, dezvoltarea unor doctrine, respingerea învățăturilor false, a ereziilor, învățături despre planul de mântuire al lui Dumnezeu în istorie, atât în trecut cât și în viitor. Tonul este apropiat, încurajarea și certarea creștinilor sunt amândouă prezente în cuprinsul acestor epistole, transformându-le în documente esențiale pentru viața de zi cu zi a creștinului.

4.1.2 Genul literar al epistolelor

Istoria genului epistolar începe cu mesajele orale transmise printr-un sol, care comunică voia stăpânului său către destinatar. Mai târziu sub numele de „scrisori” au fost incluse tot felul de mesaje-documente comerciale, guvernamentale, politice, militare, și, bineînțeles, mesaje de natură personală.ⁱ Astfel, în timp, se impun câteva genuri literare caracteristice, între care se detașează scrisoarea, ca atare, și epistola.

Descrierea genului literar al scrisorii eleniste

Scrisoarea reprezintă o specie neliterară de comunicare scrisă, de circumstanță, de interes restrâns, adresată unui cititor individual, persoană privată. Genul literar scrisorii este larg reprezentat în cultura elenistă. În stil, formă, și ton, scrisoarea este cât se poate de neformală, liberă, familiară.ⁱⁱ Prin contrast, epistola reprezintă un gen literar artistic, o specie literară cum este și dialogul, recitarea sau drama.ⁱⁱⁱ Acest gen literar s-a dezvoltat în sec. 4 înainte de Hristos, și implică o compoziție literară complexă, atentă, destinată unui auditoriu larg, și expune un subiect polemic, o dezbatere complexă a unei anumite teme.^{iv} Regulile de dezvoltare a argumentului unei epistole corespund legilor generale ale retoricii. Retorica, sau arta comunicării convingătoare s-a dezvoltat în contextul cuvântărilor juridice, militare, din forurile politice (senat, parlament), dezbateri filosofice, cuvântări elogioase (sărbători, funeralii). În antichitate retorica era considerată arta supremă a omului educat, matur politic, intelectual, social. Deviza ei era întreită: docere, placere,

movere (a învăța, a plăcea, a mișca – a determina la acțiune).

Scrisoarea greco-romană generică avea trei părți: (1) formula de deschidere *praescriptio*, care conținea numele autorului (*superscriptio*), al destinatarului (*adscriptio*), și o salutare scurtă (*salutatio*); apoi (2) mesajul propriu-zis al scrisorii, care adesea era expus în conformitate cu regulile retoricii, și (3) încheierea (*postscriptum*) cu salutări finale, de despărțire (*vale, erroso - adio*).^v În multe scrisori antice apare și o a patra parte (3b) mulțumirea finală (*eucharisto*), în care se aduceau rugăciuni de mulțumire zeilor.^{vi}

Partea centrală, mesajul propriu-zis, conținea următoarele diviziuni retorice: (2.1) o introducere, *exordium*, care capta atenția auditoriului, prezentând sau apărând caracterul autorului (un argument de tip *ethos*); uneori este numită și *proemium* - prezentarea principalelor idei din argument. A doua parte este (2.2) *narratio*, descrierea pe scurt a situației pe care se sprijinește pledoaria, afirmarea tezei. Pavel includea adesea elemente biografice, un istoric condensat al bisericii destinatar sau al misiunii, descrierea trăirilor semnificative – un argument de tip *pathos*. În continuare urmau (2.3) *propositio*, partea de afirmare a tezei de bază care va fi expusă în epistolă (cunoscută și drept *partitio* – afirmarea principalelor direcții ale tezei), (2.4) *probatio* (desfășurarea argumentului; ea include elemente de tip *ethos*, *pathos* și *logos* (demonstrații logice), de tip *confirmatio* – aduse în sprijinul tezei și de tip *refutatio* – argumente de respingere a pozițiilor adverse), (2.5) *peroratio* (concluzia), (2.6) *exhortatio* (sfaturi, îndemnuri,

care puteau apare și în alte părți ale scrisorii, ca *paraenesis*).

Scrisorile creștine vizavi de scrisorile eleniste

Scrisorile creștine au elemente distincte, adaptări clare, în comparație cu scrisorile eleniste. De exemplu, în loc de urarea păgână „bucurie!”, adică „salutări” (chairein, χαίρειν), întâlnim adesea la Pavel „har și pace” (charis kai eirene, χάρις και εἰρήνη), o combinație formulei grecești cu cea ebraică (מwl v); Pavel adaugă o declarație de mulțumire sau (și) o cerere de binecuvântare, bazate de obicei pe două tipuri de raționament: un motiv bazat pe trecut (prep. ὅτι, pentru că) și un scop al epistolei (prep. ἵνα, astfel încât). Scrisorile lui Pavel au, în general, două părți, (a) una doctrinară și (b) una practică. Uneori, corpul principal al epistolei se poate diviza, în epistolele lui Pavel, în trei părți: (a) o parte conciliatorie (recunoaștere a meritelor și realizărilor destinatarului), (b) o parte de învățătură (doctrină), și (c) o parte de îndemnuri (pareneză).^{vii} În mare, scrisorile din NT au următoarele trei părți majore:^{viii}

- I) Introducerea epistolei (*Praescriptum, Proemium, Exordium*)
 - Prezentarea autorului (autori, *superscriptio*)
 - Prezentarea destinatarului (destinatari, *adscriptio*)
 - Salutare (*salutatio*)
 - Rugăciune de mulțumire sau binecuvântare (*eucharisto, berakah*)
 - Prezentarea generală a situației (*narratio*)

- Rezumat general, sfaturi generale (*exordium*)
- II) Cuprinsul epistolei (*Propositio, Partitio, Probatio, Paraenesis - Exhortatio*)
- Îndemnuri inițiale
 - Teză (enunțarea subiectului, *propositio, partitio*)
 - Discuție teologică (argumentare, *probatio*)
 - Sfaturi moralizatoare (parte etică)
- III) Încheierea epistolei (*Peroratio, Postscriptum, Conclusio, Salutatio, Vale*)
- Precizări practice (*exhortatio*)
 - Salutări finale, individuale (*salutatio*)
 - Gânduri finale (*peroratio, postscriptum*)
 - Doxologie și rugăciune.

Ca exemplu, pot fi studiate elementele retorice din epistolele lui Pavel către Corinteni și Romani.

Elemente Retorice	1 Corinteni	2 Corinteni	Romani
Praescriptio -Introducere cu salutările	1:1-3	1:1-2	1:1-7
Superscriptio -Prezentare	1:1 Pavel, chemat să fie apostol al lui Isus Hristos, prin voia lui Dumnezeu, și fratele Sosten,	1:1a Pavel, apostol al lui Isus Hristos, prin voia lui Dumnezeu, și fratele Timotei,	1:1-6 Pavel, rob al lui Isus Hristos, chemat să fie apostol, pus deoparte ca să vestească Evanghelia lui Dumnezeu, etc.
Adscriptio - Destinatar	1:2 Către Biserica lui Dumnezeu care	1:1b Către Biserica lui Dumnezeu care	1:7a Vouă tuturor, care sunteți prea iubiți

	este în Corint, către cei ce au fost sfințiți în Hristos Isus, chemați să fie sfinți, și către toți cei ce cheamă în vreun loc Numele lui Isus Hristos, Domnul lor și al nostru	este în Corint, și către toți sfinții, care sunt în toată Ahaia:	ai lui Dumnezeu în Roma, chemați să fiți sfinți:
Salutatio - Salutare propriu-zisă	1:3 Har și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Isus Hristos!	1:2 Har și pace vouă de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Isus Hristos!	1:7b Har și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Isus Hristos!
Proemium și Exordium -Expunere rezumată a subiectului + rugăciune și / sau mulțumire	1:4-9 4. Mulțumesc Dumnezeului meu totdeauna cu privire la voi, pentru harul lui Dumnezeu, care v-a fost dat în Isus Hristos. 5. Căci în El ați fost îmbogățiți în toate privințele, cu orice vorbire și cu orice cunoștință, etc.	1:3-11 Binecuvântat să fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Isus Hristos, Părintele îndurărilor și Dumnezeu oricărei mângâieri, 4. care ne mângâie în toate necazurile noastre, pentru ca, prin mângâierea cu care noi înșine suntem mângâiați de Dumnezeu, să putem mângâia pe cei ce se află	1:8-12. 8 Mai întâi mulțumesc Dumnezeului meu, prin Isus Hristos, pentru voi toți, căci credința voastră este vestită în toată lumea. 9 Dumnezeu, căruia Îi slujesc în duhul meu, în Evanghelia Fiului Său, îmi este martor că vă pomenesc neîncetat în rugăciunile mele, 10 Și cer totdeauna ca, prin voia lui

		în vreun necaz! Etc.	Dumnezeu, să am în sfârșit fericirea să vin la voi. 11 Căci doresc să vă văd, ca să vă dau vreun dar duhovnicesc pentru întărirea voastră, 12 sau mai degrabă, ca să ne îmbărbătăm laolaltă în mijlocul vostru, prin credința pe care o avem împreună, și voi și eu.
Conținut, diviziuni principale	1:10-16:18 1-6; 7-16	1:12-13:10 1-7; 8-9; 10-13	1:16-15:13 1-11; 12-15
<i>Narratio</i> -Expunerea contextului	1:11-17	1:8-2:13; 8:1-7, 10:12-18	1:13-15
<i>Propositio</i> -Teza, subiectul principal	1:10 Vă îndemn, fraților, pentru Numele Domnului nostru Isus Hristos, să aveți toți același fel de vorbire, să n-aveți dezbinări între voi, ci să fiți uniți în chip desăvârșit într- un gând și o simțire.	2:14-17, 8:8-11, 10:7-11 2:14. Mulțumiri fie aduse lui Dumnezeu, care ne poartă totdeauna cu carul Lui de biruință în Hristos, și care răspindește prin noi în orice loc mireasma cunoștinței Lui.	1:16-17 Căci mie nu mi-e rușine de Evanghelia lui Hristos; fiindcă ea este puterea lui Dumnezeu pentru mântuirea fiecăruia care crede: întâi a Iudeului, apoi a Grecului; deoarece în ea este descoperită o

		[...] 17. Căci noi nu stricăm Cuvântul lui Dumnezeu, cum fac cei mai mulți; ci vorbim cu inima curată, din partea lui Dumnezeu, înaintea lui Dumnezeu, în Hristos.	neprihănire, pe care o dă Dumnezeu, prin credință și care duce la credință, după cum este scris: “Cel neprihănit va trăi prin credință.”
<i>Probatio</i> -Argumentul cu dovezile lui	1:18-15:12 argument teologic: 1:18-4:21 parte etică: 5:1-15:12	3:1-6:10; 8:12-9:5; 11:1-12:18	1:18-15:13 argument teologic: 1:18-11:36 parte etică : 12:1-15:13
<i>Peroratio</i> (remarci finale)	16:13-18	6:11-12:6, 9:6-15; 12:19-13:13	15:14-16:23
<i>Conclusio</i> Precizări finale	16:19-24 19. Bisericile din Asia vă trimit sănătate. Acuila și Priscila, împreună cu Biserica din casa lor, vă trimit multă sănătate în Domnul. 20. Toți frații vă trimit sănătate.	13:11-13 11. Încolo, fraților, fiți sănătoși, desăvârșiți-vă, îmbărbătați-vă, fiți cu un cuget, trăiți în pace, și Dumnezeu dragostei și al păcii va fi cu voi. 12. Spuneți-vă	16:24-27 24. Harul Domnului nostru Isus Hristos să fie cu voi cu toți! Amin. 25. Iar Aceluia care poate să vă întărească, după Evanghelia mea și propovăduirea lui

Salutări Individuale (<i>salutatio</i>)	Spuneți-vă sănătate unii altora cu o sărutare sfântă. 21. Urările de sănătate sunt scrise cu însăși mâna mea: Pavel.	unii altora sănătate, cu o sărutare sfântă. 13. Toți sfinții vă trimit sănătate.	Isus Hristos, potrivit cu descoperirea tainei, care a fost ținută ascunsă timp de veacuri, 26. dar a fost arătată acum prin scrierile proorocilor, și, prin porunca Dumnezeului cel veșnic, a fost adusă la cunoștința tuturor Neamurilor, ca să asculte de credință,
Gânduri finale (<i>postscriptum</i>)	22. <i>Dacă nu iubește cineva pe Domnul nostru Isus Hristos, să fie anatema! Maranata!</i>		
Doxologie finală	23. Harul Domnului Isus Hristos să fie cu voi. 24. Dragostea mea este cu voi cu toți în Hristos Isus. Amin.	24. Harul Domnului Isus Hristos, și dragostea lui Dumnezeu, și împărtășirea Sfântului Duh, să fie cu voi cu toți! Amin.	27. a lui Dumnezeu, care singur este înțelept, să fie slava, prin Isus Hristos, în vecii vecilor! Amin.

Adesea, la Pavel, mulțumirile din final sunt înlocuite de o doxologie sau binecuvântare specifică.

În ce privește stilul, Pavel integrează multe alte elemente (subgenuri literare) în epistolele sale: predici, fragmente kerygmatiche timpurii, crezuri, imnuri, liste de porunci, de calități sau defecte, formule liturgice, mărturii personale, etc.

Scrierea epistolelor, ca atare, putea implica intervenția mai multor persoane. În general, scrisorile eleniste puteau fi compuse și scrise în mai multe feluri: fie personal de autor (documente autografe), fie cu ajutorul unui secretar: un scrib (copist) sau un prieten ori însoțitor al autorului, prin dictare sau delegat.^{ix} În astfel de situații, scrisoarea era dictată cuvânt cu cuvânt, și autorul își adăuga în final semnătura autografă; când autorul putea delega scrierea unei scrisori, cu indicarea liniilor generale ale conținutului, acesta era împuternicit să semneze în numele autorului – dar avea și responsabilitatea să urmeze cu exactitate conținutul indicat de autorul moral al scrisorii. Compunerea unei epistole, spre deosebire de scrisoare, putea lua mai multe zile. În final, era posibil ca o scrisoare să aibă un regim de document circular, destinat unui număr mai mare de destinatari, și atunci putea rămâne fără introducere și salut ca să i se atașeze mai multe introduceri și saluturi conform diversilor destinatari.

Lista epistolelor din NT

Romani	Pavel	57-58
1 Corinteni	Pavel	55-56
2 Corinteni	Pavel	55-57
Galateni	Pavel	48-49
Efeseni	Pavel	60-61
Filipeni	Pavel	60-61
Coloseni	Pavel	60-61
1 Tesaloniceni	Pavel	51-52
2 Tesaloniceni	Pavel	51-52
1 Timotei	Pavel	62-65

2 Timotei	Pavel	66-67
Tit	Pavel	63-65
Filimon	Pavel	60-61
Evrei	Pavel?Apolo?	64-68
Iacov	Iacov	45-50
1 Petru	Petru	63-64
2 Petru	Petru	65-68
1 Ioan	Ioan	85-95
2 Ioan	Ioan	85-95
3 Ioan	Ioan	85-95
Iuda	Iuda	65-80

4.2. Pavel, apostolul și scriitorul

Pavel este unul din cei mai prolifici scriitori ai NT. Pe lângă autori cunoscuți cum sunt Ioan și Petru, ale căror epistole au o greutate deosebită, Dumnezeu a făcut cunoscută evanghelia Sa într-o mare parte din imperiul roman (Asia Mică, Grecia, Macedonia, Spania, Italia) prin Pavel, acest apostol plin de energie.^x Iuda și Iacov au fost, de asemenea, inspirați să scrie și discuția despre identitatea lor apostolică va fi prezentată mai târziu; Pavel, însă, merită o tratare mai detaliată.

4.2.1 Pavel: un scurt medalion

De pe paginile NT desprindem portretul unui om activ, plin de energie și inițiativă, un teolog profund și un pastor cu mult spirit practic. Nu ni s-a transmis un portret fizic; doar cartea apocrifă a Faptelor lui Pavel și ale Teclei, din secolul doi, oferă o astfel de descriere inedită, și nu neapărat istorică, a înfățișării apostolului

neamurilor, prezentat ca „un om mai degrabă scund, cu picioarele strâmbe; foarte sănătos; cu sprâncenele împreunate și cu nasul ușor coroiat; foarte prietenos, plin de har, așa încât uneori părea să fie doar om, iar alții arăta ca un înger”.^{xi} Descrierea aceasta nu reprezintă un portret sigur, veridic, dar arată cel puțin cum și-l imaginau unii din creștinii secolului 2, pe Pavel, la aproape un secol după viața lui.

Datele care se pot aduna despre Pavel, în afara lucrării sale misionare, prezentate de Luca în cartea Faptele Apostolilor, și în afara epistolelor sale sunt destul de puține. Pe ansamblu, se poate conta pe faptul că era născut în Tars, în regiunea Cilicia, în sud-estul Asiei Mici, probabil în jurul anului 5 - 15 (în momentul lapidării lui Ștefan, Fapte 7:58, în anul 32-33, Saul este numit 'tânăr').^{xii} Tarsul Ciliciei, oraș înfloritor în epoca lui Pavel, ridicat pe malul râului Cydnus, la aproape 18 km distanță de Mediterana, ajunsese sub stăpânire romană din sec. 1 (67 î.H.), și devenise faimos prin generalii săi, prin oamenii de artă și scriitorii pe care îi dăduse (Seleucos din Rhosos, Caius Julius Nicanor, C. Julius Eudaimon, C. Julius Euphranticos, etc.).^{xiii} Orașul avea universitate, stadion, instituții de cultură și de recreere.

Evreu ca etnie, Pavel este, însă, de la naștere, și cetățean roman, un statut internațional valoros, pe care mulți din locuitorii Tarsus-ului îl primiseră ca răsplată pentru sprijinul arătat față de imperiul roman. Pavel va demonstra că știe să se folosească de drepturile cetățeniei romane și că era mândru cu această cetățenie (existau doar 4-5 milioane de cetățeni romani în imperiu).^{xiv} Chiar dacă în epistolele sale nu apar semne ale acestei satisfacții se poate descifra orientarea culturală a lui

Pavel : era un cetățean roman, de origine evreiască, care se simțea în largul său în întreg imperiul, avea noțiuni cuprinzătoare despre sport (alergări, pugilistică, trânte greco-romane), despre navigație, despre viața militară și procesiunile triumfale ale armatelor romane, despre organizarea statului și despre dreptul roman, cunoaște autori eleniști și este capabil să-i citeze (Atena, în Fapte, în Tit).

Ca evreu, Pavel făcea parte din seminția lui Beniamin, iar familia lui se presupune că era originară din nordul Galileii.^{xv} Educația sa a inclus școala în limba greacă, în Tars, și, posibil, și școală în latină, precum și studiile rabinice, la Ierusalim, cu rabi Gamaliel, în evreiește.^{xvi} În Tars, Saul a avut ocazia să interacționeze cu literatura și teatrul grecesc, precum și cu religiile și filosofiele timpului (școala din Tars era faimoasă, de exemplu, rivalizând cu cea din Atena și Alexandria).

În ce privește partida religioasă, el se declară „fariseu, fiu de fariseu”, un fariseu charismatic, plin de zel (Fapte 23:6). Zelul său religios îl detașează de contemporani și îl lansează în cariera rabinică și politică (Gal. 1; Filip. 3; Fapte 8-9). Prezența sa la martirajul lui Ștefan, și prigonirea violentă a creștinilor la Ierusalim și Damasc între anii 32-33 l-au făcut cunoscut ca un prigonitor de temut al „Căii” lui Hristos, și Saul este un tânăr evreu ambițios din punct de vedere al carierei politice-religioase. De aceea, și pocăința sa în urma întâlnirii cu Isus Hristos pe drumul spre Damasc, va rămâne în memoria tuturor drept unul din cele mai remarcabile evenimente ale timpului (Fapte 9, 22, 26; Gal. 1).

Pavel devine apostolul neamurilor, prin excelență, și unul din principalii autori ai NT. Teologia sa, desfășurată

în epistolele adresate diverselor biserici, este una din cele mai fecunde și mai profunde cugetări creștine. Nu este de mirare că Dumnezeu a folosit mintea și zelul său în lărgirea împărăției sale, la creșterea Bisericii. În urma convertirii, Pavel reușește să înțeleagă foarte bine taina de veacuri a lui Dumnezeu, taina evangheliei, adică faptul că Dumnezeu are în vedere și pocăința și mântuirea păgânilor, a „neamurilor”, nu doar a evreilor. El arată că vinovăția oamenilor este generalizată și că Dumnezeu își face cunoscute standardele fie prin Lege fie prin legile conștiinței. Nu există decât o singură salvare pentru toți, prin credință în Isus. Pavel acoperă un domeniu foarte vast: el se ocupă atât de detaliile creației, de istoria lui Israel, cât și de destinul istoric al Bisericii, de venirea Domnului, de Antihrist și de învierea finală. El scrie despre organizarea vieții în biserici, despre slujitori și daruri duhovnicești, despre probleme de disciplină, despre cooperare și misiune, consiliază în probleme de căsătorie, de relații de muncă, de familie, de relații între frați și între credincioși și lumea din jur, de contracararea ereziilor (gnosticism, legalism, etc.). Expresii cum sunt, de exemplu, a fi „o nouă creație”, a fi „în Hristos Isus”, „înfiere”, „creștin matur”, „creștin slab”, dragoste, credință, nădejde, „prin Duhul”, „Duhul înfierii”, „legea Duhului de viață”, „roada Duhului”, „duh de îndrăzneală”, „vă încredințez”, „așa cum am primit”, „vremurile din urmă”, „adevărat este cuvântul acesta și vrednic de crezut”, „Dumnezeul meu să vă binecuvinteze”, etc. au devenit parte din vocabularul zilnic al creștinilor din toate timpurile și locurile și subiectele multor tratate de teologie.

În linii mari, cronologia vieții lui Pavel poate fi reconstituită dar există și un număr de neclarități, de unde apar datări multiple, în funcție de ipotezele reconstituirii.^{xvii} Reperele istorice esențiale în reconstituirea vieții lui Pavel sunt martiriul lui Ștefan (datat 32-33), și moartea lui Pavel (datată 67, la Roma). Între acestea două, celelalte evenimente pot fi aranjate în următoarea schemă generală:

A. Prima perioadă a vieții lui Pavel, perioada iudaică (5-33)

 Nașterea în Tars (5-10?)

 Studii la Tars și Ierusalim, (20-32)

 Martirajul lui Ștefan, prigonirea, 32-33 (Fapte 7-8)

B. Convertirea și perioada de pregătire (33-46)

1. Convertirea (33-34), Fapte 9:1-19a; cf. 22; 26; Gal 1:13-17

2. În Damasc, Arabia (33-36), Fapte 9:19-25;
2 Cor 11:32-33; Gal 1:17

3. Prima vizită la Ierusalim (36), Fapte 9:26-31; Gal 1:18-24

4. În Siria și Cilicia, Fapte 9:30; Gal 1:21.

5. În Antiohia, (41 sau 43) Fapte 11:25-30

6. A doua vizită la Ierusalim, cu ajutoare, împreună cu Barnaba (46), Fapte 11:29-30; 12:25

C. Perioada călătoriilor misionare

C. 1. Prima călătorie misionară (47-49), Fapte 13:1-14:28

1. Înființează biserici, Fapte 13:4-14:20; (Gal 4:12-15)

 a. în Seleucia, Fapte 13:4a

 b. în Cipru, Fapte 13:4b-12

 c. în Perga, Fapte 13:13

 d. în Antiohia Pisidiei, Fapte 13:14-52

 e. în Iconia, Fapte 14:1-7

 f. în Listra, Fapte 14:8-20a

- g. în Derbe, Fapte 14:20b-21a
 - 2. Organizează, disciplinează bisericile, Fapte 14:21-28
Scrie Galateni, din Antiohia (48, cf. ipoteza Galatiei de Sud)
Conciliul din Ierusalim (49), Fapte 15:1-35, Gal 2:1-10
- C.2. A doua călătorie misionară (50-53), Fapte 15:36-18:22
- 1. În Siria and Cilicia, Fapte 15:41
 - 2. În Galatia și Misia, Fapte 16:1-10; 1Tim.4:14; 2Tim. 1:5-6.
 - 3. În Macedonia, Fapte 16:11-17:14; Filip. 4:15-16
 - a. Filipi, Fapte 16:12-40; Filip. 1:4-6; 1Tes 2:2
 - b. Tesalonic, Fapte 17:1-9; 1 Tes 1:4-2:20; 2 Tes 2:6, 3:7-10
 - c. Berea, Fapte 17:10-14
 - 4. În Ahaia, Fapte 17:15-18:17
 - a. Atena, Fapte 15:15-34; 1 Tes 3:1-5
 - b. Corint, Fapte 18:1-17; 1 Tes 3:6-13; 1 Cor 2:1-5; 2 Cor 11:7-9.
Scrie 1-2 Tesaloniceni, din Corint (51-52)
 - 5. Înapoi, în Antiohia, Fapte 18:18-22
- C. 3. A treia călătorie misionară (53-57), Fapte 18:23-21:16
- 1. În Galatia-Frigia (53), Fapte 18:23
 - 2. În Asia mică, Efes (54-57), Fapte 19:1-20:1; 1 Cor 1:11-12; 16:10- 12,17-18; 2 Cor 1:8-11, 15-17, 23; etc.
Scrie 1 Corinteni, din Efes (54-55)
 - 3. În Macedonia și Ahaia (55-57), Fapte 20:1-3; 1 Cor 16:5-7; 2 Cor 2:12-13; 7:5-7,13-16; 8:1-7; 8:16-9:15; 13:1-3.
Scrie 2 Corinteni (56) - din Filipi,
Scrie Romani (56-57) - din Corint.
(Tot din Corint, tot între 56-57, este posibil să fi scris și Galateni, în ipoteza Galatiei de nord.)
 - 4. În Ierusalim (57), Fapte 20:3-21:16; 1Cor 16:3-4; Romani 16:31.

D. Perioda finală a lucrării lui Pavel

1. Arestat în Ierusalim (57), Fapte 21:17-23:22
2. Întemnițat în Cezarea (57-59), Fapte 23:23-26:32
3. Călătoria la Roma (59-60), Fapte 27:1-28:13
 - Naufraziul pe insula Malta (59-60, iarna)
 - Sosirea la Roma (60, primavara)
 - Arest la domiciliu în Roma (61-62, 61-64?),
Fapte 28:14-31; Efes. 3:1, 4:1, 6:18-22; Filip. 1:12-26;
2:19-30; 4:1-3, 10-19; Col. 4:7-18; Filimon 22-24.
 - Scrie Coloseni, Efeseni, (61-62)
 - Filimon, Filipeni
 - Eliberarea din Roma (62?), 1 Tim. 1:3-4; Tit 1:5, 3:12-13.
4. Lucrarea în imperiul roman (62-64)
5. Misiunea în Spania (64-65)
 - Scrie 1 Timotei, Tit (64-66)
6. Evanghelizare în Creta (66)
7. În Nicopolis (66-67, iarna)
8. Arestare, decapitare (67), 2 Tim. 1:8, 15-18; 4:7-21.
 - Scrie ultima scrisoare, 2 Timotei.

4.2.2 Pavel și scrierile sale

Așa cum s-a subliniat, teologia și viața lui Pavel pot fi cunoscute din două surse : din cartea Faptele Apostolilor, a lui Luca, și din propriile epistole ale lui Pavel. Din mulțimea scrierilor sale, căci Pavel era un învățător dinamic, un cititor neobosit și un scriitor activ, Dumnezeu nu inspirat decât un număr relativ mic de scrisori, anume 13, posibil 14 (discuția despre autorul epistolei către Evrei este încă deschisă), care au fost recunoscute de Biserică drept epistole (Romani, 1-2 Corinteni, Galateni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, 1-2 Tesaloniceni) și scrisori (1-2 Timotei, Filimon, Tit) prin care Dumnezeu dă direcții generale majore și de durată, Bisericii sale.

Deși au și un pronunțat caracter ocazional, epistolele și scrisorile lui Pavel dezvăluie și trăsături formale importante. Ele au concepute de la bun început ca documente structurate atent, care să dea învățătură într-o manieră sistematică.^{xviii} Cu toate acestea, nu poate trece neremarcat stilul său oral caracteristic: Pavel folosește adesea fraze lungi (chiar perioade), interpelări (dialoguri imaginare), schimbări bruște de subiect, neîncheieri ale unor gânduri, rugăciuni directe, care întrerup firul expunerii, paranteze lungi, etc. Conform lui A. Deissmann, Pavel scrie „adesea fără o structură atentă, trecând liber de la un subiect la altul, adesea sărind [de la o idee la alta]”.^{xix} Dificultățile întâlnite în epistolele sale pot avea drept sursă fie limbajul lui Pavel (împrumuturi, figuri de stil : metonimiile mai ales, paranteze, diatriba, argumentarea a fortiori, litota, eufemismul, întrebări retorice, etc.), fie tipul său de gândire (reîntoarceri

concentrice la un anumit subiect – în spirală, paralelisme, chiasme, antiteze, paradoxuri), dificultăți din cauza redactării (dictare, digresiuni, stil oral).^{xx} Chiar și în scrisori se pot întâlni astfel de dificultăți, chiar dacă sunt mai puțin elaborate. Scrisorile lui Pavel, pe de altă parte, sunt o mărturie despre tipul de relații apropiate, prietenești pe care le întreținea cu principalii săi colaboratori.

4.2.3. Clasificarea epistolelor pauline

În ce privește clasificarea epistolelor lui Pavel, există mai multe criterii de grupare a lor în funcție de conținut, de destinatar, de cronologie. Astfel, un prim criteriu sugestiv este cel geografic-cronologic, criteriul călătoriilor misionare. Potrivit acestui criteriu, în timpul celei dintâi călătorii misionare (Fapte 13:1-14:28) Pavel nu a scris vreo epistolă care să se păstreze, dar în timpul celei de a doua (Fapte 15:35-18:22) a scris mai multe epistole. Înainte de angajarea în această călătorie, se pare că a scris epistola către Galateni, din Antiohia, înainte de conciliul din Ierusalim (50). Această datare corespunde ipotezei Galatiei de sud, prin care Pavel și Barnaba au trecut în prima călătorie misionară (Listra, Derbe, Iconia). Există și ipoteza Galatiei de nord, care a fost vizitată în timpul celei de a doua călătorii misionare; în cazul acesta, epistola către Galateni este scrisă mai târziu, în a doua parte a celei de a doua călătorii, sau după aceea. În timpul celei de a doua călătorii au fost scrise, apoi, și 1-2 Tesaloniceni, din Corint. În timpul celei de a treia călătorii (Fapte 18:23-21:16), Pavel a compus epistolele 1- 2 Corinteni – din Efes, Romani – din Corint.

În timpul primei întemnițări la Roma (la capătul celei de a patra călătorii) a scris epistolele către Filimon, către Efes, Colose, și Filipi. După această primă întemnițare, Pavel a fost eliberat și a călătorit în Spania, după care și-a continuat lucrarea în zona Greciei și a Asiei Mici. A scris 1 Timotei, către Timotei care era în Efes, și epistola către Tit, care se afla în Creta. 2 Timotei este scrisă la sfârșitul celei de a doua întemnițări la Roma.

Un alt criteriu este clasificarea după tipul de destinatar. Epistolele lui Pavel pot fi grupate în epistole scrise unei persoane anume, individuale: 1-2 Timotei, Tit, Filimon; unor biserici locale distincte: 1-2 Corinteni, 1-2 Tesaloniceni, Romani, Filipeni; și scrisori circulare, destinate unui număr mai mare de biserici dintr-o regiune: Galateni, Efeseni și Coloseni.

Mulți comentatori preferă, însă, criteriul mixt teologic-cronologic-canonice potrivit căruia, epistolele lui Pavel se împart în patru grupuri distincte: epistole corective (Galateni, 1-2 Tesaloniceni); epistole teologice (Romani, 1-2 Corinteni); epistole din închisoare (Efeseni, Coloseni, Filimon, Filipeni); și epistole pastorale (1-2 Timotei, Tit). Din punctul de vedere al ipotezei Galatiei de nord, primele două epistole sunt 1 și 2 Tesaloniceni (51-52), urmate de epistolele majore Galateni, 1 și 2 Corinteni, Romani (54-58), de epistolele din captivitate – Filipeni, Coloseni, Efeseni, Filimon (59-64), și de cele pastorale – 1 și 2 Timotei, Tit (64-66).^{xxi}

4.3 Epistola lui Pavel către Romani

Epistola apostolului Pavel către Romani este cea dintâi menționată în seria corpusului Paulin, deși, în ordine

istorică, ea a fost scrisă a treia sau a patra la rând, după Galateni, 1- 2 Tesaloniceni. Este una din cele mai profunde și mai citate epistole, prin care se pun bazele credinței creștine. Argumentul ei complex o face să rămână una din cele mai importante documente de credință ale creștinătății.

4.3.1 Autor și autenticitate

Originea paulină a epistolei nu este disputată. Ea este menționată ca parte a corpusului paulin autentic în canonul Muratori [ca. 200], de Marcion [ca. 150], și de mulți părinți ai bisericii începând cu Ignatius, Policarp, Justin Martirul, Ireneus, etc. Luând Galateni și 1-2 Corinteni ca referințe de bază ale stilului și teologiei lui Pavel, se poate observa că Romani reflectă același stil și o teologie similară (de fapt, stilul și tematica mesajelor sunt foarte similare în cele „șapte epistole nedisputate” ale lui Pavel: 1-2 Corinteni, Romani, Galateni, Filimon, 1-2 Tesaloniceni).

4.3.2 Destinatari și datare

Este destul de probabil că Pavel a scris epistola către Romani din Grecia, din Corint, după lasă să se înțeleagă două detalii ale epistolei: (1) curierul scrisorii este Fivi (Fibia), o diaconiță din Chencrea, localitate vecină cu Corintul și port al acestuia (16:1-2); și (2) gazda lui Pavel este Gaius (16:23), un lider din Corint (1 Cor 1:14).

Epistola a fost scrisă între anii 56 - 57. Pavel spune în Romani 15:26-28 că a încheiat strângerea de fonduri pentru creștinii săraci din Ierusalim, la care au contribuit

bisericile din Macedonia și Ahaia (Grecia continentală). Spre sfârșitul celei de a treia călătorii, într-adevăr, Pavel petrece trei luni în Corint (FAp 20:1-3), după care se întoarce la Ierusalim, cu ajutoarele pentru creștinii de acolo (începutul anului 57). Eroarea în datare este mică, pentru că, de exemplu, se știe că la plecarea din Efes spre Corint (cf. 2 Cor. 8-9), strângerea ajutoarelor nu se încheiase.

Epistola este trimisă creștinilor din Roma (Romani 1:7, 15).^{xxii} Conform datelor istorice, în Roma exista o comunitate iudaică puternică (cel puțin 10 sinagogi), și, probabil de aici au început și adunările creștine.^{xxiii} În momentul în care scrie Pavel aceste biserici erau predominant formate din păgâni convertiți (Romani 1:5, 1:12-14, 11:19-22, 25-28; 11:13).^{xxiv} Tabloul bisericii din Roma, este deci acela al unei comunități unde majoritatea veneau dintre neamuri, și pe lângă ei exista o minoritate iudaică puternică, care începuse evanghelizarea în capitală (cf. Romani 1-3 și numeroasele citate din VT, în Romani). Începutul lucrării în Roma se datorează evreilor creștini veniți atât Ierusalim cât și din Efes (deși, evreii care ar fi venit din Asia Mică, ar fi avut deja clare principiile misiunii între neamuri, și nu ar fi produs problemele care existau în Roma).

4.3.3 Ocazia scrierii și scopul autorului

Ca biserică nouă și dinamică, biserica se confrunta cu probleme deosebite. Animositatea tradițională dintre evrei și păgâni se perpetua și în biserică, unde luase forma unei confruntări cu nuanță naționalistă: neamurile se considerau alese în locul evreilor ca popor al lui

Dumnezeu și îi acuzau pe aceștia că s-au lepădat ca națiune de Mesia. În replică, Iudeii insistau că Legea este revelația dată lui Israel, o lumină de care acum beneficiază și neamurile, și pe care trebuie să o respecte. Evreii creștini impuneau deci un creștinism iudaizat și iudaizant.^{xxv}

Controversa teologică a condus la o împărțire a creștinilor în tabere (creștini cu convingeri mai mature și mai libere, „creștinii tari”, și cei cu convingeri mai restrictive și imature, creștinii „slabi”), și, de asemenea, existau atitudini diferite față de imperiul roman.^{xxvi}

Rezultă că biserica din Roma era o biserică (sau comunitate de biserici) stabilă și cu potențial, dar absorbită în controverse care o deturnau de la o viață matură în Hristos. și asta, chiar în inima imperiului roman.

Scopul epistolei apare atât din afirmațiile directe ale lui Pavel din cap. 1 și cap. 15, cât și din raportarea mesajului la situația bisericii din Roma. Putem astfel desluși următoarele intenții:

1) Un scop pastoral, evanghelistic. El se simte dator ca pastor și ca apostol al neamurilor față de creștinii din Roma, deși nu înființase el aceste biserici. Ca pastor, Pavel dorește să îi întărească spiritual printr-o prezentare complexă, aproape completă a învățaturii evangheliei și a principiilor vieții creștine (1:11).

2) Un scop apologetic. Pavel le scrie cu îndrăzneală ca să își apere slujirea de apostol al neamurilor și evanghelia predicată de el, și să își prezinte în termeni clari viziunea misionară (chiar dacă momentan se întoarce la Ierusalim, Romani 15:15).

3) O intenție de mediere. Conform acestei intenții, Pavel a dorit să stăvilească anti-iudaismul care tindea să pună stăpânire peste biserică, în Roma, și care era încurajat și de recentul edict al lui Claudius, precum și tradiționalismul și naționalismul agresiv al evreilor.^{xxvii} El prezintă că și iudeii și grecii sunt la fel de păcătoși înaintea lui Dumnezeu și sunt mântuiți în același fel, prin credință. Israel are încă un rol aparte în istorie, iar neamurile sunt prinse și ele în planul lui Dumnezeu.

4) Un scop misionar, de împărtășire a viziunii sale misionare. Pavel dorește să vindece diviziunea din biserică și să îi unească pe romani în jurul unei viziuni misionare, ca să-l sprijinească, eventual, în proiectul „Spania” (cap. 15). Din această perspectivă, El încearcă să stabilească la Roma o bază pentru lucrarea sa misionară din vestul Europei.

5) O intenție testamentară. Intenția testamentară a fost sugerată în ideea că Pavel a scris epistola către Romani simțind că viața îi e în primejdie (la sfârșitul celei de a treia călătorii Duhul îl înștiința că va fi arestat și va avea de suferit). Atunci, el s-ar fi gândit să alcătuiască o relatare mai complexă (completă?) a evangheliei sale (un „testament” - conform lui G. Bornkamm, un „compendiu de doctrină creștină” – conform lui P. Melancthon).

Probabil că scopul epistolei este, de fapt, un scop mixt, care subsumează, cu diverse ponderi, intențiile amintite mai sus. Pavel a dorit să medieze neînțelegerile unei biserici care s-a lăsat atrasă în controverse interne și părea să-și fi pierdut viziunea de ansamblu a misiunii ei. În plus, el le prezintă evanghelia și istoria mântuirii, în linii generale, și îi cheamă la o viață dedicată lui Dumnezeu, în present, la o bună mărturie între ei și în

societate, așteptându-se, eventual, ca să devină partenerii săi în misiunea din Spania și din Asia Mică.

Pe ansamblul ei, epistola are un caracter catehetic, argumentativ (stil de dezbateri), foarte asemănătoare cu stilul discuțiilor din sinagogă (Pavel folosește des diatriba - dialogul imaginar cu un oponent).

4.3.4 Textul epistolei: atestare, integritate

Papirusul P46 (ca. 200),^{xxviii} este cel mai vechi document privitor la Romani și cuprinde Romani 5-6, 8-11, 15-16 (76 pagini; 46 se află la Chester Beatty Museum, Dublin, Irlanda; și 30, la Universitatea Michigan, USA). Din tradiția estică se păstrează manuscrisele grecești B (Vaticanus, sec. 4), Ⲙ (Sinaiticus, sec. 4), 1739 (sec. 10, mt. Athos), citate din Clement din Alexandria (ca. 180) and Origen (ca. 254), și versiunile coptice (sahidică și bohairică). Din tradiția vestică există citatele din Tertulian (ca. 200), din alți diverși părinți latini, și versiunile latine timpurii (manuscrisul bilingual d, greco-latin; codexurile: D - Claromontanus; F- Augiensis și G - Boernerianus, etc.).^{xxix}

Printre problemele textuale ale epistolei către Romani sunt cele ridicate de colecția *Apostolikon* a ereticului Marcion (colecția de epistole ale lui Pavel), ale cărei exemplare rețin doar textul până la Romani 14:23, or se sfârșesc cu cap. 15:33 (se știe însă, că Marcion a purificat NT de toate porțiunile cu citate din VT, sau cu învățături bazate pe marturia VT).^{xxx} Mai important, însă, este că unii teologi latini cum sunt Tertulian, Ireneus și Ciprian, nu amintesc cap. 15 și 16 în comentariile lor. În plus, mai

multe manuscrise ale traducerii latine Vulgata, omit secțiunea 15:1-16:23.

În ce privește tradiția textelor estice, grecești, se observă că epistola are mai multe versete de încheiere: Romani 15:33; 16:24; 16:27. Încheierea din 16:25-27 (numită și „doxologia migratoare”) are poziții variabile în cadrul epistolei: ea apare fie o dată după 16:23 în P61, B, C, D, 1739, etc., ori, tot o dată, dar după 14:23 în siriacă (h), ori după 15:33, în P46; fie de două ori: după 14:23 și după 16:23 în A, P, 5, 33, 104, plus câteva codice armene timpurii; fie că lipsește total în F, G, 629.^{xxxii}

Pe ansamblu, toate textele cele mai vechi, grecești, conțin întreaga epistolă, chiar dacă poziția încheierii diferă sau dacă există încheieri multiple. Tradiția marcionită este părtinitoare, cum se știe, și este posibil - deși nu sigur, să fi influențat tradiția vestică. Această tradiție vestică, împreună cu plasarea diferită a doxologiei finale din 16:25-27, pare să indice că au existat variante mai scurte și mai lungi ale epistolei.

În caz că tradiția Marcionită a influențat versiunile latine, mai târziu, atunci cititorii n-ar fi putut detecta vreo ruptură în text, deoarece 15:33 este o încheiere destul de potrivită, în sine.^{xxxiii} O explicație alternativă este că textul actual, Romani 1-16, reprezintă epistola originală plus salutările speciale ale lui Pavel către creștinii din Efes, care atunci se aflau în Roma (sau o variantă specială trimisă în Efes), iar scrisoarea din NT este forma în care a păstrat-o biserica din Efes.^{xxxiiii} În fine, este interesant să notăm explicația propusă de teologii ortodocși români, potrivit căroră plasarea variată a doxologiei din 16:25-27 se datorează folosirii liturghice a epistolei; citirile la liturghie tindeau să se încheie cu

16:25-27 indiferent dacă se citise toată epistola sau nu.^{xxxiv}

4.3.4 Unitatea literară și teologică a cărții

Discutarea unității literare ridică problema armoniei dintre stilul epistolar (introducere, 1:1-15; încheiere, 15:14-16:23) și stilul argumentativ, de „tratat” sau „eseu literar” sau „dialog”,^{xxxv} al corpului principal al epistolei (1:16-15:13). Acest tip de argument este totuși specific epistolelor eleniste, care sunt un tip dezvoltat, mai complex de scrisoare, și se potrivește cu datarea scrierii la mijlocul primului secol AD.^{xxxvi}

Arta retorică a lui Pavel apare cu claritate în felul în care el leagă aceste secțiuni, prin 1:16-17, cu care încheie introducerea și pregătește argumentul, și prin 15:14-16, cu care se întoarce la evaluarea lucrării sale apostolice, și pregătește rugămintea de sprijinire din 15:24, 27-30. Într-un fel, argumentul scrisorii este prins la mijloc, ca într-un sandwich, între aceste două declarații de crez și viziune misionară.^{xxxvii}

În ce privește argumentul, s-a avansat ipoteza că scrisoarea a rezultat din combinarea a două predici ori scrisori anterioare, ale lui Pavel: una în cap. 1-4 și 9-11 (unde se urmărește o privire de ansamblu asupra participării la mântuire a evreilor și neamurilor prin cunoașterea Legii și prin alegerea divină), cealaltă în cap. 5-8 (unde este vorba despre experiența credinței în vederea mântuirii, urmate de 12-15, sfaturi de viață creștină),^{xxxviii} sau una în 1:1-4:25; 5:12-11:36; 15:8-13; și alta în 12:1-21; 13:8-10; 14:1-15; 15:14-32; 16:21-23; 15:33). Pentru unii autori, cap. 5-8 ar reprezenta un fel de

„golf interior' sau secundar al argumentului din 1-11.^{xxxix} Din alte puncte de vedere, chiar și cap. 9-11 ar putea reprezenta un mesaj independent, încorporat ulterior în scrisoare. Există și alte variante ale ipotezei interpolărilor ulterioare într-un mesaj inițial, cum ar fi cea a lui J.C. O'Neill (1:18-2:29; 5:12-21; 7:14-25; 9:11-24; 10:7-15:13) sau R. Bultmann (2:1, 16; 5:6-7; 6:17b; 7:25b; 8:1; 10:17; 13:5).^{xl}

Cum se întâmplă de obicei în scrisorile lui Pavel, în Epistola către Romani se pot deosebi (1) o parte teologică, cap. 1-11, și (2) o parte aplicativă și de îndemnuri (parenetică), cap. 12-15. Deoarece partea aplicativă nu face clare referințe la argumentul anterior, ea poate lăsa impresia unei construcții independente, cu atât mai mult cu cât aici Pavel dezvoltă alte teme față de mântuirea prin credință sau planul lui Dumnezeu în istorie (slujirea în dragoste, respect față de guvern, relații altruiste și de compasiune între creștinii „tari” și cei cu o conștiință „slabă”, etc.). În același timp, însă, se știe că există o oarecare dezordine în prezentarea argumentelor lui Pavel.^{xli} O analiză mai atentă indică faptul că Romani 1-11 reprezintă într-adevăr baza teologică a trăirii practice cu Hristos în armonie în biserică și în stat, care este descrisă în Romani 12-15.^{xlii}

Pe ansamblu, scrisoarea are un caracter „de ambasadă a evangheliei” ori „pledoarie pentru evanghelie”,^{xlili} un termen care descrie sugestiv efectul și dinamica mesajului lui Pavel (în termenii retoricii clasice, mai tehnici, se spune că epistola îmbină caracterul epideictic / demonstrativ, cu cel protreptic / persuasiv).^{xliv}

4.3.5 Argumentul teologic

După una din cele mai lungi introduceri din epistolele sale (Romani 1:1-17) Pavel intră în argumentul propriu-zis al epistolei (1:18-15:13). În mare, argumentul se desfășoară în 5 etape principale:^{xliv}

1. Vedere de ansamblu: și Iudeii și Grecii sunt vinovați față de Dzeu. (1:18 - 3:20)
2. Neprihănirea vine prin credință, *justificare juridică* (3:21-5:21)
3. Neprihănirea continuă prin *sfințire* personală (6:1-8:39)
4. Vedere de ansamblu: Dumnezeu are un plan în istorie cu Israel și cu Neamurile (9-11)
5. Neprihănirea se trăiește practic: viața în Biserică și în stat (12-15)

Astfel, Pavel se concentrează pe două perspective de seamă: o vedere istorică asupra mântuirii (apocaliptică ; cf. vinovăția universală, mântuirea prin credință, rolul lui Israel, mântuirea deplină la a doua venire a lui Isus, etc.) și trăirea unei vieți drepte înaintea lui Dumnezeu (neprihănire: o neprihănire juridică, pozițională, și una practică, progresivă). Prima urmărește istoria generală a omenirii, natura colectivă a păcatului și a mântuirii, cealaltă caută semnificația personală a mântuirii. S-ar putea sugera că unul din termenii cei mai potriviți pentru descrierea acestei abordări ar fi termenul de bilanț, folosit de E. Charpentier.^{xlvi} Astfel, epistola către Romani s-ar putea împărți cu ajutorul noțiunii de bilanț în următoarele subdiviziuni:

- A. Bilanț doctrinal (Romani 1-11)

1. statistic: toți au păcătuit, sunt condamnați (1:18-5:11)
2. la botez: uniți cu Hristos avem viața nouă (5:12-7:6)
3. spiritual (psihologic): Duhul aduce viața (7:7-8:39)
4. istoric: Israel îl va primi pe Mesia, în final (9-11)

B. Bilanț etic, practic (Romani 12-15)

Din punct de vedere retoric, epistola către Romani respectă standardele unui discurs *deliberativ* prin care Pavel îi încurajează pe creștinii din Roma la o viață de credință, de dedicare față de evanghelie, cu dragoste.^{xlvii}

- 1:1-12 I. *Praescriptio*
 1:1-7 A. *Praescriptio* (introducere, *proemium*)
 1:8-12 B. Rugăciune de mulțumire

- 1:13-15 II. *Narratio*

- 1:16-17 III. *Partitio*: Pavel își prezintă evanghelia, aceeași pentru evrei și pentru neamuri, cea care aduce mântuirea de păcat și o viață nouă.

- 1:18-11:36 IV. *Probatio*:

1:18-4:25 *Argumentul 1*: prima demonstrație de ansamblu a lui Pavel, arată că judecata lui Dumnezeu este justă și toți oamenii o confirmă, fie că au avut Legea revelată (evreii) fie că au avut doar legea conștiinței (Neamurile). Neprihănirea lui Dumnezeu este oferită în mod egal tuturor, prin credință (aici are un loc deosebit argumentul bazat pe viața lui Avraam: el a fost nesocotit neprihănit prin credință cu câteva sute de ani înainte să fi fost date circumcizia și Legea).

5:1-8:39 *Argumentul 2*: a doua demonstrație adoptă un ton mai personal, pentru a prezenta dilema păcatului, scopul legii, eficiența vieții prin Duhul Sfânt. Mai întâi, în capitolul 5 este prezentată soluția lui Dumnezeu în Hristos: dacă prin Adam a venit moartea,^{xlviii} prin Hristos vine harul și neprihănirea, darul lui Dumnezeu (paralelismul dintre cei doi este esențial pentru înțelegerea mântuirii dar nu este un paralelism perfect (harul este mai mare sau mai tare decât efectele păcatului). Capitolul 6 prezintă tema unirii cu Hristos în moartea și învierea Sa (tema botezului în moartea lui Hristos). Doar prin unire și identificare cu Hristos se poate ieși de sub condamnarea sub care Adam a plasat omenirea. Capitolul șapte este capitolul paradoxurilor: găsim viața adevărată și scăpăm de condamnarea Legii murind cu Hristos; descoperim că Legea, deși este bună, nu reușește decât să stârnească mai tare păcatul din noi; și descoperim că suntem dedublați: mintea noastră acceptă Legea lui Dumnezeu dar legea păcatului din trupul nostru o respinge (de unde, strigătul omului neputincios: „o, nenorocitul de mine, cine mă va scăpa de acest trup de moarte?”). Răspunsul salvator vine prin Legea Duhului de viață, în Romani 8:1-2. Prin prezența Duhului Sfânt în noi, ca urmare a jertfei lui Hristos, oamenii capătă o opțiune nouă și puterea de a o urma: îndemnurile Duhului Sfânt în noi (Duhul e prezent în noi) și putere de la Duhul Sfânt pentru a umbla după îndemnurile sale. Capitolul 8 se încheie cu o tranziție spre viziunea de ansamblu din 9-11: Dumnezeu are un plan veșnic cu noi și nimic nu ne poate despărți de dragostea Sa.

9:1-11:36 *Argumentul 3*: cea de a treia demonstrație revine la prezentarea de ansamblu a istoriei mântuirii (care a fost discutată în cap. 1-4) și dovedește că Dumnezeu încă mai păstrează un rol în istorie pentru poporul său, Israel. Argumentul începe cu recunoașterea meritelor lui Israel (care are de partea lui istoria sfântă: patriarhii, promisiunile, Legea,

profeții, chiar și pe Hristos, care s-a născut din Israel). Discuția continuă cu o discuție a neascultării și a ascultării de Dumnezeu în istoria lui Israel, iar Pavel subliniază principiul minorității celor credincioși (paradoxul descendenței: nu toți cei născuți din Israel sunt Israel, sau nu tot Israelul genetic este și Israel spiritual; în cadrul Israelului general, biologic, există *rămășița*, „*cei 7000 de bărbați*”) și problema cunoașterii mai dinainte a lui Dumnezeu și a hotărârilor sale mai dinainte (cunoscută și ca problema *predestinării* – dar acest cuvânt a devenit prea tehnic, prea specializat, prea folosit în descrierea unor anumite concepții teologice, ca să poată fi folosit fără prejudecii în discuția de bază a textului biblic).

Disciplinarea divină poate afecta atât pe Israel cât și neamurile (ramurile originale și altoiul). Toată natura așteaptă să vadă arătarea mântuirii finale, a fiilor lui Dumnezeu (dintre neamuri și dintre evrei).

12:1-15:13 V. *Exhortatio*: îndemnuri pentru trăirea unei vieți etice, neprihănite.

15:14-15:33 VI. *Peroratio*: apel în vederea misiunii în Ierusalim, Roma și în Spania.

16:1-27 VII. *Concluzie*: salutări și îndemnuri finale.

Așa cum observă Charpentier, însă, ideea de bilanț rămâne o idee centrală în Epistola către Romani. Se poate obține, astfel, o schemă mai detaliată, prin explicitarea tipurilor de bilanț care apar în argumentul lui Pavel:

Introducere: Neprihănirea este posibilă (1:1-15)
A. Salutări (1:1-7)

B. Rugăciune, planuri pentru Roma (1:8-15)

Tranziție misionară și crez: evanghelia e puterea lui Dumnezeu pentru mântuirea tuturor oamenilor (1:16-17).

I. Bilanț statistic: toată omenirea este vinovată (1:18-3:20)

1. vinovăția neamurilor (1:18-32)
2. vinovăția iudeilor (2:1-3:8)
3. vinovăția universală (3:9-20)

II. Bilanțul botezului: neprihăniți prin credință (3:21-6:23)

1. Planul divin: justificați prin Isus (3:21-30)
2. Planul divin: credința lui Avraam (3:31-4:25)
3. Puterea justificării: urmările jertfei lui Isus (5:1-11)
4. Importanța reprezentanților: Adam și Isus (5:12-21)
5. Secretul mântuirii: unirea cu Isus (6:1-23)

III. *Bilanț spiritual-psihologic*: cum să trăiești neprihănirea prin Duhul Sfânt (7:1-8:39). Un bilanț al paradoxurilor:

1. Metafora căsătoriei: cum să scap de Lege (7:1-6).
2. Problema păcatului: Legea stârnește păcatul (7:7-13).
3. Paradoxul Eu-lui: "vreau binele, fac răul" (7:14-25)
4. Eliberare din contradicție: prin Duhul Sfânt (8:1-39)

IV. Bilanț istoric: Rămășița crede în Hristos (9:1-11:36)

1. Alegerea, Legea, și proorociile au fost văzute ca mijloace de obținere a mântuirii (9:1-33)
2. Hristos este sfârșitul și împlinirea Legii (10:1-21)
3. Răsplătire și disciplinare pentru Rămășiță (un Israel genetic și unul spiritual) dar și pentru Altoi (Neamurile care sunt mântuite); Israel se va pocăi în viitor (11:1-36)

V. Bilanț etic: neprihănirea se exprimă practic (12:1-15:13)

1. Neprihănire în biserică: dedicare, dragoste (12:1-21)
2. Neprihănire în stat: respect, mărturie (13:1-14)

Creștinul matur: libertate și responsabilitate, în dragoste (14:1-15:13)

Tranziție misionară și crez: evanghelia are succes între neamuri (15:14-16)

Încheiere: planuri de viitor, îndemnuri (15:17-16:27)

1. Re-afirmarea chemării misionare (15:17-21)
2. Planuri pentru Roma și Spania (15:22-33)
3. Salutări finale (16:1-24)
4. Doxologie (16:25-27)

4.3.6 Teme teologice și practice

În Epistola către Romani se detașează câteva teme teologice fundamentale: tema vinovăției universale, tema conducerii istoriei de către Dumnezeu – prin asigurarea istoriei mântuirii, tema importanței proclamării evangheliei, a salvării universale, tema trăirii prin credință, prin puterea Duhului Sfânt și „în Hristos”.

Tema centrală a cărții este tema proclamării evangheliei care vestește tuturor că neprihănirea poate fi primită prin credință. Neprihănirea (îndreptățirea, dreptatea divină) apare în epistolă sub două forme: ca *justificare* și ca *sfințire*. Prima formă de neprihănire, *justificarea*, este o sfințenie pozițională (în Hristos), o stare de dreptate transferată juridic asupra noastră, datorită jertfei lui Hristos, prin atribuirea meritelor lui Isus nouă (imputare), și reprezintă un act de har și de justiție divină. Justificarea prin credință nu este o atribuire convențională, o simplă „socotire”, ci o reală intrare într-o stare după voia lui Dumnezeu. Dumnezeu

este cel care ne face neprihăniți (dikaiow) și el ne socotește neprihăniți (logizein dikaiō-). A doua formă a neprihănirii, *sfințirea*, descrie experimentarea progresivă, crescătoare, a acestui har, o creștere personală (maturizare) în starea de dreptate, de neprihănire, de viață după voia lui Dumnezeu, prin puterea Duhului Sfânt, prin ascultare tot mai completă de voia lui Dumnezeu.^{xlix}

Pavel include în epistola sa și un număr de analize teologice nuanțate, de mare finețe, cum ar fi discuția despre dilemele credinciosului între influența firii pământești și a Duhului Sfânt, contrastul între moștenirea lui Adam și harul în Hristos (omenirea admite reprezentanți), semnificația existenței noastre regăsită în botezul în moartea și învierea lui Hristos, viziunea amplă despre mersul general al istoriei, despre sfârșitul ei, întoarcerea lui Israel și venirea învierii, suveranitatea lui Dumnezeu peste istorie și siguranța mântuirii, relația de acceptare între creștinul „tare” (matur, cu înțelegere largă) și creștinul „slab” (cu înțelegere restrânsă, imatur).

4.4 Corespondența corinteană a lui Pavel

Dacă Roma nu fusese încă vizitată de Pavel, când acesta începuse să scrie epistola, Corintul este unul din orașele importante unde Pavel a predicat în persoană evanghelia (a doua călătorie misionară, 50-53, anii 50-51; cf. și în a treia călătorie, 56-57). Într-un fel, Corintul este unul din primele mari experimente ale bisericii în expansiune. Biserica din Corint reprezintă una din primele biserici între păgânii cultivați și prosperi economic, cu membri emigrați aici din țările imperiului roman, iar problemele ei sunt reprezentative pentru greutățile precum și pentru oportunitățile întâlnite de evanghelie în drumul ei până la „marginile pământului”.

4.4.1 Date generale despre Corint

Corintul era un oraș prosper economic, cu o cultură amestecată și cu locuitori veniți de pe tot cuprinsul imperiului roman. După ce fusese distrus în 146 î.H. de proconsulul E. Mummius, pentru că se implicase în Liga Aheeană, Iulius Cezar l-a reconstruit în 44 î.H., sub numele *Colonia Laus Iulia Corinthiensis* și a încurajat repopularea lui cu oameni liberi și sclavi eliberați. După ce Ahaia (Aheea) a devenit provincie senatorială, capitala ei a fost fixată la Corint, sub conducerea unui proconsul, desemnat pe un an (aici Pavel se va întâlni cu proconsulul Lucius Iunius Gallio, 51-52 d.H.). Orașul a atins în timpul lui Pavel aproximativ 400,000 de locuitori și era vestit prin dinamismul său economic (port pe istmul Corintean, între Marea Egee și Marea Ioniană), prin cultura sa

religioasă păgână diversă, și prin imoralitatea sa. Aici se găseau tot felul de temple și locuitorii se închinau și zeilor greci și romani, și celor egipteni (Isis și Serapis), și bineînțeles, împăratului roman, și altor zeități. Conform lui Philo în primul secol aici trăia și o importantă comunitate evreiască.¹

Locuitorii Corintului erau supuși unei concurențe acerbe și oportunitățile de câștig nu erau de neglijat, în timp ce viața era destul de scumpă. Un proverb al timpului spunea că „nu-i la îndemâna oricui să călătorească în Corint”.^{li} Chiar și Pavel, când a stat în Corint aproximativ un an jumătate (Fapte 18 :11-12, primăvara 50 – toamna 51 d.H.), s-a ocupat împreună cu Aquila și Priscilla, precum și cu Timotei, cu confecționarea și vânzarea corturilor (Fapte 18 :1-3; cei fără ocupație nu erau tolerați, de obicei, un motiv în plus ca Pavel să lucreze, cf. 1 Cor. 9 :1-18).

Varietatea locuitorilor și prosperitatea lor, ca și intensitatea concurenței și a confruntărilor, se reflectau și în viața Bisericii, care pare să fi fost formată din credincioși cu educație și ocupații diferite, de clasă medie, fără săraci dar și fără membri ai aristocrației bogate, provenind mai ales dintre neamurile păgâne.^{lii} Membrii bisericii din Corint par confuzi cu privire la statutul lor social și cultural, în tranziție, dorind parcă să se remarce prin ceva deasupra celorlalți, de unde apar și partidele, neînțelegerile.^{liii} Cultura Corintului era cultura amestecată unui oraș cosmopolit unde publicitatea personală, lauda (recunoașterea publică), antinomia succes-insucces, onoare - rușine, ajunseseră să atingă rafinamentul unei adevărate arte.^{liv} Viața în Corint era pragmatică și intens competitivă, imorală, cu o cultură

pluralistă, în multe privințe asemănătoare cu societatea prezentă, post-modernă.^{lv}

Relația lui Pavel cu această cetate este una complexă: el este și părinte spiritual al Bisericii de aici, un învățător respectat, dar se află și conflict indirect sau direct cu unii dintre credincioși, fiind contestat sau comparat de ei cu alți lideri creștini (Apolo, Petru, etc.) și trebuind, în același timp să intervină cu autoritate apostolică în viața Bisericii. El înțelege complexitatea schimbării vieții corintenilor de la păgânism la credința în Hristos, precum și entuziasmul și lipsa de maturitate a corintenilor în ce privește darurile Duhului Sfânt; de asemeni, înțelege problemele pe care le au ei în raportarea, în continuare, la viața și obiceiurile cetății grecești (organizarea cetății, competitivitate, relații cu templele păgâne și piața aferentă, raportarea la retorica greacă și dragostea de filosofie, la credințele adânc înrădăcinate în lumea elenistă cu privire la viața după moarte, la concepțiile despre familie, etc.), și este gata să dea învățătură, după cum este gata să și intervină cu măsuri disciplinare.

Prima dată Pavel a vizitat această cetate în 50-51, (Fapte 18:10-12), după care s-a reîntors în Antiohia (Fapte 18:22, ca să plece, apoi, în Efes (Fapte 18:22). Atunci a fost înființată și Biserica din Corint (a doua călătorie misionară, 1 Cor. 2:1-5; 1:13-17; 3:5-10; 11:2, 23, 15:1; 2 Cor. 11:7-9). Se pare că a existat o primă scrisoare către corinteni care nu s-a păstrat (aprox. 52, cf. 1 Cor. 5:9, posibile ecouri din ea în 2 Cor. 6 :14-71).

Apoi apare 1 Corinteni, care este scrisă din Efes (1 Cor. 16:8, 9, 19), în anii 54-55, în timpul celei de a treia călătorii misionare a lui Pavel și spre sfârșitul șederii sale de trei ani în Efes. Ea vine ca răspuns la veștile

alarmante de la cei „ai Cloei” și la problemele ridicate de grupul lui Ștefana.

După 1 Corinteni Pavel vizitează din nou Corintul și participă la confruntare puternică cu oponenții săi (55 dH, cf. 2 Cor. 2:1; 12:14; 13:1,2). Aparent, aceasta a fost urmată de o scrisoare „dură” scrisă din Efes (posibil prezentă în 2 Cor. 10-13, cum sugerează unii autori, dar mai degrabă pierdută, ca. 55 dH, cf. 2 Cor. 2:4; 7:8). Ca urmare a acestei vizite, Pavel scrie 2 Corinteni, din Macedonia, probabil din Filipi, după ce a părăsit Efesul, în timpul celei de a treia călătorii misionare (56).

Pe ansamblu, etapele relației lui Pavel cu creștinii din Corint ar putea fi descrise conform următoarei scheme:^{lvi}

1. Începutul lucrării lui Pavel în Corint, ani: 50-51, cf. Fapte 18:1-17; 1 Tes. 3:6-13; 1 Cor. 2:1-5; 1:13-17; 2 Tes. 3:1-5; 1 Cor. 3:5-10; 11:2, 23, 15:1; 2 Cor. 11:7-9
2. O primă scrisoare, înaintea 1 Cor., pierdută, posibil prezentă parțial în 2 Cor. 6:14-71, an: 52, cf. 1 Cor. 5:9; 1 Corinteni, din Efes, ani: 54-55.
4. O vizită de muștrare, an: 55, cf. 2 Cor. 2:1; 12:14; 13:1-2
5. O scrisoare „dură” scrisă din Efes după întoarcerea din Corint, posibil prezentă, în parte, în 2 Cor. 10-13; an: 55, cf. 2 Cor. 2:4; 7:8
6. 2 Corinteni, din Macedonia, la plecarea din Efes, după raportul încurajator al lui Tit, an: 56; în primă variantă, este posibil ca 2 Corinteni să fi inclus cap. 1-9, dacă 10-14 sunt „scrisoarea dură”.
7. A treia vizită la Corint, an: 57, cf. Fapte 20:1-3.

4.4.2 1 Corinteni: autor și autenticitate

1 Corinteni este una din epistolele cele mai bine atestate din punct de vedere al autorului. Prima epistolă a lui Clement către Corinteni, scrisă la sfârșitul sec. 1 d.H. (posibil anul 96), îl menționează pe Pavel ca autor al epistolei și face referință la unele din subiectele discutate în 1 Corinteni „uitați-vă la epistola lui Pavel, cel binecuvântat... cu inspirație veritabilă, el v-a atenționat cu privire la sine și la Chifa și la Apolo, pentru că, încă de pe atunci, voi vă împărțeți în partide” (*1 Clement*, 47.1-3, la aprox. 40 de ani după 1 Corinteni). Referințe din 1 Corinteni și mențiuni ale mesajului epistolei apar și în *1 Clement* 37:5; 47:1-3; 49:5; în Ignatius, *Efeseni* 16:1; 18:1; *Romani* 5:1; *Filadelfieni* 3:3, *Păstorul* de Hermas (3:6 - 1 Cor. 7:11; 4:4.1 - 1 Cor. 7:38-40, cca. 140-150), *Didahia* sau *Învățăturile celor doisprezece apostoli* (10:6 - 1 Cor. 16:22; 13:1-2 - 1 Cor. 9:13-14; 16:6 - 1 Cor. 15:22, cca. 120-150).^{lvii} Ecouri din ea se simt și în literatura apocaliptică evreiască târzie, cum ar fi „Înălțarea lui Isaia”, care datează din primul secol AD.

Autorul se numește pe sine „Pavel” în numeroase pasaje (cf. 1:1; 16:21, cf. 1:12-17; 3:4, 6, 22). De asemeni, există multe concordante între Faptele Apostolilor și 1 Corinteni (cu privire la Apolo, cf. Fapte 18 :1-11, 18 :27-19.1, și 1 Cor 3 :5-10; la Timotei: Fapte 18 :5, 19 :22, 1 Cor. 4 :17, 16 :10; la Sosten, Fapte 18:17, 1 Cor. 1:1).^{lviii}

4.4.3 1 Corinteni: destinatar și datare

Potrivit 1 Cor. 16:8, Pavel a scris epistola cu puțin înainte sărbătorii primelor roade (Cincizecime), aproximativ în primăvara anilor 54 sau 55 d.H. Textul din 1 Cor. 16.1-8 aduce un detaliu important, faptul că adunarea de

ajutoare pentru bisericile sărace din Ierusalim încă nu începuse. Pavel vizitase Corintul în 51-52, timp de cel puțin 18 luni, pe când Galion exercita funcția de proconsul în Ahaia (Fapte 18:10-12).^{lix} Se pare că a existat o legătură destul de bună între Pavel și cei din Corint, păstrată prin intermediul lui Timotei, Apolo, Sostene, Cloe, Ștefan, Fortunat și Ahaic, și alții (1 Cor. 1:1, 1:11, 4:17, 7:1, 16:12, 16:17). Epistola este scrisă din Efes (1 Cor. 16:8, 9, 19), în anii 54-55, în timpul celei de a treia călătorii misionare a lui Pavel și spre sfârșitul șederii sale de trei ani în Efes, la câțiva ani buni după prima vizită a lui Pavel la Corint. În Corint, la aceea dată, slujea Apolo (Fapte 18:26-27; 1 Cor. 1:12).

4.4.5 1 Corinteni: ocazia scrierii epistolei

Pavel trimite această scrisoare îngrijorat în urma informațiilor primite din partea unei credincioase, Chloe, și a celor din casa ei (familie și slujitori), cf. 1 Cor. 1:11, precum și din partea unei delegații din biserică, 1 Cor. 7:1, grupul de credincioși format din Ștefan, Fortunat, Ahaic, 1 Cor. 16:15-18 (posibil grupul care îl agreea pe Pavel ca lider).

Biserica este măcinată de certuri de partide, de învățături contradictorii, păgâne, și de alunecarea în păcate grosolane, într-un stil de viață la nivelul vieții obișnuite, păgâne, din Corint (cineva trăia cu mama sa vitregă, unii credeau că relațiile cu pretesele prostituate de la templele păgâne erau acceptabile, părerile erau împărțite cu privire la participarea la închinări și mese idolești în templele păgâne - acestea afectau și înțelegerea participării la Cina Domnului, euharistie, existau

controverse cu privire la viața în doi, în căsătorie, și la valoarea celibatului – unii propuneau un fel de asceză maritală, existau controverse cu privire la darurile spirituale și rolul profeției - și păgânii uzau de profeție enigmatică, de vorbire în limbi, de darul minunilor, etc., nu era înțeleasă bine mântuirea și locul, maniera învierii, unii creștini târau la judecată pe frații lor de credință în fața magistraților păgâni, existau neînțelegeri în legătură cu locul și participarea femeilor în adunarea bisericii, etc.

În plus, ca și în alte părți, autoritatea apostolică, spirituală, a lui Pavel era pusă sub semnul întrebării de unii membri ai bisericii. Printre adversarii lui Pavel erau unii cu înclinații spre filosofia elenistă, apoi greci și iudei afectați de curentul eretic al gnosticismului, fanatici și fundamentalişti care socoteau că botezul (autorul, cine l-a administrat) și credința (puterea ei, a mărturisirii, dovedirea ei în fapte pe măsură – care să fie observate, însă, și apreciate ca atare de oameni), le acordau o anume superioritate în biserică, o autoritate apropiată de cea a lui Hristos. Intelectualii din biserică adoptaseră antropocentrismul grec (Pavel era teocentric în gândire, Hristocentric) și credeau cu tărie în supremația minții asupra materiei, asupra voinței, în supraviețuirea spiritului indiferent de problemele de moralitate ale trupului, și în irelevanța învierii trupului. Ei își pierduseră interesul pentru teologia crucii (1 Cor. 1:10) și se entuziasmau, în schimb, de domnia lor prezentă cu Hristos, de unde rezulta irelevanța vieții prezente în trup: ei trăiau într-o „mântuire realizată”, în care comunicau direct cu lumea spirituală, cu îngerii, în limbi divine și aveau puteri deosebite (daruri), e drept nu neapărat în contextul unei vieți sfinte.^{lx}

Pavel scrie această epistolă ca să îndrepte această situație, să repună în drepturi dragostea între frați, spiritul de slujire, respectul față de Cina Domnului, să le dea învățatură despre căsătorie, despre înviere, despre ordinea închinării în biserică, despre lucrarea Duhului între ei (daruri, profeție). Epistola aceasta este de o importanță fundamentală pentru creștini, ea arată că răspândirea credinței și înființarea de biserici noi înseamnă și apariția de numeroase, noi probleme, dar că harul lui Dumnezeu și Cuvântul Său, dat prin autoritate apostolică, oferă o învățatură clară, sănătoasă, în stare să mustre și să direcționeze credincioșii într-o părtășie bună, într-o trăire entuziastă și sfântă a mântuirii.

4.4.6 1 Corinteni: unitatea epistolei

Este destul de probabil că epistola a fost compusă de-a lungul câtorva zile și reflectă, astfel, atât linia gândirii lui Pavel, cu posibilele ei discontinuități, cât și ordinea în care i-au parvenit informațiile din Corint. Teoriile potrivit cărora cititorii epistolei ar fi intervenit asupra conținutului, înglobând eventual și pasaje din scrisoarea care actualmente lipsește, au fost combătute cu argumente valide, bazate chiar pe autoritatea apostolică pe care o subliniază Pavel în epistolă și pe condițiile istorice care pot explica ușor eventualele discrepante aparente.^{lxi} Tensiunea ușoară între cap. 4 și 5 (ori 6 și 7) ori cea dintre 4:19 și 16:5-9 (*cf.* lungimea călătoriei lui Pavel), sau între atitudinea strictă față de mesele de la templele păgâne în cap. 10:14-22 și părerile mai largi exprimate în cap. 11, se pot explica și prin natura complexă și contradictorie a controverselor corintenilor.^{lxii}

Epistola este construită conform regulilor retoricii grecești, și, urmând împărțirea lui J.D.G. Dunn, se pot distinge următoarele elemente:^{lxiii}

1:1-3	<i>Praescriptio</i>
1:4-9	<i>Exordium</i> (rugăciune de mulțumire, <i>proemium</i>)
1:10-17	<i>Narratio</i> (prezentarea situației, note biografice)
1:18-15:57	<i>Probatio</i> (în patru sub-secțiuni) ^{lxiv}
	a. 1:18 - 4:21, Sfaturi să trăiască în unitate
	b. 5:1 - 11:1, Unitate în învățătură și etică
	c. 11:2 - 14:40, Unitate în închinare, în dragoste
	d. 15:1 - 57, Unitate în nădejdea învierii
15:58	<i>Peroratio</i>
16:1-24	<i>Conclusio</i>

4.4.7 1 Corinteni: argumentul epistolei

Argumentul epistolei poate fi analizat prin urmărirea elementelor retorice evidențiate mai înainte și prin folosirea datelor privitoare la structura epistolei (diferențele de ton și temă la trecerea dintre capitolele 4-5, 6-7).

- 1:1-9 Introducere (*praescriptio* și *proemium*)
- A. salutări, *salutatio* (1:1-3)
 - B. rugăciune de mulțumire, *exordium* (1:4-9)

În primele versete întâlnim introducerea propriu-zisă, și rugăciunea de mulțumire care cuprinde elementele de construire a ethosului (apropiere de auditoriu, apreciere) și a proemium-ului (anunțarea principalelor linii ale

argumentului). Pavel recunoaște darurile Corintenilor (vorbire, cunoștință, etc.) dar atrage atenția asupra nevoiei de a trăi „fără vină”, întăriți de Hristos, până la a doua sa venire. Introducerea aceasta a fost caracterizată ca una din cele mai „reci” introduceri ale lui Pavel, a doua după Galateni în ce privește mâhnirea și pregătirea unui reproș bine argumentat. Sosten, însoțitor al lui Pavel și, probabil, secretarul care scrie scrisoarea, a fost conducător al sinagogii din Corint (Fapte 18 :17).

1:10-15:58 Conținut: diverse probleme și răspunsuri
(*narratio* și *probatio*)

Prezentarea situației (*narratio*) și a argumentelor epistolei (*probatio*) se împletesc în 1 Corinteni și, în principal, conturează două secțiuni principale, A. răspunsul lui Pavel către cei din casa Chloe (1-6), și B. răspunsul către cei din grupul lui Ștefan (7-15).

A. 1:18-6:20 Răspuns față de raportul celor din casa Chloe

Narratio (1:10-17; 3:1-23): corinteni sunt împărțiți în partide, după numele celor care i-au botezat sau pe care îi preferă ca abilități retorice sau de conducere (Pavel, Apolo, Chifa, Isus).

Probatio (1:18-6 :20): Evanghelia lui Pavel în contrast cu corinteni. Pavel se dezice de dezbinările lor și, cu argumente teologice și biografice, îi mustră pentru lipsa lor de înțelepciune. Pastorii și misionarii, învățătorii, sunt darul lui Dumnezeu pentru Biserică în vederea slujirii ei, a creșterii ei, și nu ar trebui să fie motive de dezbinare. Este interesant de urmărit expresiile standard de delimitare

folosite de Pavel la începutul acestor pasaje, expresii de opunere a unui alt standard de viață.

Argumentul 1: (1:17-31)

Pavel își delimitează chemarea: „Hristos m-a trimis nu să botez, ci să proclam evanghelia...”.

Evanghelia lui Hristos, pe care o predică Pavel, nu reprezintă o înțelepciune omenească. Evanghelia este o „nebulie” pentru greci (are o logică neobișnuită, ciudată) și este ceva „scandalos” pentru evrei (le răstoarnă paradigmele religioase, sau le împlinește într-un mod neașteptat, necanonic), Totuși, ea reprezintă înțelepciunea lui Dumnezeu pentru toți oamenii, indiferent de cultură și pretenții. Corinteni au căzut în capcana de a dori să trăiască după înțelepciunea și pretențiile lumii grecești și a celei evreiești, și uită că nu se pot lăuda decât cu Hristos însuși (1:17-31).

Argumentul 2: (2:1-6:19)

Evanghelia lui Pavel stă împotriva imaturității corintenilor: „cât despre mine, fraților...” (2:1)

Pavel se delimitează de importanța pe care corinteni o dau oratoriei, priceperii filosofice și artistice. Prin contrast, el vrea să se vadă că e un om obișnuit dar care se bazează pe Isus Hristos și jertfa lui, vestind o înțelepciune a lui Dumnezeu, care depășește mintea omenească. Delimitarea clară este subliniată și de un al doilea „cât despre mine, fraților...” (3:1), care continuă prezentarea situației generale (fragmente târzii de tip *narratio*).^{lxv}

Pavel se referă apoi la patru subiecte distincte, selectate dintre greșelile corintenilor, pe care îi mustră pentru imaturitatea lor (secțiune parenetică):

1. În cap. 3, Pavel îi mustră că nu sunt oameni spirituali, ci au doar o înțelepciune omenească. Ei au aplicat modelul școlilor grecești care se organizau în jurul filosofilor și n-au

înțeles că Pavel, Apolo, și Chifa sunt doar slujitori ai lui Hristos, pe care Dumnezeu i-a dăruit Bisericii, și că doar Hristos este centrul vieții lor. Fiecare trebuie să lucreze cu responsabilitate la creșterea Bisericii și la unitatea ei (cap. 3:16-23 prezintă Biserica prin imaginea Templului Duhului Sfânt). Biserica are alte standarde decât cele ale democrației intelectuale și politice din cetatea greco-romană. Cap. 3:10-14 conține versetele faimoase despre încercarea lucrării prin foc.

2. În cap. 4, Pavel demonstrează că autoritatea sa apostolică se bazează pe lauda pe care o dă Domnul – nu omul, pe mărturia Domnului care i-a scos din multe încercări, pe caracterul dovedit în diverse greutăți, pe puterea lui Dumnezeu, nu pe vorbe. Împărăția lui Dumnezeu nu stă în vorbe sau certuri, ci în puterea Duhului Sfânt (4:20).

3. În cap. 5-6, Pavel îi ceartă pe corinteni pentru un alt aspect în care s-au lăsat influențați de cultura păgână: viața imorală. Disprețul grecesc față de trup și față de materie și prețuirea cu precădere a sufletului și a minții i-a condus pe unii trăiască în adulter și să își justifice această trăire. Pavel discută despre adulter și curăție într-un fel de structură circulară: 5:1-13, 6:12-20, la mijloc fiind o secțiune de mustrare (cf. punctul patru).

În ce privește adulterul, Pavel recuperează și afirmă importanța trupului omenesc: trupul nostru aparține de fapt lui Hristos, este Templul Duhului Sfânt (o imagine personalizată a Templului: și Biserica, în întregul ei a mai fost prezentată ca Templu al Duhului Sfânt), și trebuie să fim demni de El, una cu El, nu una cu păcatul (6:13, trupul este pentru Domnul și Domnul este pentru trup!).^{lxvi}

4. În cap. 6 (6:1-11) imaturitatea corintenilor se vede și în neînțelegerile dintre ei. În timp ce nu pot judeca o problemă de adulter, ei se lasă purtați de dușmăniei și se târăsc unii pe alții în fața tribunalelor păgâne. Pavel îi învață că ei ar

trebui să fie în stare să se judece între ei, cu dreptate, și chiar, în extremis, să suporte mai degrabă să fie nedreptățiți decât să dea o mărturie proastă, târându-se jalnic unii pe alții, prin sălile de judecată ale Corintului păgân. Încurajarea teologică pe care le-o dă este că ei vor judeca lumea și chiar și pe îngerii, cu atât mai mult neînțelegerile dintre ei.

B. 7:1-15:57. Răspunsul către Ștefan, Fortunat și Ahaic

Expresia „cu privire la lucrurile despre care mi-ați scris, eu cred... etc.” din 1 Cor. 7 :1, marchează o discontinuitate importantă și de aici începe cel de al doilea răspuns al lui Pavel către corinteni, anume către grupul lui Ștefan, Fortunat și Ahaic. Partea de descriere, *narratio*, este cuprinsă în vs. 1 (este vorba de o scrisoare sau de un mesaj oral despre deruta etică și teologică a corintenilor) iar Pavel prezintă răspunsul său cu privire la diversele probleme în care a fost consultat (*probatio*). Biserică nelămurită de probleme sfințeniei și a relațiilor cu lumea păgână (hrană jertfită idolilor, mese obișnuite, închinare la templu și mese speciale dedicate idolilor, cina Domnului).

Argumentul 1: (7:1-11:34)

Aici este unul din capitolele majore din NT despre căsătorie. Mai întâi Pavel face limpede că în viața creștină există loc și pentru celibat (un exemplu era chiar Pavel, se pare că și Barnaba) și, bineînțeles, și pentru căsătorie (așteptarea normală a vieții). Una nu este mai sfântă decât cealaltă (existau grupuri de orientare gnostică, eretică, pentru care idealul sfințeniei creștine era ascetismul, evitarea căsătoriei). Sfințenia însă înseamnă maturitate, curăție, nu ascetism. De aceea și Pavel va discuta maturitatea creștină în trei domenii importante – a. în căsătorie, b. în viața socială, c. în închinarea din adunare și la masa Domnului.

a. sfințenia în căsătorie implică înțelegerea responsabilității soților între ei și față de Dumnezeu (7:1-40). Soții au o datorie sfântă să fie unul al altuia, fără piedici, și să caute să placă unul altuia. Căsătoria trebuie păzită de adulter și de aceea nu se recomandă vreo întrerupere a legăturilor celor doi soți, afară de o bună înțelegere, limitată la un timp anume, definit, și motivată de dedicarea celor doi pentru un post sau pentru un timp de rugăciune. Cei doi soți creștini nu trebuie să caute sau să accepte divorțul. În cazul căsătoriilor în care doar unul dintre soți este creștin, cel creștin trebuie să caute pacea și să respecte deciziile soțului necreștin (acestea sunt căsătorii în care la început amândoi soții erau necredincioși, iar apoi doar unul a devenit creștin, pe când celălalt nu). Soțul creștin nu trebuie să părăsească familia în nici un caz, pentru că așa, rămânând în familie, poate fi un exemplu și un motiv de sfințenie și mântuire atât pentru partnerul său cât și pentru copii. Pavel indică foarte clar responsabilitățile celui căsătorit cât și opțiunile cuiva de a se căsători sau de a nu se căsători.

b. viața în Biserică necesită înțelepciune față de cei cu cuget mai slab (8:1-10:33). Aici este reluată tema „creștini tari – creștini slabi” din Epistola către Romani 14. Pavel demonstrează că este importantă libertatea personală dar și mărturia creștinului față de alții (aceasta fiind legată de sensibilitatea celorlalți față de subiectele discutabile). De exemplu, era acceptabil să se mănânce carnea rămasă de la jertfele idolorilor, pentru că idoli nu înseamnă nimic (cap. 8), dar a participa la mesele idolatre, în temple sau case, era o greșeală pentru că se intra într-o relație de închinare, de comuniune cu demonii (cap. 10). Dacă la masă cineva servea mâncare cumpărată de la templele idolorilor, jertfită idolorilor, nu era o problemă în sine, dar dacă se atrăgea atenția asupra acestui fapt, adică dacă cineva era sensibil față de acest subiect, având anumite reticențe, atunci Pavel

recomandă abținerea de la mâncarea acestei hrane spre a nu fi motiv de poticnire pentru cineva „să nu fiți o pricină de poticnire nici pentru Iudei, nici pentru Greci, nici pentru Biserica lui Dumnezeu” (10:32). Carnea, hrana, e neutră în sine din punct de vedere religios, dar conotațiile ei preparării ei pot tulbura pe unii creștini slabi, care veneau dintr-un context păgân. Creștinul matur este responsabil să nu îl facă să cadă pe creștinul mai slab, căci și pentru acesta a murit Hristos, și în astfel de situații să se ferească de meniurile discutabile. Tot ce are legătură cu masa trebuie făcut spre slava lui Dumnezeu și cu atenție la cugetul altuia ca libertatea mea să nu îl facă pe el să se tulbure.

c. Crezul lui Pavel despre drepturile și datoriile lucrătorului creștin (cap. 9) este prezentat în cadrul secțiunii despre datoria creștinului tare față de cel slab, despre contextualizarea credinței și raportarea la obiceiuri, și despre mărturie. El s-a făcut totul pentru toți, ca să îi poată câștiga pe toți la Hristos (9:20-21). El a vestit evanghelia fără plată în Corint dar apără principiul biblic ca misionarii și pastorii, învățătorii Bisericii, să fie sprijiniți financiar de Biserică dacă s-au dedicat în întregime slujirii (9:8-19). În rest, Pavel își prezintă hotărârea și dedicarea slujirii sale, ca fiind asemenea unui sportiv profesionist care trăiește disciplinat, cu reguli clare, cu valori înalte, în așa fel încât să obțină premiul alergării.

c. comportamentul în biserică și participarea la Cina Domnului trebuie să reflecte principii biblice, respect, unitate frățească (11:3 - 34). Tot în virtutea contextului cultural păgân, Biserica din Corint înțelesese masa Domnului în mod greșit. Pavel le atrage atenția că nu este orice fel de masă, ci una cu înțeles special, spiritual.

Argumentul 2: (12:1-14:40)

Unitatea spirituală a bisericii se păstrează prin folosirea darurilor Duhului în armonie, slujire, și dragoste.

a. în Biserică oamenii se completează unii pe alții: ei primesc diverse daruri ale Duhului Sfânt în vederea zidirii Bisericii (cap.12).

b. darul suprem în ierarhia darurilor este dragostea, fără de care nici o slujire nu este suficientă: nici vorbirea în limbi (extazul), nici profeția, nici caritatea, nici jertfirea de sine sau martirajul, nici cunoștința (cap. 13). Capitolul 13 este unul din cele mai frumoase poeme închinare dragostei.

c. în Biserică este de preferat slujirea matură, bazată pe dragoste și pe comunicarea clară a evangheliei și nu pe lucrările care aduc doar edificare personală, subiectivă, și care sunt bazate pe extaz. Locul acestora este limitat în mod evident și orientat spre închinarea personală (în Biserică primează slujirea celorlalți, a comunității) chiar dacă nu apare o împiedicare totală a lor (cap. 14).

Argumentul 3: (15:1-57)

Mărturia Bisericii în societate și forța ei evanghelistică depind de claritatea teologică a nădejzii, și de aceea corintenii trebuie să înțeleagă importanța și realitatea învierii. Pavel face aici una din cele mai elegante și mai bine prezentate demonstrații de logică din NT (folosește excelent elementele de premiză majoră, minoră și concluzie), prin care dovedește realitatea învierii și felul în care va avea loc, plecând de la învierea istorică a lui Isus, și ajungând la învierea credincioșilor, în viitor.

15:58 *Peroratio* (idei finale)

16:1-18 *Încheiere*

exhortatio: secțiune parenetică: sfaturi despre dărnicie
postscriptum: rugăciune finală

4.4.8 1 Corinteni: teme teologice și practice

1. Discutați ce rol are înțelepciunea naturală, argumentele retorice, în experiența convertirii sau în evanghelizare, conform 1 Corinteni?
2. Prezentați contextul și caracteristicile certurilor de partidă din Corint. Pot fi întâlnite astfel de situații și în prezent? Dați exemple. Care este soluția lui Pavel pentru aprecierea liderilor Bisericii?
3. Care sunt reperele cardinale în evaluarea darurilor spirituale și în practicarea lor în biserică? Este posibilă vreo ierarhizare a darurilor spirituale? Arătați care este perspectiva lui Pavel.
4. Identificați principiile lui Pavel despre viața în familie: ce loc are celibatul între creștini, conform 1 Corinteni? Care sunt prioritățile căsătoriei și cum se raportează acestea la slujirea lui Dumnezeu, conform 1 Corinteni?
5. Explicați esența argumentului lui Pavel despre înviere, în 1 Corinteni 15: Există înviere și cum se poate ști? Care sunt diferențele între viața de acum și cea de după înviere, conform 1 Corinteni?

4.4.9 2 Corinteni: autor și autenticitate

Nu multe din scrierile NT oferă o continuare, un al doilea volum în să se observe cum s-au rezolvat problemele amintite în primul volum, cum au evoluat personajele, cum s-au schimbat împrejurările. Evanghelia lui Luca și

Faptele Apostolilor sunt un astfel de exemplu, și, desigur, 1 și 2 Corinteni. 2 Corinteni este o epistolă de maximă importanță pentru că vedem cum a reacționat o biserică la intervenția apostolică și pastorală „în forță” a lui Pavel, și pentru că, în același timp, Cuvântul lui Dumnezeu abordează din noi perspective subiecte esențiale pentru viața și credința noastră (semnele distinctive ale unei slujiri apostolești adevărate, semnificația disciplinării în biserică, comparație între legământul cel vechi și cel nou, etc.).^{lxvii}

Epistola are ecouri în câteva versete din 1 Tim 2:13-15 (2 Cor. 11:1-3), și tot referiri implicite se întâlnesc și în scrisoarea lui Ignatius către *Filadelfieni* 6:3 (2 Cor. 1:12, 11:9, 12:4, 12:16). Policarp se referă la ea în scrisoarea sa către creștinii din Filipi, *Filipeni* 2.2 (2 Cor. 4:14, ori, posibil, o referință la 1 Cor. 6:14), și *Filipeni* 6:2 (cf. 2 Cor. 5:10). Marcion o recunoaște drept o scrisoare paulină și o include în selecția sa (cca. 139-144 dH), iar Tertullian îl combate cu privire la felul în care folosește el 2 Cor. 3:6-18, 4:1-7, 5:1-10.^{lxviii}

4.4.10 2 Corinteni: integritatea textului

2 Corinteni are un caracter mai puțin omogen decât 1 Corinteni, conține mai multe digresiuni și discontinuități. Astfel, pasajele din 2 Corinteni 9 :15 și 2 Corinteni 10:3 prezintă o asemenea discontinuitate care sugerează existența a două scrisori diferite, combinate, în final, într-una singură. Referințele din 2 Corinteni 2:4 și 7:8, 10:9-11, au inițiat numeroase discuții cu privire la identitatea scrisorii „dure” (scrisoarea „întristării”), care a produs întristare corintenilor și reacții de dezvinovățire

vehementă. În principal, există trei variante de interpretare:

- a. scrisoarea „dură” este 1 Corinteni.
- b. scrisoarea „dură” nu ne-a parvenit (2 Corinteni ar fi, de fapt, 3 Corinteni).
- c. scrisoarea „dură” a fost înglobată în 2 Corinteni, anume 2 Cor. 10-13.

Problema este că, după ce are loc un fel de apropiere între Pavel și cei din Corint, în cap. 1-9, chiar o participare în lucrare, prin donații și ajutoare (cap. 8-9), tonul scrisorii se schimbă brusc și devine dur, ferm, antagonistic. De aici, interpretarea că 2 Cor. 10-13 reprezintă o scrisoare separată, posibil anterioară porțiunii 2 Corinteni 1-9, dar atașată acesteia, mai târziu.^{lxix} Unii comentatori merg mai departe, propunând că și 2 Corinteni 1-7, 8-9, și 10-13 reprezintă fragmente diferite din corespondența bogată pe care au purtat-o corinteni cu Pavel.^{lxx}

Astfel, F. Just sugerează că ar putea fi vorba chiar de 5 astfel de fragmente, sau scrisori:

A = 2 Corinteni 2:14 - 6:13; 7:2-4 (Pavel își apără apostolia împotriva diverșilor oponenți)

B = 2 Corinteni 10:1 - 13:10 (scrisoarea „lacrimilor”, „dură”, cf. 2 Cor 2:3-4; 7:5, 12)

C = 2 Corinteni 1:1 - 2:13; 7:5-16; 13:11-13, (o scrisoare a „împăcării”)

D = 2 Corinteni 8 (organizarea colectei pentru săracii din Ierusalim)

E = 2 Corinteni 9 (instrucțiuni suplimentare pentru organizarea colectei pentru Ierusalim)

Relația tensionată dintre Pavel și corinteni este prezentă în întreaga scrisoare 2 Corinteni, însă (ca și în 1 Corinteni), și nu este de mirare că, la un moment dat, ea răbufnește violent (cap. 10-13), sau determină autorul la schimbări bruște de direcție.^{lxxi} În afară de aceasta, între 2 Corinteni 1-9 și 2 Corinteni 10-13 există legături clare, de exemplu: 1:17 // 10:2 ; 2 :9 // 10:5-6 ; 3 :1 // 10:12 ; 5:12 // 10:12 ; 6:4-5 // 12:10.^{lxxii} Pe lângă acestea, mai poate fi notată și prezența unor teme comune de importanță majoră pentru momentul scrierii epistolei: tema suferinței apostolului și a gloriei corintenilor (1:5-10 // 11:23-29, 13:4); tema vorbirii clare, a cuvântului ținut, a mărturiei bune (1:16-20 // 13:1); tema pedepsirii și iertării celor vinovați – și a implicării speciale a lui Pavel (2:1-11 // 12:20-21, 13:2, 10). Diferența de ton care ar mai separa încă secțiunea 2 Corinteni 1-9 de 2 Corinteni 10-13 nu dispăre, dar devine, astfel, tot ușor de înțeles. Este posibil ca redactarea scrisorii să fi prins două momente diferite, cel de al doilea fiind prilejuit de noi vești alarmante, după cum este posibil ca o persoană energică așa cum este Pavel să își fi reținut prea mult observațiile tăioase, și să năvălească tumultos cu acest subiect, imediat ce a încheiat subiectele mai liniștite. Nu în ultimul rând, în ciuda acestui contrast, sau reveniri din cap. 10-13, nu poate fi ignorat paralelismul retoric perfect, echilibrul argumentului scrisorii: tonul și subiectul certării de la început revine la sfârșit.

4.4.11 2 Corinteni: ocazia scrierii epistolei

Relația lui Pavel cu biserica din Corint datează chiar de la începutul bisericii și a fost o relație vie, punctată de numeroase legături și discuții

Ocazia scrisorii este raportul pozitiv al lui Tit cu privire la participarea corintenilor ajutorarea creștinilor din Ierusalim, și Pavel folosește prilejul ca să le mulțumească, să îi încurajeze, să își apere slujirea apostolică, și, bineînțeles, să îi admonesteze pe cei care continuau să îi conteste autoritatea, pe acei corinteni care se lăsau manipulați de iudaizatorii îndrăzneți autodenumiți „apostoli”. Pavel va mai reuși o dată sau de două ori să viziteze Corintul (în 57, cf. Fapte 20:1-3; 2 Cor. 12:20-21, 13:1-3) și, posibil, după prima întemnițare, în intervalul 62-66).^{lxxiii}

Scrisoarea îi vizează în mod special pe denigratorii săi care veneau cu scrisori de recomandare (3 :1) și laudau elocvent virtuțile legământului Legii.^{lxxiv} Pavel este forțat, astfel, să compare clar cele două legăminte în 2 Cor. 3-4, și să denunțe sintezele lipsite de discernământ între legământul VT și cel nou prin Hristos (NT), de care se foloseau acești iudaizatori, și parțial Apolo (urmând curentul apologetic iudaic, la modă, al lui Philo din Alexandria).^{lxxv} În 2 Cor. 10-13 tonul lui Pavel devine tranșant, asemănător cu stilul din Galateni.

4.4.12 2 Corinteni: argumentul epistolei

Formal, indiferent de interpretările adoptate, epistola poate fi împărțită în trei secțiuni, care corespund subiectelor distincte prezentate de Pavel.

2 Cor. 1-7	2 Cor. 8-9	2 Cor. 10-13
Vrednicia apostolilor și slujba lor	Nevoia de dărnicie și binecuvântările dărnicii	Dovezile autorității apostolice a lui Pavel

Fiecare parte a argumentului poate fi descrisă cu ajutorul diviziunilor retorice cunoscute (împărțirile de mai jos sunt doar tentative, metodologice):

Secțiunea	1-7	8-9	10-13
<i>Proemium</i>	1:1-7	-----	10:1-2
<i>Narratio</i>	1:8-2:13	8:1-7	10:3-16
<i>Propositio</i>	2:14-17	8:8-11	10:17-18
<i>Probatio</i>	3:1-5:20	8:12-9:5	11:1-12:18
<i>Peroratio</i>	6:1-7:16	9:6-15	12:19-13:13. ^{lxxvi}

După cum se observă, viața apostolului (a misionarului, ca generalizare), cu mărturia greutăților ei și a autorității dovedite în lucrare este o temă generală care apare și la începutul (cap. 1-7) și la sfârșitul epistolei (cap. 10-13). Epistola are o structură retorică destul de bine definită, de tip 1-2-1 (pledoarie-pareneză-pledoarie) și reprezintă un caz complex de argument juridic:^{lxxvii}

I. *Proemium* - Introducere (1:1-7).

A. praescriptio epistolar (1:1-2)

B. exordium - rugăciune de mulțumire (1:3-7)

II. *Narratio* – Prezentare pe scurt a contextului discuției (lucrare în Asia, vizită în Macedonia, în Iudea), cu nuanțe afective (*pathos* și *ethos*): apostolii sunt validați în lucrarea lor de izbăvirea lui Dumnezeu și de caracterul pe care îl dovedesc (1:8-2:13).

III. *Partitio*: Presentare pe scurt a temelor pledoariei (2:14-17)

A. Vrednicia apostolilor e dovedită de Dumnezeu (2:14)

B. Mesajul și slujirea apostolilor arată diferența între legământul cel nou și cel vechi, între viață prin har și moarte, prin păcat (2:16)

C. Există o mare deosebire între profeții falși și cei adevărați (2:15-17)

IV. *Probatio 1*.

Prima argument este o primă serie de dovezi în favoarea vredniciei apostolilor (3:1-5:21). Pavel folosește aici argumente de tip *ethos* – bazate pe demonstrarea caracterului apostolilor, de tip *logos* – bazate pe interpretarea Scripturii și pe logică, și de tip *pathos* – bazate pe recursul la suferințele apostolului.

A. Apostolii sunt apostoli adevărați și rezultatele slujirii lor se văd bine (Biserica este o „epistolă vie” (*ethos*, 3:1-6)

B. Apostolii reprezintă slujitorii unui legământ nou, glorios, al lui Isus, și nu al Legii (*logos*, 3:7-18)

C. Apostolii au trecut prin greutăți reale și au fost dovediți de Dumnezeu că sunt vrednici (*ethos* și *pathos*, 4:1-15)

D. Apostolii trăiesc prin credință și fac față suferinței, prigonirilor (*ethos*, 4:16-5:10). Argument apocaliptic, eschatologic.

E. Apostolii sunt ambasadori ai noii creații, ai împăcării cu Dumnezeu (*logos*, 5:11-21)

V. *Paraenesis 1*, Sfaturi privitoare la o viață demnă de harul lui Dumnezeu (6:1-7:16)

a. vrednicia caracterului se arată în încercări (6:1-13). Pavel se dă pe sine și pe ceilalți apostoli ca exemplu de credincioșie în încercări, și de dedicare pentru slujirea lor, a corintenilor.

b. îndemn la o viață sfântă, neamestecată cu lumea,

nepângărită de închinarea sau stilul de viață
al păgânilor (6:14-7:16).^{lxxviii}

VI. *Paraenesis 2*: Sfaturi privitoare la dărnicie

- a. caracterul se vede în dărnicie, în compasiune (8:1-24)
- b. caracterul, dărnicia sunt răsplătite de Dumnezeu
(9:1-15; argument deliberativ).^{lxxix}

VII. *Probatio 2*

Cea de a doua serie de argumente se referă la apărarea lui Pavel. Este un argument stratificat bazat pe termenii complementari: merit personal – laudă din partea lui Dumnezeu (10:1-13:10)

- A. Apărarea apostoliei: Pavel este constant în purtarea sa, un om de principii și un om spiritual (10:1-12)
- B. Lauda lui vine de la Domnul (10:13-18)

- A. Apărarea apostoliei: Pavel nu le-a fost povară și a suportat greutatea cu credincioșie pentru Hristos (11:1-33)
- B. Lauda Domnului – viziunea cerească, ridicare la al treilea cer, țepușul însoțit de binecuvântarea lui Dumnezeu (12:1-10)

- A. Apărarea apostoliei: vrednicia lui Pavel văzută din faptele lui și din fermitatea lui de părinte spiritual față de corinteni (12:11-21)
- B. Lauda Domnului: Hristos vorbește prin Pavel într-un mod sesizabil de toți, apostolii au discernământ, sunt calificați pentru slujirea lor (13:1-10)

VIII. *Peroratio*, îndemnuri finale (13:11)

IX. *Conclusio*, salutări și rugăciune (13:12-14)

Structura prezentată aici pleacă de la ideea unității retorice a epistolei. În mare, argumentul din 2 Corinteni se bazează pe o demonstrație de retorică juridică, tribunalul imaginar fiind chiar biserica din Corint, înființată de Pavel. În fața credincioșilor din Corint, Pavel dovedește vrednicia apostolilor adevărați, arătând tăria lor în încercări, rezultatele muncii lor, gloria misiunii lor – de proclamare a legământului nou al lui Isus, delimitat clar de legământul vechi al Legii, și că apostolii adevărați se deosebesc prin caracter și sacrificiu de apostolii falși.

Pledoaria lui Pavel se întrerupe în capitolele 6:14-9:15 ca să facă loc unei serii de sfaturi și îndemnuri la o viață de sfințenie, de mărturie înaintea oamenilor. Revenirea la tonul ferm al confruntării, în partea a doua a pledoariei (cap. 10-13) pare să indice, într-adevăr, o discontinuitate în argument. În același timp, însă, scrisoarea prezintă un anume echilibru stilistic prin această discontinuitate (un paralelism intern de tip 1-2-1, pledoarie-sfaturi-pledoarie) și exprimă bine, intens, gândurile lui Pavel pentru credincioșii din Corint, cu tehnica expunerii și a revenirii asupra subiectelor disputate.

4.4.13 2 Corinteni: teme teologice

1. Explicați motivele iertării celui disciplinat (cap.2).
2. Faceți o comparație, pe două coloane între legământul vechi și cel nou, conform cap. 3.
3. Discutați asemănările și deosebirile învățaturii despre înviere din 1 Corinteni 15 și 2 Corinteni 5.
4. Rezumați învățătura despre dărnicie din cap. 8-9, și 11.

5. Faceți o listă cu dovezile apostoliei lui Petru, în cap. 4, 6, 11-12.

4.5. Epistola lui Pavel către Galateni

4.5.1 Autor și autenticitate

Autorul epistolei, Pavel, se identifică pe sine de la început, din introducerea epistolei (1:1, cf. și 5:2). Epistola este cunoscută și citată direct sau indirect în 1 Petru, Epistola lui Barnaba, 1 Clement, Epistola lui Policarp către Filipeni, Iustin Martirul, Ireneus, Clement din Alexandria și Origen. Apare menționată atât în canonul lui Marcion cât și în canonul Muratori.

Pe ansamblul ei întreaga epistolă respiră o atmosferă autobiografică intensă: se fac numeroase referiri la experiențele lui Pavel din trecut, la istoria evanghelizării galatenilor de către Pavel (predicare, relații de prietenie existente la început, etc.). În același timp, există multe coincidențe la nivel conceptual, verbal, istoric, cu ceea ce se cunoaște despre Pavel din Faptele Apostolilor și din celelalte epistole Pauline. Prin stil și prin mărturie internă, ca și prin atestare externă epistola este considerată ca una din epistolele pauline reprezentative. În particular, și subiectul ei, o dezbatere acută, pe alocuri acidă, reflectă o confruntare tăioasă privitoare la locul Legii și al credinței care putea exista doar în primii ani ai bisericii, înainte de anul 70.

4.5.2 Destinatari și datare

Cu privire la destinatari, există două teorii, teoria Galatiei de nord și cea a Galatiei de sud.

1) Ipoteza *Galatiei de Nord* pleacă de la semnificația geografică a Galatiei. Regiunea geografică a Galatiei se afla în partea de nord a Asiei Mici și era zona locuită de o populație galică; acesta a fost sensul principal al cuvântului Galatia aproximativ până în anul 25 î.H. Acesta este și sensul care Luca pare să menționeze regiunea, în Fapte 13:13; 13:14; și 14:6, unde el vorbește de zone geografice cum sunt Pamfilia, Pisidia, Licaonia. Astfel este posibil ca expresia „regiunea Frigiei și a Galatiei” să se refere la Galatia nordică. Epistola ar fi adresată atunci credincioșilor din bisericile începute în a doua sau a treia călătorie misionară a lui Pavel (cf. Fapte 16:6; 18:23), și pe care le-a revizitat după conciliul de la Ierusalim (cf. Gal. 2, Fapte 15). Ea a fost scrisă, atunci, în timpul celei de a treia călătorii misionare a lui Pavel, posibil din Corint (Fapte 20:3), în anii 55 / 56-57. În acest caz, Galateni 2:1-10 se referă la Fapte 15. Dacă în Fapte 9:26 are loc prima vizită a lui Pavel la Ierusalim, după convertire, atunci Galateni 2:1 vorbește despre o altă vizită la Ierusalim, ulterioară acesteia. Cum Fapte 11:30 nu ar părea să se refere la vizita din Galateni 2, întrucât Pavel nu zice că s-ar fi întâlnit cu apostolii, rămâne atunci concluzia că textul din Galateni 2 se referă la o a treia vizită, cea din Fapte 15. Această interpretare este întreprinderea tradițională, cea mai veche.

2) Ipoteza *Galatiei de Sud* pleacă de la semnificația politică a cuvântului Galatia, prin care se subînțelegea regiunea orașelor din partea de sud a Asiei Mici (Listra, Derbe, Iconia, Antiohia Psidiei). Aceasta este teoria mai recentă, aparent mai verosimilă. În urma cercetărilor arheologului W. Ramsey, majoritatea comentatorilor NT

au ajuns să susțină că Pavel a scris această epistolă bisericilor din zona politică a Galatiei (în jurisdicția romană), zonă pe care Pavel o vizitase în prima călătorie misionară împreună cu Barnaba. În cazul acesta, vizita de la Ierusalim, din Galateni 2 nu coincide cu cea din Fapte 15, ci a avut loc mai devreme. Scrisoarea ar reflecta atacurile iudaizatorilor de dinaintea conciliului de la Ierusalim (49-50), aproximativ din anii 47-49. În cazul acesta, Galateni poate fi cea dintâi epistolă a lui Pavel. Ceea ce se pune implicit, în discuție, este datarea evenimentelor din Galateni 2:1-10.

Printre argumentele în favoarea acestei interpretări este faptul că Fapte 18:23 se referă la provincia romană a Galatiei și Frigiei, într-un sens politic, mai degrabă decât într-un sens geografic. Pavel folosește adesea numele de provincii romane, nu cele geografice (cf. Macedonia, 2 Corinteni 8:1; Asia, 1 Corinteni 16:19; Ahaia, 2 Corinteni 1:1; el menționează Iudeea, Siria, Cilicia, dar nu face referiri la Licaonia, Pisidia, Misia, Lidia. Barnaba este menționat în Galateni 2:1, 9, 13, ca un personaj familiar celor din Galatia, cel mai probabil cunoscut din prima călătorie misionară a lui Pavel. Dacă Galateni 2:1-10 nu ar fi anterior vizitei din Fapte 15, atunci ar fi dificil de înțeles de ce Pavel nu se referă mai direct, mai clar la decizia apostolică prin care se putea pune capăt oricărei dezbateri. Se ajunge, astfel, la concluzia conform căreia scrisoarea a fost scrisă puțin înainte de conciliul din Ierusalim, adică în anii 47-48, probabil din Antiohia.

4.5.3 Ocazia și scopul epistolei

Pavel scrie epistola către Galateni pentru a combate lucrarea iudaizatorilor care îi bulversau cu o evanghelie a Legii, nu a harului (o evanghelie „răsturnată”), și pentru a răspunde, din grijă și dragoste pastorală, unei preocupări importante a galatenilor: cum să progrez în viața de sfințenie, cum să experimentez o mântuire completă, sigură? În acest context, Pavel este îngrijorat de tulburarea bisericilor, de stricarea relațiilor frățești, și îi îndeamnă să trăiască prin Duhul Sfânt (roada Duhului), nu prin instinctele firești, lumești. Atacul iudaizatorilor nu era lipsit de putere de convingere. Ei încercau să demonstreze, așa cum se înțelege din rândurile epistolei, următoarele afirmații:

- 1) Pavel nu era un apostol adevărat, cel puțin nu unul la înălțimea și valoarea celor din Ierusalim.
- 2) Evanghelia lui Pavel nu era cea corectă, și apostolii din Ierusalim știau bine lucrul acesta.
- 3) Dacă neamurile voiesc o mântuire deplină, atunci, pe lângă credința în Hristos ele aveau nevoie să accepte Legea, circumcizia (chiar și Pavel, argumentau ei, apăra tăierea împrejur).

Răspunsul lui Pavel este radical, vehement dar plin de dragoste pastorală, și subliniază autoritatea sa apostolică și autoritatea evangheliei sale. Toată viața lui (cf. Gal. 1-2, și Gal. 6) este o dovadă a harului lui Dumnezeu față de el, a importanței credinței în Hristos și a identificării cu Hristos. El recunoaște că uneori relația Lege-har a fost neclară și pentru apostoli, cel puțin în unele din

consecințele ei practice (de exemplu, incidentul cu Barnaba și Petru, în Antiohia), dar aceasta nu înseamnă că evanghelia curată are standarde clare, întotdeauna recunoscute, în final, de oamenii lui Dumnezeu. Cel puțin Pavel este unul din cei care au apărat întotdeauna importanța și prioritatea credinței, față de legămintele Legii, chiar dacă și el a fost acuzat de ambiguitate.

Pavel demonstrează că harul și credința reprezintă un pas înainte față de lege, așa încât o întoarcere la Lege n-ar sens. Tot așa, nu are sens să păstrezi și Legea și pe Hristos, ca să fii sigur de o mântuire întregă, mai complexă. El arată că, de fapt, harul și făgăduința preced Legea, care este o paranteză istorică încheiată: a fost adăugată ca să oprească fărădelegea și ca să îndrume lumea spre Hristos, ca un pedagog (după venirea credinței legământul Legii a încetat). Atât istoria legămintelor (Avraam, Isaac, Iacov) și alegoriile VT (Sara, Agar; Isaac, Ismael) confirmă întâietatea lui Hristos și a celor care sunt una cu El, prin credință, prin Duhul, în baza promisiunilor lui Dumnezeu.

În epistolă se împletesc argumentul teologic și ilustrațiile, argumentul din experiența personală a mântuirii (a lui Pavel, a Galatenilor). Propria experiență a Galatenilor cu privire la mântuire confirmă și ea întâietatea credinței, a Duhului: prin credință au primit darurile duhului, bucuria dragostei dintâi, victoria împotriva păcatului. Este clar, deci, că ceea ce Legea n-a putut da de la bun început, nu poate perfecționa sau desăvârși după aceea. O întoarcere la Lege, la acest moment al revelației lui Dumnezeu, este, de fapt, o întoarcere la fire, la învățăturile elementare, intuitive, neeficiente – „slabe” ale lumii (în legământul lui Hristos,

tăierea împrejur nu mai are nici o semnificație). Primejdia unei astfel de învățături este că, despărțindu-i de Hristos și atașându-i de prescripțiile Legii, ei se transformă în oamenii care își pândesc unii altora libertatea, se acuză, reciproc, se condamnă. Erezia legalistă antrenează primejdia divizării bisericii, a distrugerii legăturii frățești. Pavel este interesat de combaterea legalismului, de afirmarea clară a legăturii cu Hristos prin credință, și a dependenței de Duhul Sfânt, de vindecarea diviziunilor prin dragoste și slujire.

4.5.4 Structura Epistolei către Galateni.

Epistola către Galateni are o structură retorică foarte clară și este construită ca un discurs de apărare (apologie) de tip juridic.^{lxxx} Pavel își apără evanghelia – și autoritatea sa apostolică, își 'desființează' oponentii și îi convinge pe creștinii din bisericile Galatiei că sfințirea și desăvârșirea în viața de credință vine doar prin Duhul Sfânt, nu prin Lege.

Structural, epistola evidențiază părțile unui discurs juridic bine compus, deși, în detaliu, epistola lasă loc pentru structurări alternative. S-au propus, astfel, diverse împărțiri care evidențiază desfășurarea unui discurs de apărare, din care amintim două. Schema propusă de H.D. Betz este cea mai influentă în studiile asupra epistolei și stă și în prezenta lucrare, la baza analizei retorice:

1:1-5 *praescriptio*: prezentări, salutări

1 :1-2a *superscriptio*: Pavel, apostol... etc.

1 :2b *adscriptio*: Către bisericile din Galatia
 1 :3-5 *salutatio*: Har și pace de la Dumnezeu

1:6-10	<i>proemium</i>	Mă mir că treceți așa de repede ^{lxxxii}
1:11-2:14	<i>narratio</i>	Prezentare autobiografică: Pavel afirmă că evanghelia lui și autoritatea sa apostolică este de de la Dumnezeu, nu de la oameni ^{lxxxiii}
2:15-21	<i>propositio</i>	Viața nouă este prin Hristos, nu prin Lege
3:1-4:31	<i>probatio</i>	Argumentele trăirii prin credință:
A. 3:1-6		Superioritatea credinței față de Lege se vede chiar din experiența Galatenilor!
B. 3:7-4:31		Argumentul din VT: Credința este anterioară Legii (Avraam și familia lui: Sara și Agar, Ismael și Isaac)
5:1-6:10	<i>exhortatio</i>	Fiți tari, nu intrați sub jugul legii! Urmăriți roada Duhului Sfânt! Slujiți-vă unii pe alții în dragoste!
6:11-16	<i>peroratio</i> ^{lxxxiii}	„Uitați-vă cu ce litere mari vă scriu!”
6:17-18	<i>postscriptum</i>	Feriți-vă de învățătorii falși!

În Galateni, Pavel folosește genul deliberativ și se folosește de diverse incursiuni biografice cu care își sprijinește poziția. R. Longenecker pune în evidență mai bine aceste trăsături personale, în schema retorică pe care o construiește pentru Galateni:

1:1-5,	<i>praescriptio</i>	
1:6-10	<i>exordium (eucharisto)</i> :	rugăciune introductivă
1:11-2:14	<i>narratio</i> :	autoritatea lui Pavel (autobiografie)
1:11-12,		Convertirea lui și evanghelia divină

	1:13-2:14	Mustrearea celorlalți apostoli (<i>ethos</i>)
2:15-21	<i>propositio</i>	Hristos, nu Legea, e izvorul vieții
3:1-4:11	<i>probatio</i>	Dovezile priorității credinței
4:12-6:10	<i>exortatio</i>	O viață nouă prin Duhul Sfânt
6:11-18	<i>peroratio</i> (<i>postscriptum</i>). ^{lxxxiv}	

Modul în care se desfășoară argumentul propriu-zis ar putea sugera însă o altă împărțire a secțiunii *probatio*:

3:1-5:12	<i>probatio</i>	Dovezile priorității credinței față de Lege
5:13-6:10	<i>exortatio</i>	O viață nouă, în libertate, prin îndemnurile Duhului Sfânt

Astfel de observații conduc la o schemă alternativă în următorul fel:

Introducere: salut scurt, 1:1-5.

Teza epistolei: Evanghelia trebuie vestită și trăită prin credință, pentru că numai prin credință vin harul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt care ne pot duce cu adevărat la desăvârșire.

1. Detalii autobiografice și demonstrarea autorității apostolice a lui Pavel: 1:6-2:21.

- 1) Motivul scrierii: Pavel e nevoit să apere Evanghelia, 1:6-10
- 2) Pavel are autoritate cu privire la evanghelie: el a primit-o direct de la Hristos, ca și ceilalți apostoli, 1:11-17
- 3) Apostolii au confirmat evanghelia lui Pavel, 2:1-21

2. Argumentul epistolei: prioritatea credinței și a Duhului față de Lege, 3:1-5:12. Argumentul este bazat pe o alternanță A-B, experiență creștină – dovezi din Vechiul Testament.

1) A. *Argument din experiența convertirii*: galatenii au cunoscut mântuirea și darurile Duhului prin acceptarea credinței, nu a Legii, 3:1-5

2) B. *Argument din VT*: credința este anterioară legii, 3:6-4:7

(1) Avraam a crezut, 3:6-9, Gen.15:6, 12:3,18:8, Hab.2:4

(2) Legea aduce blestemul dar Hristos mediază binecuvântarea, 3.10-14, Dt.27:26, 21:23, Lev. 18.5;

(3) Făgăduința este înaintea Legii, nu poate fi înlocuită 3.15-20

(4) Scopul Legii: nu dă viața, ci e un paznic, 3.21-25.

(5) Soluția: Identificarea cu Hristos, în botez 3.26-4:7

Duhul primit este semn al înfierii, al ieșirii de sub lege.

3) A. *Argument din experiența galatenilor*:

(a) experiența păgână le indică faptul că întoarcerea la Lege este totuna cu întoarcerea la învățăturile începătoare, dinainte de pocăință, 4.8-11

(b) experiența creștină a galatenilor le arată că Legea nu a avut efecte pozitive în Biserica lor. Acea credință care le-a adus mântuirea îi făcea fericiți, la început, și plini de altruism, pe când acum sunt dezbinați, 4.12-20

4) B. *Argument din VT*: Creștinii sunt incluși în simbolismul VT, ca fii ai făgăduinței, asemenea lui Isaac, 4.21-31

Simbolismul mamei, al capitalei și al muntelui: Agar / Sara
(Agar – este legământul Legii, pe Sinai; Ierusalimul pământesc, iudeii necredincioși; Sara este legământul

credinței, și ei îi corespunde Ierusalimul de sus,
 „mama’
 celor credincioși)

Simbolismul fiului: Isaac / Ismael

(Isaac - fiii Duhului, ai credinței, ai promisiunii;

Ismael – fiii robiei, ai firii pământești, ai persecuției)

5) A. *Argument din experiența galatenilor*: nu poți fi parțial cu
 Legea și parțial cu Hristos, 5:1-12

3. Pavel insistă asupra calității vieții noi, în Duhul, prin
 credință, 5:13-6:15.

Pavel îndeamnă la o viață bazată pe libertatea și roadele
 Duhului, și cea bazată pe libertinism și legalism, 5:13-26.
 Observați paralelismul între viața pământească, păcătoasă și
 viața trăită în Duhul.

Faptele firii vechi	Faptele vieții în Duhul
adulter	dragostea
perversiuni sexuale	
pasiuni necurate	
senzualitate exagerată	
idolatrie	[...domnia Duhului, a lui Hristos]
vrăjitorie	[...cunoaștere, rugăciune, putere]
dușmănie, ură	bucurie
certuri, rivalitate	pace
mâni necontrolate	îndelungă răbdare
neîmpăcare	bunătate
împărțiri în tabere	facere de bine
invidiile	credincioșie, fidelitate
crimele	

bețiile, îmbuibările și altele asemenea lor...	înfrânarea poftelor (autocontrolul) ...
---	--

nu moștenești Împărăția, natura veche dorește... [glorie deșartă] [întărâtă pe alții]	nu intră sub jurisdicția Legii, natura veche e crucificată, natura nouă se manifestă... [mușcă, atacă, devorează]
--	--

2) Îndemnuri la o trăire responsabilă a mântuirii, în dragoste:
libertatea conduce la slujire în dragoste, 6:1-15

- (1) natura greșelii creștinului: fără premeditare
- (2) natura slujirii creștine: purtarea greutăților altuia
- (3) natura slujirii creștine: veghere, bunătate duhovnicească
- (4) natura slujirii creștine: smerenie, nu laudă și divizare
- (5) natura slujirii creștine: dărnicie - ucenicul bun răsplătește învățătorul duhovnicesc; învățătorul spiritual este onest, nu abuzează de ucenici.

Încheiere, 6:16-18

- 1) Rugăciunea finală, 6:16
- 2) Mărturia finală, 6:17
- 3) Benedicția, 6:18 – „Har”

4.5.5 Teme de studiu

Un studiu atent, pe text, al epistolei către Galateni conduce la observarea unor teme importante, care se împletesc de-a lungul scrisorii, revenind și dispărând cu intermitență, teme care construiesc textura didactică, teologică și etică a argumentului. Încercați să le

identificați în text și să comentați mesajul transmis prin aceste teme:

tema evangheliei: altă evanghelie, evanghelie diferită (deosebită), evanghelie răsturnată, evanghelia pentru cei tăiați împrejur, evanghelia pentru cei netăiați împrejur, evanghelia pe care o vestește Pavel între neamuri, evanghelie de la om, evanghelie potrivită oamenilor sau conform oamenilor, evanghelie de la Hristos.

tema harului: har și pace, harul lui Hristos, harul care mi-a fost dat, harul lui Dumnezeu, căzut din har, etc.

tema neprihănirii (a dreptății, a justificării, a îndreptățirii): neprihănire, socotit neprihănit, îndreptățire; credință: cel neprihănit trăiește prin credință, ce e important e credința care lucrează în dragoste, cei neprihăniți prin credință sunt adevărații fii ai lui Avraam, nu cei prin lege; avem Duhul prin ascultarea credinței, prin credință avem făgăduința, prin credință așteptăm, nădejdea neprihănirii, avem credința în Isus Hristos, trăiesc prin credință în Isus Hristos, etc.

tema naturii vechi (fire, „carne”, trup; învățături începătoare): ce ai început prin Duhul nu poți finaliza sau perfecționa prin cizelarea naturii vechi, prin ascultarea legilor religioase. Poftele trupului, faptele trupului, ale cărnii (firii pământești), acestea te exclud de la intrarea în Împărăția lui Dumnezeu; cel născut din Duhul (fiul făgăduinței, Isaac, creștinii), are alte resurse spirituale și alt plan de manifestarea a vieții decât cel născut din carne (Ismael, iudeii necredincioși); ascultarea de Lege –

într-un context care trece sub tăcere întâietatea lui Hristos - nu reprezintă un comportament spiritual ci unul carnal, firesc.

tema circumciziei: tăiere, netăiere împrejur: evanghelia pentru tăiați împrejur și evanghelia pentru netăiați împrejur; nu au putere în Hristos, aduc prigonire, nu înseamnă nimic - important e să fii o făptură nouă.

tema fiului: înfiere, fiii lui Avraam, fii ai lui Dumnezeu, fiul și robul, evreii sunt fiii care au avut de nevoie de majorat, neamurile sunt fii care au fost adoptați; moștenirea este a fiilor prin credință, a seminței = Hristos, a celor uniți cu El, semnul este Duhul; Agar / Sara; Isaac / Ismael; Ierusalimul de acum / Ierusalimul de sus. Hristos = sămânța= noi, etc.

tema robiei: rob / liber; robie / libertate: libertatea trebuie apărată, robia evitată, libertatea aduce responsabilitatea dragostei și slujirii, nu avem libertate spre răutate, libertatea are restrângerile ei, limitările ei.

tema zădărnicii: degeaba, în zadar, zadarnic, deșartă: ați suferit în zadar, m-am ostenit în zadar, Hristos a murit în zadar, nu mai ne este de nici un folos, nu fac harul zadarnic, nu umblați după glorie deșartă.

tema retoricii minciunii și adevărului: cine v-a fermecat, cine v-a oprit din alegare și din convingerea cuvântului, o convingere (înduplecare) care nu vine de la Dumnezeu, sunt convins că și voi gândiți la fel...

tema vieții: viața pe care o trăiesc acum în trup, dacă s-ar fi dat o lege care să poată da viața, seceri prin Duhul viața veșnică.

tema „intregului” - tot, toate: toți avem aceeași mântuire, Legea trebuie păzită în toate, etc.

învățători falși și adevărați, ucenici buni, ucenici nechibzuiți: se strecoară și spionează libertatea în Hristos, acuză, răstoarnă evanghelia, sunt convingători, se laudă, despart, atrag oamenii la fidelitate și râvnă față de ei, pun sarcini pe alții pe care ei nu le poartă, nu sunt onești, își poartă pedeapsa, cei afectați de ei trebuie ridicați cu blândețe duhovnicească; învățătorii buni au evanghelie curată, păstrează standarde înalte, au autoritate, au dragoste, nu se laudă, sunt deschiși, sinceri, nu pun sarcini pe care nici ei nu le poartă, se identifică cu Hristos, simt durerile nașterii celor credincioși (au compasiune, participă), trebuie răsplătiți ; cei credincioși au parte de prigonire, de opoziție: Pavel, galatenii au fost prigonți; iudaizatorii evită prigonirea; laudă și zel: zel pentru lucruri bune - și în prezența lui Pavel, și în lipsa lui, zel pentru schimbarea fidelității - zel rău intenționat, ascuns; să purtăm greutatea unii altora, fiecare își va purta propria sarcină (pretenție)

tema relațiilor în Biserică: unii pe alții: mușcați și devorați unii de alții, să nu fiți distruși unii de alții, invidie unii pe alții, întărâtare unii pe alții, purtați greutatea unii altora.

Studiu cu îndrumări:

1. Urmăriți tema Duhului sfânt în Galateni:

3.2-5. voi ați primit Duhul prin faptele Legii, sau prin ascultarea credinței? ...ce ați început prin Duhul, vreți să desăvârșiți prin reguli trupești? ...Cel ce vă dă Duhul din abundență și lucrează minuni printre voi, le face oare prin faptele Legii sau prin ascultarea credinței?

3.14. prin credință, ca Avraam, noi primim făgăduința Duhului, prin Hristos.

4.6. Și, pentru că sunteți fii, Dumnezeu ne-a trimis în inimă Duhul Fiului Său, care strigă: “Ava”, adică: “Tată!”

4.29. Acum, ca și altădată: cel născut după trup a prigonit pe cel născut după Duhul...

5.5. Căci noi, prin Duhul, așteptăm prin credință nădejdea îndreptării.

5.16-18. Zic dar: umblați mereu prin Duhul, și nu împliniți niciodată poftele firii [cărnii]. ...firea dorește împotriva Duhului, și Duhul împotriva firii... cine condus de Duhul, nu este sub jurisdicția Legii.

5.22-23. Roada Duhului, este, prin contrast: dragostea, bucuria, pacea, perseverența, facerea de bine, fidelitatea, blândețea, autocontrolul.

5.25. Dacă trăim prin Duhul, prin Duhul să și umblăm.

6.1. ...în caz că un om ar cădea deodată într-o greșeală, voi, cei duhovnicești, ridicați-l cu o blândețe duhovnicească, privind la tine însuși, să nu fii ispitit și tu.

6.8. Cine seamănă în firea lui, va secera din fire - putrezirea; dar cine seamănă în Duhul, va secera din Duhul - viața veșnică.

2. Discutați paralelismul dintre Galateni și Romani: ce teme și argumente comune observați? Ce deosebiri?

3. Notați câteva versete importante, din Galateni, care au însemnătate pentru viața personală:

4.6 Corespondența tesaloniceană a apostolului Pavel

Scrisorile către creștinii din Tesalonic ar putea fi primele scrisori ale lui Pavel (50-52 dH), dacă Epistola către Galateni ar fi scrisă conform ipotezei târzii, a Galatiei de nord (55-57).

În mod evident, aceste două scrisori sunt și ele scrise unor Biserici tinere, îndemnându-le la o viață sfântă, să aibă o bună mărturie și să se bazeze învîțatură pe autoritatea părinților lor în Hristos (cum sunt Pavel și ceilalți apostoli). Pe deoparte, ele se aseamănă în subiect, destinatar și context, pe de altă parte, ele se deosebesc prin anumiți termeni, prin limbaj și prin anumite perspective abordat în cuprinsul lor, ceea ce a determinat apariția multor ipoteze cu privire la scrierea lor.

Deși constă din două epistole scurte, corespondența tesaloniceană a lui Pavel reprezintă o parte de neînlocuit în mesajul lui Pavel către Biserici, și din NT, pentru că aici se vorbește, între altele și despre felul în care Biserica trebuie să îl aștepte pe Hristos și felul în care ne vom întâlni cu El pe nori, despre etapele evenimentelor de la sfârșit (eshatologie).

4.6.1 Destinatari, context, datare

Cetatea Tesalonic era capitala Macedoniei, o cetate puternică și un port vestit. A fost înființată de generalul macedonean Cassandru în 315 îH, și a rămas sub stăpânire macedoneană până în 168 îH, când a fost cucerit de romani. După transformarea Macedoniei în provincie romană, în 146 îH, a redevenit capitala acestei

provincii, iar în 42 îH a fost numit oraș liber de către Octavian Augustus și Antonius. Avea avantajele strategice ale unui oraș comercial important (al doilea, în Grecia, după Corint). *Via Ignatia* trecea prin el (o cale de comunicație și de comerț foarte importantă între Roma și provinciile ei). Se pare că aceste avantaje au atras un număr mare de iudei și că aici s-a stabilit o comunitate mare și activă de evrei comercianți.

Biserica de aici fusese înființată de Pavel în timpul celei de a doua călătorii misionare (Fapte 16-18, 17:1-9) iar scrisoarea 1 Tesaloniceni este scrisă la câteva luni distanță după înființarea Bisericii, din Corint, când Pavel a stat aici și i-a învățat pe credincioși timp de 18 luni. Pavel răspunde unor întrebări urgente, unor nelămuriri care dezorientau Biserica tânără din Tesalonic, de unde și un anumit colocvialism în tonul scrisorii și o structură atipică.

Problemele care îi preocupau pe creștinii din Tesalonic erau asemănătoare cu cele ale credincioșilor din Corint, Efes, și din orice Biserică tânără dintre Neamuri.^{lxxxv} Ele nu se referă așa de mult la organizarea Bisericii (o mărturie suplimentară în favoarea datării timpurii a scrisorilor) ci țin de nevoia de a trăi moral, de a avea o mărturie bună înaintea necredincioșilor, de a construi relații noi, armonioase în Biserică, și de nevoia de a avea învățătură sigură cu privire la viitor, cu privire la moarte și înviere, dar mai ales cu privire la a doua venire a Domnului Isus (temele acestea sunt abordate și în 1-2 Corinteni și în Romani). Discuția despre tema aceasta din urmă ajunsese să creezeerezii și probleme sociale, întrucât se susținea de către unii că Isus a și venit, iar oamenii ajunseseră derutați, nemaștiind ce să creadă,

așa încât unii nici nu mai voiau să muncească sau să mai investească ceva pentru viitor.

Persecuția din partea iudeilor era o realitate aspră și aveau nevoie și în privința aceasta de încurajarea apostolilor. În vremea respectivă, iudaismul era o *religio licita*, o religie acceptată în imperiul roman, pe când creștinismul nu era încă bine înțeles, fiind văzut ca un fel de iudaism rebel, marginal, și, deci, demn de respins.

4.6.2 1 Tesaloniceni: autor și autenticitate

Scrisoarea, așa cum spune în introducere, este scrisă de Pavel, împreună cu Silvanus și Timotei. Formula de început corespunde cu felul în care își începe Pavel scrisorile iar echipa menționată este în concordanță cu ceea ce se știe din Fapte 16-17.

Epistola este cunoscută și citată de părinții din secolele 2-3, de Ignatius, Polycarp, Irenaeus, Justin Martirul, Clement of Alexandria, Tertullian, Origen, etc. Citate din ea apar și în Didahia și Păstorul, de Hermas, și cartea este menționată în canonul lui Marcion și în canonul Marturian (140-170).^{lxxxvi}

Deși s-au adus unele obiecții formale, de exemplu, că Romani 9-11 nu s-ar potrivi cu tonul din 1 Tesaloniceni 2:14-16, că 2:16 vorbește de anul 70 (căderea Ierusalimului) – și, de aceea, este scrisă după moartea lui Pavel, ori că 5:1-11 reprezintă o interpolare târzie, etc., pe ansamblu, 1 Tesaloniceni este acceptată ca fiind opera directă a lui Pavel și nu există argumente puternice împotriva acestei concluzii.^{lxxxvii}

4.6.3 1 Tesaloniceni: structura și argumentul epistolei

Scrisoarea conține elementele retoricii epistolare dar nu urmează decât foarte general structura tipică a epistolelor lui Pavel.

Structura retorică a Epistolei 1 Tesaloniceni^{lxxxviii}

1:1	I.	<i>Praescriptio</i>
1:2-10	II.	<i>Proemium</i> (1:2-10): rugăciune și motivele ei
2:1-3:9	III.	<i>Narratio</i> : Convertirea tesalonicenilor și lucrarea apostolilor (ethos, pathos)
3:10-13	IV.	<i>Partitio</i> : Trăire sfântă, relații bune, așteptarea venirii Domnului
4:1-5:3	V.	<i>Probatio</i> A. Trăirea în sfințenie (4:1-8) B. Relații frățești (4:9-12) (posibil paraenesis 4:1-12) C. Venirea Domnului(4:13-5:11)
5: 4-22,	V.	<i>Paraenesis</i> , sfaturi Cum să așteptăm pe Isus, <i>peroratio</i> (5:4-11) Viața în Biserică și în societate, 12-22
5:23-28	VI.	<i>Conclusio</i> Rugăciune finală (5:23-25) <i>Salutatio</i> (5:26-28)

Argumentul scrisorii

Capitolul întâi oferă un început obișnuit pentru epistolele lui Pavel. Din *superscriptio* se vede că trei persoane se prezintă ca autori ai epistolei, probabil că toți trei au contribuit la fondul de idei și la îndemnuri, iar unul a fost secretarul care a pus în scris epistola. Într-un timp foarte scurt, Biserica din Tesalonic a izbutit să fie cunoscută prin credința și dragostea ei, prin întoarcerea radicală de la idoli și prin răspândirea cuvântului evangheliei.

1 Tesaloniceni are o secțiune de *narratio* neobișnuit de lungă, de aproape două capitole (cap. doi și trei), unde se prezintă slujirea apostolilor și calitatea întoarcerii la Hristos a tesalonicenilor, precum și problemele legate de persecutarea Bisericii de către iudeii din Tesalonic și regiunile înconjurătoare (mânia lui Dumnezeu față de iudeii persecutori, din 2:14-16, poate fi o referință la foametea care încercase deja Ierusalimul, cf. Fapte 11:29-30, și la faptul că iudeii fuseseră alungați în 49 dH din Roma, de către Claudiu, nu neapărat distrugerea Ierusalimului, din 70 dH). Această introducere detaliată și prelungită este o mărturie despre calitatea relației dintre Pavel și noii credincioși și prezintă contextul scrierii scrisorii: grija pastorală a lui Pavel pentru cei care deveniseră creștini în urma misiunii sale în Tesalonic. Unele detalii din prezentare aduc aminte de 2 Corinteni 8-13, unde Pavel încerca să-și întărească autoritatea apostolică. Este posibil ca și aici, în Tesalonic, cei care aduceau învățături false, și chiar unii iudei din vecinătate, să fi atacat credibilitatea sau bunele intenții ale lui Pavel și a celor din echipa sa misionară.

Caracterul colocvial și practic al scrisorii se vede din mărimea secțiunilor de prezentarea a contextului

(naratio) și de sfătuire (pareneză). Se poate observa că secțiunea 4:1-12 poate fi privită și ca secțiune parenetică, nu doar una de învățatură și argument (*probatio*). Până la urmă, scrisoarea pare centrată pe subiectul venirii Domnului, încadrată fiind de două secțiuni parenetice despre sfințenie (o structură chiastică de tip ABA, A: 4:1-12, B: 4:13-5:11, A: 5:12-22).

Învățătura despre venirea Domnului din 4:13-5:11, este divizată în două subsecțiuni, prima fiind orientată spre discutarea modului în care va veni Isus și a felului în care vor participa cei credincioși la această venire (4:13-18), în timp ce a doua este orientată spre discutarea timpului când va avea loc revenirea și a caracterului ei de surpriză. Distincția aceasta este una fină, poate prea fină, dar este susținută destul de puternic de concluzia din 4:18 și de începutul relativ abrupt din 5:1. Prima subsecțiune amintește de demonstrația din 1 Cor. 15 și unul din motivele prezentării sale este „să nu vă întristați ca ceilalți care nu au nădejde” (4:13, cf. 4:18). W. Barclay amintește câteva păreri grecești despre înviere, printre care cele ale lui Eschilus, care scria că „odată ce moare omul, nu este nici-o înviere”, sau ale lui Theocritus pentru care „speranță există doar pentru cei vii, dar cei care au murit nu mai au speranță”, etc.^{lxxxix} Dacă creștinismul nu ar fi avut speranțe în plus față de filosofii eleniste atunci, cu siguranță, că frații și surorile credincioase veniți dintre păgâni, ar fi avut multe motive de tristețe. Doctrina mântuirii și a învierii din 1 Tesaloniceni este conturată astfel:

- a. Isus a murit și a înviat, și aceasta este baza mântuirii noastre.

- b. Isus se va reîntoarce, și aceasta este nădejdea noastră.
- c. Isus ne va lua atunci cu Sine, forțat, și această întâlnire se va petrece în două etape succesive, imediate: mai întâi învie în glorie credincioșii care au murit, apoi cei vii vor fi transformați pentru glorie.
- d. Toți vor fi răpiți să îl întâmpinăm pe Isus în aer, pe nori.
- e. Toți vom fi cu Isus pe vecie.^{xc}

Apar aici și o parte din simbolurile apocalipsei, ca dovadă că înțelegerea apostolilor era destul de omogenizată, cu privire la evenimentele revenirii lui Isus: trâmbița, strigăt, arhanghel, înviere, preschimbare, îl vom întâlni pe nori. Expresia „vom fi răpiți” (*harpagesometha*, 4:17), merită discutată (*harpazo*, însemnând a lua cu forța, a răpi, prinde). Chiar dacă nu se intră în detalii, trebuie subliniat că este singura situație când *harpazo* este folosit în contextul venirii lui Isus. Cu înțeles pozitiv mai este folosit în texte cum sunt: smulgeți pe unii din foc (Iuda 1:23), hoții, etc.,... nu vor apuca moștenirea cerurilor (1 Cor. 6:10), Pavel - răpit la cerul al treilea (2 Cor. 12:2), Isus nu a gândit egalitatea cu Dumnezeu ca ceva de apucat (Filip. 2:6), cei ce iau cu forța apucă împărăția lui Dumnezeu (Mat. 11:12). Există și un număr de texte în care are sens negativ de hoție, nedreptate, etc. Ideea este că singurul text în care apare verbul a răpi, a apuca nu vorbește despre mileniu sau despre vreo schemă complicată privitoare la răpirea Bisericii, ci se referă la faptul Biserica va fi luată cu forța la venirea lui Isus ca să îl întâmpine pe nori. În același timp, conceptul dispensaționalist și premilenist al răpirii Bisericii înainte de necazul cel mare reprezintă un concept teologic care nu se bazează pe 1 Tesaloniceni, ci

pe alte considerente, pe interpretarea eshatonului pe baza Apocalipsei și a cărții lui Daniel. Cum spunea cineva: „dacă l-am fi avut doar pe Pavel cu epistolele sale către Romani și Tesaloniceni, am fi fost toți amileniști, iar dacă l-am fi avut doar pe Ioan cu Apocalipsa, am fi fost, foarte probabil, toți premileniști.” Avându-le pe amândouă, situația este mai complicată și, cu siguranță, viziunile inspirate ale celor doi se completează într-un mod profund, paradoxal, dar dificil de perceput.

Adevărul este că hiatusul posibil din 5:1, lasă loc și pentru scheme temporale, dar aici, în 1 Tesaloniceni ele rămân cel mult implicite, nu explicite. Subsecțiunea a doua (5:1-11) atrage atenția asupra elementului surpriză al venirii lui Isus: când se va zice că este pace, el va veni surprinzător, așa cum vin hoții noaptea. Surpriza nu este, însă, absolută, pentru cei credincioși, deoarece ei nu trăiesc în întuneric și nepăsare, ori ignoranță, ci în lumină. Imaginea femeii în durerile nașterii folosită aici de Pavel reamintește de cuvintele lui Isus din Ioan 16:19-22 (cf. Isa. 13:8, 21:3, 42:14). Textul este plin de referințe la celelalte epistole ale lui Pavel: trebuie să ne îmbrăcăm cu armura lui Dumnezeu (5:8, cf. Ef. 6), și orice facem să facem ca pentru Domnul (Romani, 1 Corinteni), etc.

Pareneza specifică subliniază nevoia de muștrare a celor dezordonați și nesupuși, încurajarea celor dezorientați și deznădăjduiți, sprijinirea celor slabi. Împreună cu sfaturile acestea sunt incluse și îndemnuri la prețuirea învățătorilor și slujitorilor Bisericii (gând care apare și în 2 Corinteni și Galateni, și atenționează asupra campaniei învățătorilor falși, a iudaizanților).

Încheierea epistolei, potrivită pentru niște credincioși de cultură greacă, conține o binecuvântare în care sunt

cuprinse și trupul, și sufletul, și duhul celui credincios (o concepție trihotomistă, grecească).

Epistola conține, la final, și o indicație asupra caracterului semi-circular al scrisorii. Ea trebuia citită de toți frații, probabil toți frații din zonă, din mai multe localități. În alte cuvinte, Pavel avea chiar de la început viziunea importanței generale a unora din scrisorile sale.

4.6.4 2 Tesaloniceni: autor și autenticitate

2 Tesaloniceni este mai scurtă decât 1 Tesaloniceni (3 capitole, aproximativ jumătate din ea). Pe deoparte, are multe asemănări cu 1 Tesaloniceni: același tip de salutări (2 Tes.1:1), același autor explicit (Pavel, Silvan și Timotei), același tipar general și aceleași subiecte (rugăciune de mulțumire pentru credința tesalonicenilor și pentru statornicia lor în persecuții, învățătură despre a doua venire a lui Isus, învățătură despre o viață creștină sfântă), încât pare să o fi luat chiar de model (unii comentatori și-au pus chiar problema dacă nu cumva 2 Tes. a fost scrisă prima, lansând ideile de bază, iar 1 Tes., după aceea, cf. Grotius, Ewald, Van der Vies).^{xci} În același timp însă există și deosebiri de nuanțe și de vocabular.

Printre deosebiri se numără faptul că autorul și datarea scrisorii 2 Tesaloniceni sunt subiecte de dezbatere mai mult decât în cazul 1 Tesaloniceni. Există, de exemplu, în 2 Tesaloniceni, o anumită grijă pentru ca cititorii să nu fie influențați de scrisori false scrise în numele lui Pavel (2:2), și o atenționare că scrisoarea poartă semnătura sa proprie, fiind, astfel, autenticată așa cum se cuvine (3:17). Pentru unii comentatori, aceste precizări par suspecte.^{xcii} Adevărul este că și în Galateni Pavel atrage atenția că semnează cu mâna sa (Gal. 6:11), iar

interferența variată a învățătorilor falși era de așteptat sub forma a tot felul de zvonuri și avertizări (1-2 Corinteni). O altă obiecție adusă autenticității este faptul că lipsesc secțiunile extinse de narratio, prezente în 1 Tesaloniceni, cu alte cuvinte, lipsesc detalii concrete ale relației dintre Pavel și tesaloniceni. Dacă scrisoarea însă a fost scrisă la 4-6 luni distanță de prima probabil că astfel de precizări nu și-ar fi avut locul. La fel, s-a obiectat că perspectiva asupra venirii lui Isus este diferită: în vreme ce 1 Tesaloniceni dă impresia unei veniri iminente, la care Pavel crede că va participa și el, 2 Tesaloniceni avertizează clar asupra unei perioade lungi de timp (2 Tes. 2:2, 3). Cu toate acestea, nimeni nu poate exclude discutarea unor posibile perioade mari de timp în 1 Tesaloniceni, având în vedere hiatusul din 1 Tesaloniceni 5:1, faptul că Pavel evită pe față precizarea unor date sau soroace. Deși se poate construi un caz interesant în vederea scrierii târzii și pseudonime a scriorii 2 Tesaloniceni de către un secretar sau prieten al lui Pavel, cea mai simplă ipoteză este una puternică și bine susținută de date, anume că Pavel însuși a scris această scrisoare, că aici sunt prezente trăsăturile stilului său.^{xciii} Dacă natura celei de a doua scrisori este diferită față de prima, aceasta se întâmplă din cauză că ea reprezintă o lămurire ulterioară și mai detaliată asupra învățaturii despre venirea Domnului. Subiectul era important din cauză că îi susținea pe credincioși în timpul persecuției și le credea acea imagine despre lume și viață de care aveau nevoie ca să trăiască bine localizat în timp și spațiu, cu nădejde și sfințenie. De fapt, linia de argumentare a scriorii este evidentă și o continuă pe cea din 1 Tesaloniceni: trăirea unei vieți de sfințenie (etica)

are nevoie de o viziune cuprinzătoare cu privire la sensul vieții, la lumea în care trăim și la derularea istoriei.

4.6.5 2 Tesaloniceni: structura și argumentul epistolei

Epistola are o structură simplă, în trei părți:

- 1:1-12 I. Introducere
- 2:1-17 II. Învățătură despre venirea Domnului
- 3:1-18 III. Sfaturi pentru o viață de sfințenie

Din punct de vedere retoric, se poate observa următoarea structură mai amănunțită:

- 1:1-12 I. *Proemium*
 - 1:1-2 A. *Praescriptio*
 - 1:3-12 B. Rugăciune (cf. berakah, cu elemente de *narratio*, 3-5, și *propositio*, rezumatul argumentului)
- 2:1-2 II. *Partitio*: anunțarea subiectului: venirea Domnului și mărturia Bisericii
- 2:3-17 III. *Probatio*
 - A. Etapele premergătoare venirii Domnului, 4-12
 - B. Învățături despre o viață sfântă, 13-15
 - C. *Peroratio* (concluzie și rugăciune), 16-17
- 3:1-15 V. *Paraenesis*
- 3:16-17 VII. *Conclusio*, rugăciune și salutări.

Argumentul scrisorii

Scrisoarea este, într-adevăr, o extindere asupra învățăturii despre venirea a doua a Domnului Isus.

Aceasta este expusă chiar din introducere, după ce sunt recunoscute meritele tesalonicenilor (credința, dragostea, statornicia). Astfel, din 1:5-12 este prezentată judecata Domnului, pedeapsa pe care El o va da celor care îi persecută pe credincioși, precum și răsplata pentru creștini. Ziua aceea, 1:10 (termen preluat din VT) va fi ziua proslăvirii celor credincioși, în care se va reflecta (va fi văzut) chiar Isus însuși.

Învățătura consistentă apare însă în capitolul doi, unde se arată evenimentele premergătoare venirii Domnului. Se precizează, astfel, că Ziua Domnului, un termen folosit și în 1 Tesaloniceni, nu va veni înainte de manifestarea răului și de înșelarea oamenilor, adică, nu înainte de apostazie și de revelarea (*apocalypsis*), foarte probabil din partea lui Dumnezeu, a omului fărădelegii și distrugerii (ideea este că omul acesta va aduce distrugerea celor ce-l urmează; Dumnezeu îl va da de gol, la momentul potrivit, însă, arătându-l cine este cu-adevărat, 2:3, 6, 8). El se va înălța mai presus de Dumnezeu și de orice imperator uman, și se va așeza în Templu ca să primească închinare.

În 2:8, 9 apare o alăturare interesantă. De data aceasta cel nelegiuit se descoperă singur, drept cine este, iar la arătarea acestuia (*parousia*), făcută cu putere Satanei și minuni false, Domnul va răspunde cu propria sa arătare (*parousia*), nimicindu-l cu suflarea gurii sale.

Textul din 2:10-13 arată că Dumnezeu permite aceste semne mincinoase ca cei ce nu au crezut în adevăr să creadă într-o minciună (omul, deci, nu poate fără credință de vreun fel).

În final, trebuie amintite două sublinieri, cele din 2:5-7. Pavel amintește că toată această desfășurare de forțe,

momentul potrivit, nu vor fi amorsate decât după ceea ce împiedică (*to katehon*, sb. neutru) apostazia și manifestarea răului va fi luat din calea acestora. Procesul acesta de manifestare a răului este numit de Pavel „taina fărădelegii” (și nu pare a implica faptul că taina aceasta este bine cunoscută acum). Cealaltă subliniere are de a face cu mențiunea că Pavel ar fi dat mult mai multe lămuriri pe când era în Tesalonic, și face apel la memoria lor; pentru un motiv știut doar de Pavel și de Dumnezeu, el nu intră în detaliile acestor scheme apocaliptice, acum, deși altădată se pare că le-a expus. Scrisoarea 2 Tesaloniceni este o scrisoare de încurajare și de aducere aminte (un argument împotriva pseudonimiei, căci un autor târziu s-ar fi preocupat de o redare mai completă a doctrinei).

Partea de sfătuire se concentrează pe problemele de etică apărute în urma derutei doctrine. Învățătura clasică paulină, susținută de propriul său exemplu, este că toți cei credincioși trebuie să lucreze și să se susțină material, nu să fie dezorganizați, leneși, rebeli. Lenea și răzvrătirea în privința muncii este socotită ca un păcat vrednic de disciplinare. Totuși, Pavel îndeamnă la binefacere, ca cei ajunși în lipsă dintr-un astfel de comportament, să fie totuși ajutați (3:13, 15). Epistola se încheie cu un îndemn la relații frățești bune, la pace.

4.6.6 1-2 Tesaloniceni: teme și termeni specifici

Epistolele către Tesaloniceni au și ele un limbaj specific, la fel cum au și alte epistole asociate (1-2 Corinteni,

Efeseni-Coloseni, 1-2 Timotei și Tit). Printre acești termeni pot fi enumărați următorii:

parousia, înseamnă „venire”, „apariție”, „arătare”. În antichitate era folosit cu privire la vizita unei persoane importante. În 1 Tes. este folosit cu privire la venirea a doua a Domnului, în 1 Tes. 2:19, 3:13, 5:23, în ideea ca să fim pregătiți să ne arătăm înaintea Lui. În același timp, 2 Tes. 2:9 folosește același termen cu privire la „venirea” sau arătarea omului nelegiurii a cărui venire se va face prin puterea Satanei.

katabaino ap' ouranou, coborâre din cer, în 1 Tes. 4:16. Limbajul este limbajul venirii fizice a Domnului care va fi urmată de învierea credincioșilor morți (cf. Mc. 13:26, 14:62).

hemera kyriou, ziua Domnului, 1 Tes. 5:2, 2 Tes. 2:2, cu variația „ziua aceea” (2 Tes. 1:10). Un concept pe care îl discută și Amos în VT (Amos 5:12, etc., unde se arată că, departe de a fi o zi glorioasă, ziua Domnului va însemna judecată și dreptate).

apocalypsis, descoperire, revelație, 2 Tes. 1:7, *epifaneia*, arătare, 2 Tes. 2:8. Dumnezeu descoperă pe omul fărădelegii, dar și el însuși se descoperă pe sine (2 Tes. 2:3, 6, 8). De asemenea, Domnul Isus se descoperă în 2 Tes. 1:7.

ataktoi, termen prin care sunt desemnați cei ce trăiesc în dezordine, neorânduială, în lene, nesupunere, 1 Tes. 5:14, 2 Tes. 3:6,11.

koimomenoi, cei adormiți, eufemism pentru creștinii care au murit, 1 Tes. 4:13, 14,15. În 1 Tes. 4:16 este folosit alt substantiv pentru cei morți, cel direct, propriu, *nekroi*. Moartea

creștinilor este o realitate față de care trebuie să avem nădejde, nădejdea învierii și a zilei răsplătirii.

anthropos tes anomias, omul nelegiurii și fiul distrugerii (*huios tes apoleias*). Arătarea lui este o taină, taina nelegiurii (*to mysterion tes anomias*), care se pune în mișcare când cel sau ceea ce îl împiedică (*to katehon*), va fi luat din calea istoriei.

kopiontes, proistamanoi, nouthentountes, 1 Tes. 5:12-13, cei ce se obolesc între voi, vă conduc și vă învață. Menționarea lor este dovadă că Biserica se afla deja în proces de organizare, chiar din timpul celei de a doua călătorii misionare a lui Pavel.

Persecuțiile, 1 Tes. 1:6, 2:14-16, 2 Tes. 1:4-7. Subiectul a intrat devreme în conținutul consilierii și încurajării creștine. Este mai ales vorba despre persecuțiile din partea iudeilor, cele romane de abia începeau.

orge he erhomene, mânia care vine, 1 Tes. 1:10, cf. 2 Tes. 1:6-10. Această expresie indică ziua judecării, a cărei venire nu s-a oprit undeva, ci se află în plină desfășurare.

4.7 Două circulare pentru Asia Mică: Efeseni și Coloseni

4.7.1 Un paralelism epistolar remarcabil

Așa cum se poate observa, epistolele către Efeseni și Coloseni au numeroase elemente în comun (există și asemănări cu 2 Tesaloniceni, dar mult mai puține). Ele folosesc același vocabular specific (folosesc des termenii: unitate, taină, înțelepciune, cunoaștere, plinătate, soți și soții (bărbați – femei), etc.), cuprind rugăciuni și binecuvântări asemănătoare, dovedesc interes pentru innuri și crezuri (anticipând, într-un fel, epistolele pastorale), subliniază nevoia unor relații armonioase în familie, în Biserică și în societate (regulile pentru prosperitatea casei, *Haustaffeln, household rules*).^{xciv}

Din o sută cincizeci și cinci versete în Efeseni, șaptezeci și trei au corespondent verbal în Coloseni (doar scurte porțiuni nu au paralelă în Coloseni, cum ar fi Ef. 2:6-9; 4:4-13; 5:29-33). Cincizeci și cinci de versete sunt identice, în cele două epistole, în limba greacă.

De asemenea, Coloseni și Efeseni sunt legate și de personaje comune, cum este Tihic, care apare în ambele scrieri: în Ef. 6:21-22, el este trimis la Efes, cu câțiva membri ai Bisericii de aici; în Col. 4:7-9 el merge în Colose, cu câțiva creștini coloseni, iar în Col. 4:9 este însoțit de Onisim, în vizită la Filimon (Epistolele către Coloseni și Filimon sunt trimise în același oraș, dar către persoane diferite; ele au un limbaj comun, cuprind salutări pentru aceleași persoane, etc.).

Există însă și diferențe, cum ar fi o preferință clară pentru formula ἐν τῷ Χριστῷ, în Hristos, care apare în Efeseni de 4 ori (1:10,12,20, 3:11), iar în Coloseni,

niciodată (Pavel folosește mai ales ἔν Χριστῷ în epistolele sale, cf. Romani 6:11, 6:23, 8:39, etc., deși în 1-2 Corinteni apar ambele formulări, cf. 2. Cor. 2:14, iar ca atare, formularea scurtă apare și ea în Efeseni 5:24, 6:5), utilizarea unor fraze lungi (asemănătoare cu Epistola către Evrei), etc.

Seria acestor paralelisme a primit diverse explicații. Începând cu secolul 19, unii teologi au presupus că Epistola către Efeseni reprezintă o elaborare ulterioară, mai profundă teologic, a Epistolei către Coloseni, eventual de către un secretar al lui Pavel (De Wette, Ewald).^{xcv} Este posibilă, însă, și o perspectivă alternativă: Efeseni ar putea fi epistola mai timpurie, axată pe problemele dintre credincioșii evrei și creștinii proveniți dintre păgâni, în timp ce Coloseni reia teme din Efeseni și se concentrează pe problemele legate de erezia care pătrundea în Colose (erezia de tip iudaic – gnostic).^{xcvi}

Pe ansamblu, apropierea tematică și de vocabular, chiar compozițională, între cele două epistole, precum și asemănarea, până la un punct, cu Epistola către Filipeni, se potrivesc bine cu tradiția care afirmă că ambele sunt epistole scrise de Pavel în închisoare. Pavel nu se putea deplasa să viziteze bisericile înființate de el în timpul călătoriilor misionare, așa că scrierile sale dovedesc o anumită repetare a ideilor, un fond comun care reflectă cugetările lui în acel timp și în acel context de prizonierat roman. Și înclinația spre imnuri poate constitui o dovadă exersării darului poetic al lui Pavel (cf. 1 Cor. 13), în condițiile restrictive și deschise din punct de vedere al timpului, în condițiile detenției romane.

Faptul că toate sunt scrise din închisoare poate avea o însemnătate aparte. Pavel scrie o scrisoare teologică

generală, o circulară, către toți creștinii, și ea se transmite peste veacuri în forma în care au păstrat-o credincioșii din Efes. Apoi, Pavel scrie două epistole cu subiect mai precis: Epistola către Coloseni, în legătură cu erezia de tip iudaic-gnostic care tulbura credincioșii din Colose, și Epistola către Filipeni, în legătură cu ajutorul primit din Filipi și despre nădejdea că va fi pus în libertate. În final, ca rod al evanghelizării făcute în detenție, el îi scrie lui Filimon, care era în Colose, despre iertarea și posibila eliberare a lui Onisim, un deținut care devenise credincios și a ajuns un colaborator de seamă al lui Pavel.

4.7.2 Epistola către Efeseni: autor și autenticitate

Epistola către Efeseni îi este atribuită lui Pavel de către autorii creștini din primele secole după Hristos. Ea este menționată ca fiind a lui Pavel în canonul Muratori, în scrierile Părinților Bisericii (Irineu, Clement din Alexandria pentru Kümmel, însă, citatele lor ar fi o dovadă ca epistola a fost scrisă mai târziu, în anii 80-100),^{xcvii} în traducerea timpurii în latină și siriacă, precum și în scrierile lui Marcion.^{xcviii}

Multe din dovezile interne indică spre aceeași concluzie. Autorul se prezintă pe sine ca Pavel, în mai multe pasaje, de exemplu în Efeseni 1:1 (*cf.* Gal., 2 Cor., Col. 1:1) și în 3 :1 (*cf.* 2 Cor. 10:1; Gal. 5:2, Col.1:23, 1 Tes. 2:18; Filimon 9) și vorbește de multe ori la persoana întâi.

Experiențele de viață menționate și raportarea la auditoriu sunt cele ale lui Pavel. De exemplu, el își cunoaște personal destinatarii (1:15, 6:21-22), se află în închisoare pentru Hristos (3:13), este chemat de Dumnezeu în lucrare (3:7), și se consideră cel mai mic dintre sfinți din cauză că a prigunit Biserica (Ef. 3 :8, cf. 1 Cor. 15 :9, etc.).

Din punct de vedere stilistic, însă, s-au ridicat anumite obiecții. De exemplu, epistola conține cuvinte rare, specifice subiectului discutat și unui stil filosofic (*hapax legomena*; aproximativ 70 de termeni se găsesc doar în

Efeseni, *ta epourania*, cele cerești, 1:3, 20, 2:6, 3:10, 6:12, *diabolos*, 4:27, 6:11, în loc de *satanas*, din alte epistole, cf. 1 Tes. 2:18, 1 Cor. 7:5, etc.; similar *mysterion*, taină, *oikonomia*, isprăvnicie, 1:9, 3:3-9, 5:32, 6:19; *pleroma*, plinătate, cf. 1:23, 3:19, etc.). Frazele folosite sunt lungi, alambicate (de fapt, o caracteristică a lui Pavel) dar le lipsește dinamismul prezent de obicei în epistolele pauline (1:3-14, 15-23, 2:1-9, 3:1-7). Stilul include totuși

semnele gândirii lui Pavel: prezența antitezelor și a paradoxurilor, citatele din VT, preocuparea pastorală pentru unitate în Biserică între credincioșii dintre Neamuri și cei dintre iudei, etc..^{xcix}

Împreună cu Epistolele către Coloseni și Filipeni, Epistola către Efeseni prezintă o preferință asemănătoare spre imnuri hristologice. Din această perspectivă, ele se constituie ca un fel de literatură de tranziție între primele epistole teologice ale lui Pavel și cele pastorale. Într-

adevăr, genurile literare de felul crezului și al imnului sunt mult mai bine reprezentate în epistolele pastorale, unde există și o concentrare evidentă pe construcții scurte, condesate, în timp ce Efeseni, Coloseni și Filipeni reflectă o tendință spre imnuri mai lungi, mai elaborate. Situația aceasta corespunde cu contextul prizonieratului roman în care se afla Pavel când le-a scris.

4.7.3 Efeseni: destinatari și datare

Destinatarii sunt, așa cum confirmă copiile păstrate, credincioșii din Efes. Totuși, epresia ἐν Ἐφεσῶ din adresa generală τοῖς ἁγίοις τοῖς οὐσίῃ (ἐν Ἐφεσῶ) καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (1:1), 'sfinților care sunt [în Efes] și credincioșilor în Hristos Isus", nu apare în câteva manuscrise importante.^c Colecția marcionită a evangheliilor pauline (*Apostolikon*) nu o păstrează ci, dimpotrivă, prezintă epistola drept Epistola către Laodiceeni (cf. Col. 4:16, dar argumentul acesta legat de Marcion nu are suficientă greutate ca Efeseni să fie identificată drept una și aceeași cu scrisoarea pentru laodiceeni). Unii din părinții Bisericii, cum ar fi Tertulian și Efreem, Sirul, nu citează nici ei localizarea „în Efes”. Cea mai plauzibilă ipoteză pentru păstrarea acestei denumiri este faptul că epistola poate reprezenta o scrisoare circulară (cf. Col. 4:16) denumită așa deoarece Efesul reprezintă principalul oraș

din zona destinatarilor, sau biserica unde a fost păstrată în cele din urmă.^{ci}

Datarea este legată de prima întemnițare a lui Pavel în Roma. Teoria tradițională susține că aceasta a avut loc cândva între anii 60-62. Efeseni ar fi scrisă către începutul acestei perioade, în timp ce Filipeni a fost scrisă la sfârșitul ei. Datările alternative țin de localizările diferite ale primei întemnițări a lui Pavel: la Roma, 58-59 (H.E.G. Paulus, 1799), sau în Efes, 55-56, cf. 1 Cor. 15:32; 2 Cor. 11:23; 6:5; 1:8; 1 Clement 5:6 (A. von Deissmann, 1897), sau în Caesarea, 57-58 (cf. Fapte 24:27).^{cii}

4.7.4 Efeseni: date generale despre Efes

Efesul, o cetate așezată pe țărmul bizantin al Mării Mediterane, era un centru important în Imperiul roman.

Pavel a avut o legătură strânsă cu locuitorii săi: a vizitat Efesul de două ori: o dată la întoarcere din a doua călătorie misionară

(Fapte 18:19-22, în drum spre Antiohia), și a doua oară când a stat 3 ani (Fapte 20:31). Aici creștinii s-au adunat la început într-o școală (școala lui Tiran, Fapte 19:8-10), iar Pavel a avut ocazia mai multor lucrări deosebite, care au arătat

nevoia de misiune creștină. A botezat aici 12 ucenici de-ai lui Ioan Botezătorul (Fapte 19:1-7), a făcut minuni care au dus la convertirea magicienilor locali dar și la răzvrătirea breslei argintarilor (Fapte 19:11-41). Legătura dintre Pavel și conducătorii bisericii din Efes este evidentă în salutul de bun rămas din Milet, înaintea arestării lui Pavel în Ierusalim (Fapte 20:13-34).

4.7.5 Efeseni: ocazia și scopul epistolei

Teologia epistolei este concentrată pe problema unității și a dragostei în Biserică, atât pe orizontală, între oameni, cât și pe verticală, între Biserică și capul ei, Hristos. Biserica pare, încă, să se confrunte cu ecourile vechilor dispute între creștinii dintre Neamuri și cei de origine evreiască, iar doctrina împăcării și unității în Hristos are mare importanță pentru stingerea acestei adversități (în privința aceasta contextul pare asemănător cu cel din Romani și 1-2 Corinteni). Împreună cu Coloseni, Epistola către Efeseni reprezintă, apoi, și un pas intermediar spre problematica din epistolele pastorale, adică este concentrată pe discuția mărturiei pe care o dă Biserica în societate, pe nevoia de relații armonioase, bazate pe o bună înțelegere a lucrării lui Hristos, precum pe nevoia de a beneficia din plin de lucrarea slujitorilor credincioși, de caracter, ai Bisericii. Biserica trebuie să înțeleagă războiul spiritual purtat împotriva ispitelor și ereziilor și să îi facă față bazată pe armura spirituală lui Dumnezeu (Ef. 6) și pe darurile lui Hristos către Biserică, reprezentate de oameni care slujesc ca apostoli, prooroci, învățători, evangheliști, pastori, învățători (Ef. 4).

4.7.6 Efeseni: structura și argumentul epistolei

În ce privește genul literar, epistola apostolului Pavel către Efeseni reprezintă o bună ilustrație a genului retoric deliberativ. Pavel urmează regulile generale pentru o epistolă și își împarte mesajul după cum urmează:

- 1:1-23 I. *Proemium*
Praescriptio (1:1-2) Pavel, apostol al lui Isus Hristos, către sfinții din Efes, credincioși în Isus
Exordium, rugăciune, rezumat (1:3-23)
 Binecuvântare amplă, în două părți:
 a) *Berakah* (1:3-14)
 b) *Eucharisto* (1:15-22)^{ciii}
- 2:1-3 II. *Narratio*, Pavel scrie unei Biserici formate din Neamuri care au trecut din moarte la viață și are nevoie să cunoască această viață. Acest *narratio* este greu de deosebit de argumentul teologic al scrisorii. De fapt, el continuă să se îndeplinească cu argumentul *probatio*, până în 3:21.
- 2:4-5:2 III. *Probatio*: Se pot distinge două prezentări teologice majore: teologia convertirii Bisericii și teologia lucrării Bisericii:
- 2:4-3:21 Teologia mantuirii Bisericii formate din Neamuri și evrei care sunt chemați la lucrare în unitate (teologia convertirii Neamurilor și teologia unității Bisericii).^{civ} Pavel se vede slujitorul lor, este întemnițat pentru ei, mijlocește pentru ei (3:1-13). Prezentarea lui Pavel se încheie cu o rugăciune profundă,^{cv} cu o doxologie elaborată (3:20-21).

4:1-5:2 Teologia slujirii în Biserică, în unitate (4:1-16; Domnul dă lucrătorii Bisericii, în dar, și responsabilitățile lor)^{evi} și în sfințenie și dragoste (4:17-5:20)^{evii}

- 5:3-6:9 IV. *Exhortatio*:
 Trăirea în curăție (5:3-14)
 Trăirea armonioasă, înțeleaptă (5:15-20)
 Regulile casei credincioase (5:21-6:9)^{eviii}
- 6:10-20 V. *Peroratio*: echipare pentru războiul spiritual
 Armura creștinului, lupta creștinului.
 Ilustrația este una combinată, folosind atât termeni militari cât și sportivi (lupte greco-romane, cf. v.12).
- 6:21-24 VI. *Conclusio*: salutări finale, încurajări, rugăciune

4.7.7 Efeseni: teme teologice

În Epistola către Efeseni apar câteva din temele importante ale lui Pavel, așa cum se poate observa mai jos:

Unitatea Bisericii, a omenirii răscumpărate (*hen, év*):
 1:10, 2:14-15, 2:18, 3:6, 4:3-6, 4:13.

Slujirea reciprocă (unii – altora, ἀλλελους), 4:2, 25, 32, 5:21.

Taina mântuirii, ieri ascunsă dar în prezent cunoscute,
 1:9, 2:3-4, 9, 5:32 (taina unității dintre Hristos și Biserică).

Cunoașterea adevărată, 1:27, 3:10, 3:19.

Lucrarea Duhului Sfânt, 1:3, 13, 17, 2:2 (duhul neascultării), 2:18, 22, 3:5, 16, 4:3-4, 30, 5:18, 6:17.
 Plinătatea lui Dumnezeu (*plerome*), 1:23, 3:19, 4:13, 5:18.
 Unitatea familiei, a celor doi soți în căsătorie, 5:22-6:4.

Discutați următoarele subiecte:

1. Explicați relevanța afirmării unității Bisericii în contextul primului secol.
2. Credeți că termenii taină (mister, mysterion), cunoaștere (cunoștiință, gnosis) și plinătate (pleroma) reflectă o anumită dispoziție filosofică a efesenilor, o influență gnostică? Argumentați.
3. Comentați cum se văd sfaturile lui Pavel având în vedere că Efeseni este o epistolă din închisoare. Se poate detecta un ton testamentar? Comparați cu epistola 2 Timotei și Filipeni.

4.7.8 Epistola către Coloseni: autor și autenticitate

Relația tematică și stilistică dintre Coloseni și Efeseni a primit diverse explicații. Unii autori consideră că Epistola către Coloseni este anterioară celei către Efeseni și, fiind mai scurtă, a fost folosită ca model pentru aceasta din urmă. Conform altor ipoteze, Coloseni poate să fi fost scrisă mai târziu decât Epistola către Efeseni, reluând în alt context (apropiat) aceleași teme și aplicându-le în situația unei Biserici confruntate cu erezii iudaice și grecești.

Și relația lui Pavel cu creștinii din Colose este diferită de cea dintre el și cei din Efes. Cetatea Colose era mai

mică, mai neînsemnată decât Efesul și, spre deosebire de acesta, Pavel nu începuse Biserica de aici, ci Epafraș între anii 52-55, în timp ce Pavel era în Efes.^{cix} Pavel este interesat însă de lucrarea lui Epafraș, cu atât mai mult cu cât acesta era un colaborator plin de zel și foarte prețuit; în același timp el este îngrijorat de apariția unei erezii periculoase în Colose, un amestec de iudaism și gnosticism – un motiv suficient de serios pentru a se apuca să scrie o scrisoare cuprinzătoare unei astfel de biserici mici. Introducerea scrisorii îl prezintă pe Pavel și pe Timotei ca autori (probabil că Timotei să fi fost doar secretarul lui Pavel).

Scrisoarea oferă mai multe indicații că stă în zona stilului și problemelor urmărite de Pavel: lupta cu ereziile iudaizante și cu cele gnostice (Galateni, 2 Corinteni, 1-2 Tesaloniceni), sunt discutate și aici într-un mod foarte evident.

4.7.9 Coloseni: destinatari și datare

Cetatea *Colossae* era o localitate relativ mică pe valea râului Lycus, în vecinătatea altor două cetăți de pe aceeași vale, Laodiceea și Hierapolis. În comparație cu Efesul acestea erau așezări mici, dar cu o comunitate destul de puternică de iudei. Între ei apăruseră și creștinii, proveniți atât dintre neamuri cât și dintre evrei, și trăiau în contextul mixt păgân-iudaic din aceste localități.

Credința lor era supusă presiunilor din partea iudeilor dar și a grecilor. În ce privește natura învățaturii greșite din *Colossae*, care începuse să îi afecteze, ea trebuie plasată undeva între iudaismul legalist și gnosticismul

ascetic. Printre termenii folosiți de Pavel sunt termenii filosofie, amăgiri deșarte (της φυλοσοφιας και κενης άπατης),^{cx} învățături începătoare (κατα τα στοιχεια του κοσμου), plinătate (πληρωμα), cunoaștere (γνωσις), asprime față de trup (άφειδια σωματος, neglijare a trupului), care indică o anumită apropiere de gnosticism. În mod deosebit, se pare că expresia τα στοιχεια του κοσμου se referă la principii sau puteri spirituale care dominau lumea cerească, în împotrivire față de Dumnezeu.^{cx} La fel, și interdicțiile de tip ascetic „nu lua, nici nu mânca, nici nu te atinge”, μη άψη, μηδε γευση μηδε θιγης, comunică un context încărcat de reguli și semnificații rituale. Pavel se referă repetat și la ideea de tradiții sau învățături omenești – de tip păgân sau iudaic (κατα την παραδοσιν των άνθρωπων, κατα τα ένταλματα και διδασκαλιας των άνθρωπων). W. M. Dunnnett notează trei caracteristici ale acestei erezii: 1. era raționalistă și nega revelația (2:8); 2. era legalistă și îngrădea libertatea creștină (2:16); și 3. se baza destul de mult pe o închinare nejustificată la îngeri și pretenții de cunoaștere superioară (2:18).^{cxii}

4.7.10 Coloseni: structura și conținutul epistolei

- 1:1-14 I. *Proemium*
- 1:1-2 A. *prescriptio*
- 1:3-8 B. Rugăciune de mulțumire
(elemente de *Narratio* aici și în 1:24-29)
- 1:9-12 C. *Partitio*: are forma unei rugăciuni.

- 1:13-2:19 II. *Probatio*: conține patru argumente teologice:
 - A. Hristos, plinătatea lui Dumnezeu (1:13-20)

Un impresionant imn închinat lui Hristos, descrierii ființei sale și a domniei sale, cu o structură circulară remarcabilă. Un document major de hristologie timpurie.

B. Hristos, mijlocitorul (1:21-23). O secțiune de concluzii la imnul de mai sus, uneori inclusă în imn, alteori nu. O tranziție spre prima afirmare a tainei mântuirii neamurilor.

C. Evanghelia, taina lui Dumnezeu (1:24-2:7). Prin această taină, revelată acum, Mesia al evreilor este și mântuitorul Neamurilor, nădejdea lor de slavă.

D. Hristos, plinătatea autorității și biruitorul puterilor cerești (2:8-19). Această argument se bazează pe trei avertizări care încep cu același cuvânt „nimeni”.

2:8, nimeni să nu vă fure cu filosofia...

2:16, nimeni să nu vă judece cu privire la mâncăruri și sărbători...

2:18, nimeni să nu vă răpească premiul alergării...

2:20-4:1 III. *Exhortatio*, sau *paraenesis*: sfătuirii începe cu două premize bine subliniate prin conjuncția „dacă”: 2:20, dacă ați murit împreună cu Hristos... și 3:1, dacă ați înviat împreună cu Hristos. Sfaturile lui Pavel se înlanțuie astfel:

A. Sfaturi împotriva ascezei eretice (2:20-23)

B. Sfaturi împotriva vieții imorale (3:1-9a)

C. Sfaturi pentru o trăire în armonie (3:9b-17)

D. Regulile casei creștine (3:18-4:1)

4:2-6 E. *Peroratio* (4:2-6), învățături de încheiere

4:7-18 IV. *Conclusio*, salutări, rugăciune finală.

4.7.11 Coloseni: teme teologice

Câteva din temele principale din Efeseni se regăsesc și în Coloseni:

Taina mântuirii Neamurilor, 1:26, 2:2, 4:3.

Hristos, plinătatea lui Dumnezeu, 1:19, 2:2, 2:9, (3:12)

Domnia universală a lui Hristos, 1:16, 18, 20; 2:15

Tema înțelepciunii și cunoașterii, 1:28, 2:2, 2:8, 2:18, 3:2, 3:16, 4:5-6.

Regulile casei credincioase, 3:18-4:1

În mod specific, Coloseni se remarcă printr-o hristologie bogată și prin argumentele în favoarea libertății creștine și împotriva arbitrajului neautorizat al interdicțiilor de proveniență obscură, eretică.

Astfel, *relația credinciosului cu Hristos* este afirmată în termeni foarte variați și specifici: el este desăvârșit în Hristos (1:19), el crede în Hristos (2:5), el este înrădăcinat și zidit în Hristos (2:7), el se călăuzește după Hristos nu după datini omenești (2:8), are totul deplin în Hristos (2:10), a fost îngropat cu Hristos, la botez, a înviat cu el și împreună cu el, am fost aduși la viață împreună cu El (2:12-13), a murit împreună cu Hristos față de învățăturile omenești (2:20), a înviat împreună cu Hristos (3:1), are viața ascunsă cu Hristos în Dumnezeu (3:3), se va arăta împreună cu Hristos în slavă (3:4), Hristos e totul în toți (3:11),^{cxiii} este condus de pacea lui Hristos și

de cuvântul lui Hristos (3:15-16), face totul pentru Hristos (3:17, 24).

Teme și întrebări:

1. Discutați semnificația temelor comune în Efeseni și Coloseni (taina mântuirii neamurilor, limbaj gnostic, viziune cosmică despre Hristos, regulile casei creștine).
2. Este oare prezentă și în Efeseni o erezie gnostică? Cât se vorbește în Coloseni despre unitatea Bisericii?
3. Ce semnificație are accentul pus pe regulile casei creștine, în ambele epistole? Ce credeți că spune despre progresul creștinismului în societatea greco-romană a primului secol?
4. Ce elemente apocaliptice (de gândire profetică de ansamblu, cosmică) se pot observa în cele două epistole?
5. În ce termeni își descrie Pavel slujirea lui apostolică în Coloseni? Dar în Efeseni? Comparați.

4.8 Epistola către Filipeni

4.8.1 Autor și autenticitate

Epistola către Filipeni este recunoscută de timpuriu și de majoritatea comentatorilor ca o scrisoare ce aparține lui Pavel. Astfel, ea este citată de Clement (cca. 95), Ignatiu (cca. 107), de Hermas (cca. 140), Iustin Martirul (cca. 165), Melito din Sardis (cca. 190), Policarp din Smirna (cf. Policarp, *Epistola către Filipeni*, 3.2) și este amintită și de de autori mai târzii cum sunt Irineu (cca. 200), Clement din Alexandria (cca. 215), Tertullian (cca. 225). Scrisoarea pare, de asemeni, și în canonul lui Marcion (cca. 160) și în canonul Muratori (cca. 200).^{cxiv}

Dovezile interne confirmă și ele trăsăturile specific pauline ale scrisorii. Astfel, epistola conține multe din subiectele caracteristice lui Pavel, și vorbește despre colaboratorii apostolului (2:19-24), despre dilemele închisorii și ale eliberării (1:12-17, 21-26), include paranteze autobiografice de evaluare a vieții lui Pavel de până atunci (3:4-14) sau note izvorâte din relațiile sale apropiate cu cei din Filipi (4:10-19), critică starea unora din Biserică (3:18-21, 4:3), se ridică împotriva circumciziei și a legalismului (3:2-3), și îndeamnă Biserica la unitate (2:1-4, 3:15-16, 4:2). De aceea, ea include și mulți termeni comuni scrisorilor lui Pavel (prezenți mai ales în 1-2 Corinteni, Romani, Galateni, dar și în 1-2 Tesaloniceni, Efeseni-Coloseni, chiar și Evrei), cum ar fi: amintire (*mneia*, 1:3), sunt încredințat, convins (*peitho*, 1:6, etc.), laudă (*kauchema*, 1:26, etc.), câștig (*kerde*, 3:7), urmăresc

(*dioko*, 3:12, etc.), ați învățat (*emathete, manthano*, 1:9), evanghelie (*euaggelion*, 1:7, 12, 27; 2:22) etc.²

4.8.2 Destinatar și datare

Așa cum se poate vedea și din Filipeni 1:1-2, scrisoarea este destinată credincioșilor din Filipi, capitala Macedoniei^{cxv} (credincioșii sunt numiți aici „sfinți în Hristos” alături de episcopii și diaconii locului, o referință foarte interesantă la organizarea Bisericii care apropie Filipeni de perspectivele din epistolele pastorale 1-2 Timotei și Tit). Filipeni face parte din grupul scrisorilor scrise în închisoare și datarea cea mai răspândită este în anii 61-62, în timp ce Pavel se afla închis la Roma (Epistola vorbește despre casa împăratului de două ori: 1:13 – *praetorium*, 4:22: *kaisaros oikia*). Conform altor sugestii, mai vechi și mai puțin acceptate, ea ar fi putut fi scrisă și în timpul altor întemnițări, anterioare, cum ar fi cea din Cezareea (58-59, cf. H. E. G. Paulus, 1799) sau chiar din Efes, aprox. 54-55, cf. A. von Deissmann, 1897).

Cum îi arată și numele, cetatea Filipi fusese construită de regele Filip II al Macedoniei (tatăl lui Alexandru Macedon), în 358-357. Era așezat aproape de mare (aprox. 14 km), într-o zonă fertilă și bogată în minerale), aproape de cunoscutul drum roman Via Ignatia.^{cxvi} După un trecut marcat de bătălii, Octavian Augustus a rezidit cetatea între 63 î.H. – 14 d.H. și i-a dat statutul de colonie romană, dimpreună cu drepturi juridice speciale și scutiri de taxe (*ius italicum*), numind-o *Colonia Iulia August Filippensis*.

Cetatea era locuită de romani în primul rând, dar și de greci macedoneni, precum și de comercianți evrei, care

aveau o sinagogă în Filipi.^{cxvii} Locuitorii o duceau bine economic (probabil și acest lucru a contribuit la ajutorul pe ei l-au dat lui Pavel) și erau mândri de cetățenia romană și de privilegiile deținute. Lucrul acesta se vede din diversul amănunte relatate în Fapte 16:6-40. Se scotea bani chiar și din posedarea demonică a unei slave, care avea un duh de ghicire, și proprietarii ei considerau că Pavel, Sila și ceilalți, le stricau obiceiurile lor romane. Lidia, prima creștină din Filipi, vindea și ea purpură (material și vopsea).^{cxviii} Când au fost închiși în temniță, Pavel va face și el caz, în situația aceasta, de propria sa cetățenie romană.

Religia cetății era sincretică. Locuitorii se închinau zeilor traci, romani, greci, sau celor din Asia și Egipt. Conform Fapte 16, exista și o comunitate de prozeiți (temători de Dumnezeu) care se închinau lângă râu (fie în adunări în aer liber, fie într-o sinagogă mică ridicată lângă râu). Pe lângă Lidia și casa ei, și alți temători de Dumnezeu, se întorc la credința în Isus și temnicerul cetății și casa lui. Printre alți filipeni cunoscuți în NT sunt Epafrodit, Clement, Syntyche, Euodia (Phil 2:25; 4:2-3).

4.8.3 Ocazia și scopul epistolei

Scrisoarea este o comunicare prietenească între Pavel, cel care înființase Biserica din Filipi, și Timotei, și frații și surorile sale din această cetate. Pe de o parte, el simte nevoia să le dea vești despre întemnițarea sa și mersul procesului în Roma, pe de alta, simte nevoia să îi îndemne la o viață sfântă, trăită nobil și curajos pentru Hristos, pe cei care erau primul său mare rod evanghelistic în

Imperiul roman și care aveau încă nevoie de sfaturile lui. Tensiunea între contemplarea finalului și dorința de a-și continua misiunea, ca să le fie de folos, este evidentă în 1:21-26.

Astfel, Pavel dorește să le transmită dorința de a trăi ca cetățeni ai împărăției lui Dumnezeu – nu doar ai Romei, de a trăi în unitate, de a urmări valorile cerului. În final, când devine mai precis, se vede că cel puțin Syntyche și Eudokia aveau nevoie, într-adevăr, să lucreze în unitate. Dintr-un motiv sau altul, și filipenii aveau nevoie de încredere în bunătatea și bogăția lui Dumnezeu, nu doar Pavel (cap. 4). Erau abordați de iudaizanti legaliști care le cereau să se circumcidă și, de asemeni, erau în primejdie să obosească în viața creștină, să piardă din vedere răsplata veșnică (cap. 3). Aveau nevoie, se pare, să fie încurajați din nou la o viață creștină activă de slujire (cap. 2).

De aceea, Pavel le scrie despre domnia lui Hristos și ținta lui, despre convertirea sa personală, a lui Pavel, și alergarea credinței, despre valorile veșnice, toate îmbrăcate, strategic, într-o caldă mulțumire cu privire la ajutoarele pe care ei i le-au trimis.

Scrisoarea are, de asemeni, și o anumită valoare de testament, în măsura în care Pavel își dezvăluie motivele slujirii, atitudinea față de moarte, nădejdea în Hristos. Este un testament al apostolului gata să moară – și să își ducă alergarea până la capăt, dar gata să și continue să slujească. Se aseamănă cu 2 Timotei, dar este plină de optimism, de bucurie, chiar.

4.8.4 Structură și conținut

Împărțirea scrisorii este destul de disputată, mai ales în zona centrală. Introducerea epistolară și finalul sunt clare (deși prezentarea mesagerilor Timotei și Epafrodit, din 2:19-30, ar fi părut mai potrivită la finalul capitolului 4). Prezența unor asemenea inversiuni și existența unor alte secțiuni bine conturate și parcă independente (imnul din 2:5-11, autobiografia din 3:4-14, mulțumirile din 4:10-20) lasă impresia unei scrisori care a fost compusă pe bucăți, în timpul întemnițării. Schema generală arată astfel:

- I. *Praescriptio*, 1:1-2, salutările includ și referințe clare la organizarea Bisericii (episcopi și diaconi). Din salutări se vede clar caracterul mixt, grecesc – evreiesc, al scrisorii.

Proemium, 1:3-11,
 Introducere
 Rugăciune de mulțumire, 1-6
 Rugăciune pentru viitor, 1:7-11
 Rezumat al scrisorii (*Partitio?*).
 Rugăciunea se aseamănă cu introducerile din Efeseni și Coloseni (apar cuvinte cheie înrudite: cunoștință, pricepere, abundență, dragoste, părtășie).

- IV. *Narratio*, 1:12-26
 Situația lui Pavel la curtea împăratului: toate împrejurările favorizează vestirea Evangheliei. Totuși, Pavel trece prin diverse greutăți, primejdii, și frământări personale. Pavel își spune crezul: „pentru mine a trăi este Hristos, iar a muri, un

câștig” (1:21)

V. *Probatio*, 1:27-3:21 (de tip ABA)

Argument 1, 1:27-2:18, tot de tip ABA:

A. Îndemn la o viață demnă de cetățenia^{cxix} cerului, de Evanghelie, fără frică în adversitate și în unitate și dragoste frățească, 1:27-2:4

B. Ilustrație teologică – imn hristologic: modelul vieții sfinte este Hristos, 2:5-11

A. Îndemn la o viață curată în contextul unui neam stricat, 2:12-18^{cxx}

Narratio intermediar, 2:19-30, În mijlocul încercărilor doar Timotei și Epafrodit sunt cu Pavel.

Argument 2, 3:1-21, Îndemn la o viață demnă de cetățenia cerului,^{cxxi} făcând față învățăturilor false ale iudaizanților, un argument de tip ABA:

A. Creștinii au adevărata circumcizie, 3:1-3 Avertisment împotriva iudaizanților (Pavel este aproape la fel de vehement împotriva lor cum este și în Epistola către Galateni).

B. Ilustrație: convertirea lui Pavel ca model de credință în Hristos, 3:4-14. Pavel și viața ca o alergare.

A. Îndemn la viață sfântă, 3:15-21

Pavel se dă pe sine exemplu de urmat, în termeni clari. Îndemnul este urmat de o scurtă privire asupra sfârșitului istoriei (argument apocaliptic).

VI. *Paraenesis (exordium)*, 4:1-9

Sfătuire finală la unitate, la valori înalte
Pavel se dă din nou pe sine ca exemplu

VII. *Peroratio* (sfaturi finale și doxologie), 4:10-20

Mulțumire pentru dărnicie, sfaturi finale,
doxologie.

VIII. *Conclusio*, 4:21-23, Salutări, rugăciune.

După cum se observă, structura este dominată de secvența *sfătuire – argument teologic* și de repetiția ideii de model: o dată Hristos este dat ca model pentru credincioși, altă dată este Pavel. Oricum, Pavel se dă pe sine în mod repetat ca model creștinilor din Filipi, de mai multe ori pe parcursul epistolei. Mesajul epistolei are mai multe cuvinte cheie printre care se află: evanghelia, cetățenia (cerească), purtarea vrednică, etc. Imaginile pe care le lansează Pavel sunt cu adevărat memorabile: de exemplu, în imnul hristologic (unde Isus este văzut, foarte probabil, ca un al doilea și exemplar Adam) apar imaginile întrupării (ideea kenozei, i.e. dezbrăcarea lui Isus de slava cerească și întruparea), a ascultării lui Isus de Dumnezeu până la sfârșit (până la moartea pe cruce); apoi, este menționată strălucirea filipenilor în lume ca niște lumini, alergarea lui Pavel ca să apuce premiul așa cum Hristos l-a apucat pe el, etc.

4.8.5 Teme teologice

Printre temele importante ale lui Pavel, în Filipeni, se numără: resursele sufletești și principiile lui Pavel în temniță, parteneriatul creștinilor în vestirea evangheliei, urmărirea valorilor cerești, a răsplătirii veșnice, înțelegerea importanței ascultării de Dumnezeu până la sfârșit, alergarea cu curaj și perseverență în viața creștină.

1. De câte ori amintește Pavel de evanghelie, în Filipeni, și ce spune despre ea?
2. Care sunt referințele la societatea romană și ce loc sau rol se desprinde de aici pentru Biserică, în societate?
3. Încercați să explicați teologia imnului hristologic din cap. 2: ce vrea să spună Pavel cu exemplul întrupării lui Isus?
4. Explicați teologia imaginii sportive a alergării, din cap. 3, prin care Pavel își descrie slujirea. Pavel este sigur de înviere sau nu încă nu este sigur?
5. Ce legături vedeți între Filipeni și Efeseni-Coloseni, Romani, 1-2 Corinteni, Galateni, 1-2 Tesaloniceni, și 1-2 Timotei și Tit?

4.8 Epistola către Filimon

Epistola lui Pavel către Filimon este una din cele mai scurte (335 cuvinte, în greacă), mai personale și, în același timp, mai emoționante epistole din NT. În ce privește scurtimea nu este concurată decât de a doua și a treia epistolă a lui Ioan și, posibil, de epistola lui Iuda. În ce privește subiectul și importanța sa, este considerată drept parte integrală din corpusul canonic paulin și tradiția Bisericii consemnează faptul că Onisim, unul din personajele importante ale epistolei, a avut un rol major în distribuirea scrisorii.^{cxxii} De aceea, așa cum observă Kümmel, scrisoarea nu este doar un scurt bilet al lui Pavel, ci un document misionar important, un instrument teologic.^{cxxiii}

4.8.1 Autor și autenticitate

4.8.2 Destinatari, datare, personaje

Epistola este destinată lui Filimon, locuitor al cetății Colose (Col. 4:9, 17) și, prin asociere, și Apfiei (probabil, soția lui), și lui Arhip (posibil, fiul său).^{cxxiv} În casa lor din Colose fusese organizată o Biserică iar Filimon este cunoscut drept un om care îi încurajează pe credincioși și le vine în ajutor la nevoie. Pavel scrie din Roma și în asociere cu această scrisoare apar aceleași personaje ca și în Coloseni (Timotei, Luca, Dima, Aristarh, Epafra). Este foarte probabil, astfel, ca Tihic să fi dus această scrisoare la Filimon și să fi mers, împreună cu el, și Onisim, toate întâmplându-se în aceeași perioadă cu scrierea scrisorii către Coloseni (60-61).

Onisim, în particular este personajul cel mai „colorat” din această epistolă. El are existența cea mai tumultoasă: se înțelege că a fost sclavul lui Filimon, că i-a adus pagubă (aparent, costisitoare) și că a fugit la Roma. Aici îl găsește Pavel și îl convertește (de fapt, nu doar Onisim este un „copil în credință” al lui Pavel, născut în lanțuri, dar și Filimon își datorează credința tot lui Pavel, v. 19). Onisim este și prilejul unor interesante jocuri de cuvinte: *oninemi* – înseamnă a face o favoare, un bine (cf. 20), Pavel zice că altădată Onisim îi era nefolositor lui Filimon, *achrestos* (joc de cuvinte cu *achristos* – fără Hristos, necreștin; cf. *chrestos* – bun, *christos* – Mesia, Hristos), dar acum a devenit *euchrestos* („folositor”, „într-adevăr bun”, expresie apropiată de cuvintele „bun creștin”, *euchristianos*, sau „bun de Hristos”, *euchristos*).

În același timp, Pavel îl numește „copilul meu, născut în lanțuri” și „inima mea” (sau „dragostea mea”, cf. vv. 10, 12).

După cum se poate observa, povestea neobișnuită a lui Onisim a fost cauza unei mari înduioșări a lui Pavel, în calitatea sa de mare apostol și evanghelist, întemnițat acum, dar încă binecuvântat în vestirea evangheliei, încât el folosește toată știința sa persuasivă ca să îi scrie lui Filimon și să mijlocească pentru Onisim.

4.8.3 Structura și argumentul scrisorii

Scrisoarea către Filimon are o structură asemănătoare cu celelalte scrisori ale lui Pavel:

Praescriptio, 1-3

Pavel și Timotei sunt autorii scrisorii (Timotei, probabil, doar secretar). Filimon este menționat ca destinatar principal, apoi Apfia, Arhip și Biserica din casa lor. Ei sunt vorbiți de bine încă de la început (Filimon este „preaiubit tovarăș de lucru”, iar Arhip este „tovarăș de luptă”).

Proemium, 4-7

Pavel folosește o introducere relativ lungă, cu mulțumiri și sfaturi nobile pentru Filimon.

Probatio, 8-21

Argumentul scrisorii prezintă un anumit paralelism intern: Argumentul autorității, 8-9. Pavel s-ar putea folosi de autoritatea sa spre a-i porunci, dar preferă să îl roage pe Filimon, în numele dragostei, ca un bătrân ce era.

Subiectul rugăminții este Onisim, 10-11.

Trimiterea... primirea lui Onisim, 12-17. Este unul din cele mai frumoase exemple de discurs etic din scrierile lui Pavel (argumente de tip *pathos – ethos*).

Asigurarea acoperirii oricărei pagube, 18-19a

Argumentul autorității, 19b-21. Filimon este dator lui Pavel și acesta așteaptă ca el să facă mai mult, de fapt, nu mai puțin decât i se cere.

Peroratio, 22. Rugăminți despre ieșirea din închisoare a lui Pavel.

Conclusio, 23-25.

Salutări, rugăciune finală.

4.8.4 Stilul și teologia epistolei

Deși scurtă, epistola este extrem de mișcătoare prin stil și prin argument. Într-un fel, ea pare o extensie, o aplicație la „regulile casei creștine”, relațiile dintre stăpâni și sclavi, din Efeseni și Coloseni. Pavel respectă autoritatea de stăpân a lui Filimon – și, cu siguranță, epistola a oferit

un argument puternic, în istorie, asupra faptului că nimeni dintre creștini nu încearcă destabilizarea orânduirii sociale ca atare; în același timp însă, Pavel încearcă să îl convingă pe toate căile pe Filimon că Onisim trebuie iertat, că frăția în credință în Hristos este mai mare decât prevederile orânduirii sociale, că aici este vorba despre un câștig veșnic și că el, Pavel, ca apostol, dă un model care trebuie neapărat urmat: modelul dragostei care răscumpără și restaurează. Într-o asemenea atmosferă, instituția sclaviei nu putea decât să fie sortită sfârșitului.^{cxxv}

4.9 Epistolele pastorale: 1 și 2 Timotei, Tit

4.9.1 Destinatari și datare

Epistolele pastorale sunt scrise spre sfârșitul vieții lui Pavel (62-66 sau 64-66) și vin din perioada în care Biserica se confruntă tot mai mult cu ereziile și cu persecuțiile. Pavel scrie despre aceste lucruri unor prieteni ai săi, Timotei și Tit, care fuseseră ordinați ca păstori și au colaborat îndeaproape cu el, și care trebuia să facă față noilor provocări.

Timotei era o cunoștință mai veche, un „copil în credință” al lui Pavel (1 Tim. 1:2; Fapte 16:1-3, 17:14, 15, 1; 18:5, 19:22, 20:4, Romani 16:21, 1 Cor. 4:17, 2 Cor. 1:1, 19; Filip. 1:1; 2:19; Col. 1:1; 1 Tes. 1:1; 3:2, 6; 2 Tes. 1:1; 1 Tim. 1:2, 18; 6:20; 2 Tim. 1:2; Filim. 1:1; Evr. 13:23). După ce a devenit creștin (Fapte 16:1-3), Timotei l-a însoțit pe Pavel în a doua și a treia călătorie misionară (Fapte 16:3; 19:22) și era mesagerul de încredere al lui Pavel, în diverse situații (Fapte 19:22; 1 Cor. 4:17; 1 Tes. 3:2) și secretar la întocmirea scrisorilor din prima întemnițare (Coloseni, Filipeni, Filimon). În 1 Timotei el este descris ca păstor al bisericilor din regiunea Efes (1 Tim. 1:3).

Tit era, se pare, mai în vârstă decât Timotei, și nu chiar la fel de apropiat de Pavel ca acesta, deși și el este numit „copil în credință” al lui Pavel (Tit 1:4; cf. 2 Cor. 2:13; 7:6, 13, 14; 8:6, 16, 23; 12:18; Gal. 2:1, 3; 2 Tim. 4:10; Tit. 2:4). El a călătorit cu Pavel și Barnaba din Antiohia la Ierusalim (Gal. 2:1; cf. Fapte 15:2). A fost și el cu Pavel în a treia călătorie misionară (2 Cor. 2:13; 7:6, 13-14), dar nu este amintit în Fapte. El a fost mesagerul care a dus în

Corint epistola cea aspră (sau dură) a lui Pavel (2 Cor 7:6-8), a adunat acolo fondurile pentru ajutorarea bisericii din Ierusalim (2 Cor 8:6, 16-19, 23). În epistola cu același nume, Tit este menționat ca păstor al bisericilor din Creta, însărcinat cu organizarea întregii comunități creștine de aici (Tit 1:5-9).

4.9.2 Autor și autenticitate

În ce privește tonul general, 1 Timotei (aproximativ 62 dH) și Tit (aproximativ 63 dH) sunt foarte apropiate una de alta ca datare, situație, sfaturi, vocabular folosit, ca viziune despre organizarea vieții Bisericii. 2 Timotei (66-67 dH) are un ton diferit deși se încadrează în aceeași viziune de sfătuire pastorală; ea constituie o scrisoare testament a lui Pavel, scrisă din închisoare, o ultimă epistolă a apostolului neamurilor către prietenul său mai tânăr, Timotei (există asemănări dar și deosebiri cu Epistola către Filipeni).

Persoanele amintite în salutări, tonul personal, detaliile relațiilor cu Timotei, prezentarea din interiorul epistolei, toate îl indică pe Pavel, ca autor. Același lucru îl indică și termenii paulini: *credința, dragostea, nădejdea, harul, legea, exemplul personal (pilda), mângâiere, învățatură predată (transmisă) și păzită ca atare, lupta vieții de credință, etc.*

Deși au primit diverse explicații, chiar și declarațiile tip crez vădesc o tendință caracteristică lui Pavel spre citate sau spre formularea de texte poetice, de referință (astfel de texte, crezuri și imnuri, citate sau vorbe de duh, citabile, se găsesc și în Epistolele către Efeseni, Coloseni, Filipeni). La fel, apar anumite expresii autocritice care

sunt caracteristice lui Pavel, de exemplu 1 Tim 1:12-15 ('eram un hulitor, prigonitor, etc.', „cel dintâi dintre păcătoși”, etc.), care pot fi întâlnite și în alte scrisori 1 Corinteni 15:9 (cca. 54), Efeseni 3:8 (cca. 59-61).

Există, însă, și diferențe de limbaj și de tematică față de alte scrisori, cum ar fi prezența unor termeni ca *învățatură sănătoasă*, *evlavie*, *cumpătare*, *iubitor de câștig mârșav*, formulări specifice la introducerea textelor de tip „crez” sau a imnurilor („adevărat este cuvântul care zice” sau „credincios și cu totul vrednic de crezare este cuvântul acesta”, etc.), atenția specială dată organizării Bisericii care par să contureze un alt fel de autor, diferit de Pavel, așa cum este el cunoscut din celelalte scrisori. Deosebiri sunt de înțeles, însă, dacă se are în vedere contextul special al scrierii epistolelor, faptul că Biserica era sub atacul învățăturilor false și sub atacul dezorganizării. Este foarte posibil ca anumite diferențe de ton și vocabular să se datoreze scrierii prin intermediul unui secretar, probabil Luca, cf. 2 Tim 4:11 „doar Luca este cu mine” (există un număr important de corespondențe cu Luca-Fapte, la nivelul vocabularului).

Deși nu la fel de mult citate ca Romani și 1-2 Corinteni, epistolele pastorale sunt menționate la egalitate cu celelalte epistole ale lui Pavel. Irineu (130-202) le citează ca epistole pauline, și de asemeni, Policarp (110-150), Iustin martirul (150-155), Clement din Alexandria (150-215). Ele sunt amintite de gnosticul Heracleon (165), de Hegesippus (170), dar lipsesc din canonul lui Marcion (c. 140) – pe bună dreptate, însă, de vreme ce învățătorii falși sunt respinși categoric (cf. 1 Tim. 4:1-5, Tertullian). Sunt prezente în canonul Muratori (c. 170), ca apendix. Cel mai vechi manuscris cu scrisorile lui Pavel, p⁴⁶ (c.

200), nu le conține, dar are 5 pagini lipsă (oricum, însă, epistolele pastorale ar fi avut nevoie de 10 pagini; se pare că a fost o proastă programare a spațiului tipografic, din partea copistului). După cum se observă, epistolele sunt cunoscute și citate la sfârșitul secolului 2.

4.9.3 Mesajul și structura epistolelor pastorale

Scrisorile ar putea fi grupate după asemănare și tematică, adică un prim grup cu 1 Timotei și Tit, și în al doilea rând 2 Timotei. Primele două epistole conțin sfaturi pentru un pastor tânăr, aflat într-o situație dificilă în care se confruntă cu efectele distructive ale învățaturii nesănătoase și a învățătorilor înșelători. Pavel încearcă să le dea principii teologice și sfaturi care să ducă la însănătoșirea Bisericii și la o mărturie bună față de cei din societate, care nu sunt credincioși.

1 Timotei	Ce măsuri trebuie luate de un păstor eficient într-un oraș atacat de învățători falși, cum era Efesul (slujirea eficientă - I)
Tit	Ce măsuri trebuie luate de un păstor eficient, într-un popor cu obiceiuri păcătoase cum erau cretanii (slujire eficientă - II)
2 Timotei	Cum să te pregătești de încheierea lucrării și vieții tale și cum să transmiți ștafeta lucrării (slujirea eficientă – III)

În afară de temele specifice care pot fi urmărite în toate trei epistolele, aceste scrisori pastorale ne oferă două perspective complementare, pe care, însă, le putem

urmări doar în parte: perspectiva lui Pavel, ca sfătuitor, și perspectiva păstorilor mai tineri, Timotei și Tit, ca slujitori care preiau ștafeta. În ce privește împărțirea generală a epistolelor pastorale, se pot observa următoarele scheme retorice.

Epistola	1 Timotei	2 Timotei	Tit
Praescriptio:	1:1 - Pavel, apostol al lui IH, prin porunca lui Dumnezeu și a lui IH	1:1 - Pavel, apostol al lui IH prin voia lui Dumnezeu, prin vestea vieții în IH	1:1-3 – Pavel, rob al lui Dumnezeu și apostol al lui IH...
Adscriptio:	1:2a – către Timotei, adevărat copil al meu în credință	1:2a – către Timotei copil preaiubit	1:4a – către Tit, copilul meu adevărat în credința noastră de obște
<i>Salutatio</i>	1:2b – Har, îndurare și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la IH, Domnul nostru	1:2b – Har, îndurare și pace, de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul IH	1:4b – Har și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la mântuitorul IH
Rugăciune de mulțumire	X	1:3-7 – mulțumesc pentru	X

sau bine-cuvântare		creința ta sinceră...	
Proemium Narratio, Exordium	1:3-20, Timotei este lăsat să rămână în Efes ca să apere învățatura adevărată	1:8-18, Lui Timotei nu trebuie să-i fie rușine că este slujitor al evangheliei	1:5-16 Tit este lăsat să pună rânduială în Bisericile Cretei...
Probatio	2:1-4:16, argumente teologice	2:1-3:9, creință în luptă cu lipsa de evlavie	X
Paraenesis	5:1-6:19, reguli pentru conducătorii Bisericii și pentru membrii Bisericii	3:10-4:8, Timotei e chemat să urmeze exemplul lui Pavel în creință și în suferință	2:1-3:11, îndemn la învățatură sănătoasă și la fapte bune
Conclusio	X	4:9-18 – sfaturi și rugăminți finale: adumi mantaua, cărțile, ferește-te de cei răi,	3:12-14 – sprijin pentru misionari, chemare să vină curând

		etc.	
Salutatio	6:20-21a, sfaturi finale	4:19-21, salutări pentru Priscila, Acuila, etc.	3:15a, salutări de la toți, cu dragoste
Rugăciune sau doxologie	6:21b, harul să fie cu tine	4:22, Domnul să fie cu duhul tău, harul să fie cu tine	3:15b, harul să fie cu voi toți

4.9.4 Structura și conținutul epistolelor pastorale

A. Structurile epistolelor pastorale

Prima epistolă către Timotei

Salutări (1:1-2)

Narratio (1:3-20)

Situația: probleme în Efes,

Porunca dată lui Timotei: păzirea credinței
împotriva învățătorilor falși (cf. 1:3, 5, 18; 4:11).

A. învățătura falsă și imoralitate (1:3-11)

B. rugăciunea lui Pavel și confirmarea autorității sale
(1:12-17)

C. învățătorii falși sunt condamnați (1:18-20)

Probatio (argumente teologice), 2:1 - 4:16

A. Primul răspuns dat învățătorilor false: accent pe
rugăciune și pe mărturie în societate,

rugăciune și mărturie în societate, afirmarea lucrării de mântuire făcute de Isus pentru toți oamenii, 2:1-7
 rugăciune și mărturie în Biserică, comportamentul bărbaților și femeilor în Biserică (2:8-15)
 calitățile conducătorilor: reguli pentru episcopi și diaconi (3:1-13)
 rânduială, armonie în casa lui Dumnezeu (3:14-16)

B. Al doilea răspuns dat învățăturilor false:
 respingerea ascetismului, accentul pe caracter,
 respingerea ascetismului legalist (4:1-5)
 nevoia ca Timotei să fie un bun învățător (4:6-16)

Paraenesis, Sfaturi pentru o bună păstorire (5:1-25)
 purtarea față de cei bătrâni (5:1-2)
 ajutorarea văduvelor (5:3-16)
 relațiile cu prezbiterii (5:17-22)
 reguli diverse (5:23-25)
 relațiile stăpâni-sclavi (6:1-2)
 împotriva certurilor de păreri (6:3-5)
 împotriva lăcomiei (6:6-10)
 imnul încurajării păstorului (6:11-16)
 sfaturi pentru cei bogați (6:17-19)

Conclusio: Sfaturi finale, atenționări (6:20-21)

Epistola către Tit

Praescriptio, (1:1-4)

Narratio: sarcină (poruncă) pentru Tit, 1:5-6

Paraenesis,^{cxxvi}

- a. calitățile unui prezbiter - episcop (1:7-9)
- b. contracararea învățăturilor false (1:10-16)
- c. să învețe învățătura sănătoasă (2:1-3:11)

- d. să încurajeze un comportament frumos pentru bărbați, femei, slujitori (2:2-10)
- vieți evlavioase, în așteptarea Domnului (2:11-15)
- e. reguli de purtare respectuoasă și de muncă (3:1-2)
- f. să predice mântuirea ca transformare a vieții de acum și ca nădejde pentru viața veșnică (3:3-8)
- g. să insiste pe adevăr, evitând controverselor (3:8b-11)

Conclusio, (3:12-14)

Salutatio, (3:15)

A doua epistolă către Timotei

Praescriptio, 1:1-7

Salutări (1:1-2)

Mulțumiri pentru credința lui Timotei (1:3-7)

Narratio, 1:8-18

Sfaturi de credincioșie într-un context dificil: Pavel este părăsit de unii de tovarășii săi

Probatio, 2:1-3:9

Argumentul 1, transmiterea ștafetei lucrării creștine trebuie făcută cu credincioșie (2:1-2:13)

Argumentul 2, împotrivirea față de confruntările sterile se face printr-un caracter sfânt (2:14-26)

Argumentul 3, destrăbălarea oamenilor în zilele din urmă impune o atitudine clară (3:1-9)

Parenesis, 3:10-4:8

Exemplul lui Pavel, al familiei, al Scripturii (3:10-17)

Îndemnuri părintești și apostolice, la lucrare (4:1-8)

Conclusio și peroratio, 4:9-18,

a. Colaboratori de încredere și dezamăgiri (4:9-16)

b. Încredere că Domnul îl va sprijini (4:17-18)

Salutatio, 4:19-22

B. Conținut teologic și comentarii

În epistolele pastorale, soluția lui Pavel pentru situația de atac și destrămarea a Bisericilor este o chemare limpede la credință și la o viață sfântă. De fapt, această soluție constă în asigurarea unei conduceri sfinte pentru Biserică (presbiteri, episcopi, diaconi, diaconite) și a unei transmițeri eficiente a principiilor evangheliei către bărbați de încredere, în stare să trăiască și ei sfânt și să comunice adevărul credinței.

În 1 Timotei, Biserica a fost afectată de o invazie de învățători falși, imorali, care trebuiau contracarați; în cazul lui Tit, Bisericile din răspunderea lui erau fie nou înființate, tinere în credință, fie se încerca acum o restaurare după ce mulți trecuseră de partea unor învățători falși. În 2 Timotei, Pavel este gata să moară și, la această cumpănă a vieții, el accentuează nevoia de transmitere a învățaturii corecte la generațiile de lucrători care vin.

Prima epistolă către Timotei

Timotei este sfătuit să ia măsuri împotriva învățaturii false (1 Tim 1:3-11; 4:1-5; 6:3-16) și să urmeze principii clare, sănătoase în relațiile cu membrii bisericii (1 Tim 5:1-2), să știe cum să se poarte cu prezbiterii (5:17-22).

Pavel îi dă reguli cu privire la ajutorarea văduvelor (1 Tim 5:3-16), cu privire la rugăciune (1 Tim 2:1-15), cu privire la calitățile episcopilor și diaconilor (1 Tim 3:1-13), la relațiile dintre angajați și patroni (1 Tim 6:1-2), și la responsabilitățile membrilor bogați (1 Tim 6:17-19). Pavel îi amintește lui Timotei de caracterul profetic al slujirii lui pastorale (1 Tim 1:12-20) și îl încurajează în lucrare (1 Tim 4:6-16). Prin pasajul cheie al scrisorii (1 Tim 3:14-16), Pavel îi aduce aminte de principalul motiv care trebuie să anime lucrarea lui Timotei: păstrarea purității bisericii împotriva învățătorilor falși. Scrisoarea se încheie pe aceeași notă (1 Tim 6:20-21).

Epistola către Tit

Scrisoarea îl învață pe Tit cum să restaureze mărturia creștinilor în Creta, o insulă unde învățăturile false se pare că făcuseră ravagii. Soluția dată este alegerea unor lideri credincioși, competenți, cu mărturie bună (Tit 1:5-16). Toți membrii bisericii trebuie încurajați, indiferent de vârste, să trăiască o viață de credință exemplară. (Tit 2:1-10). Motivația pentru trăirea unei vieți noi, transformate, vine din relația personală cu Hristos, din credința în El (Tit 2:11-14; 3:4-8). Biserica este chemată să dea un exemplu bun (Tit 3:1-3), ca dovadă a credinței ([Tit 3:8](#)). Cei iubesc certurile fără sfârșit, controversesele ineficiente, trebuie ignorați și evitați, după ce, în prealabil au fost avertizați (Tit 3:9-11).

A doua epistolă către Timotei

A doua scrisoare către Timotei este mai personală, mai directă (2 Tim 1:6-14; 2:1-13). Pavel se uită retrospectiv la slujirea sa și privește, în același timp, înainte, cu credință (2 Tim 1:15-18; 3:10-17; 4:9-18). Scrisoarea are forma unui testament, a unei sfătuirii finale adresate unui colaborator mai tânăr (2 Tim 4:1-8). Pavel este închis (2 Tim 1:8, 16; 2:9) în Roma (2 Tim 1:17), iar Timotei se află, foarte probabil, în Efes (2 Tim 2:17). Scrisoarea indică dezamăgirea lui Pavel față de creștinii din Roma care îl părăsiseră (2 Tim 1:15-18). Lucrurile nu arătau prea bine (2 Tim 4:6), însă Pavel își pune nădejdea în Dumnezeu, nu în oameni (2 Tim 4:3-8, 18). Își aduce aminte, în același timp, de lucrarea misionară de altădată, când era împreună cu Timotei (2 Tim 1:3-5; cf Fapte 16:1-4). Se dă pe sine exemplu de tărie în persecuție și de perseverență în lucrare, prin greutatea (2 Tim 1:6-14).

În contextul acesta apare ideea transmiterii ștafetei. Timotei trebuie să îi pregătească pe alții, așa cum Pavel l-a pregătit ca lucrător, pe Timotei, altădată (2 Tim 2:1-2). Păstorul este în primul rând un bun cunoscător și vestitor al evangheliei. Pavel îl încurajează pe Timotei să meargă înainte cu credință (2 Tim 2:3-7). Secretul slujirii pastorale este identificarea cu Isus Hristos (2 Tim 2:8-9) și o bună slujire pastorală înseamnă sprijinirea vieții celorlalți, jertfirea ca ei să poată merge înainte (2 Tim 2:10-13).

Timotei trebuie să păzească biserica de învățătorii falși (2 Tim 2:14-3:9), fără să se teamă de atacurile lor (2 Tim 3:10-13). Scriptura este resursa învățaturii sănătoase, motivația pentru o viață sfântă (2 Tim 3:14-4:2). Acestea sunt adevăruri esențiale pentru o lume unde oamenii se afundă tot mai mult în plăceri și subiectivism (2 Tim 4:3-

5). Scrisoarea se încheie cu salutări, diverse precizări și repetarea invitației pentru o vizită a lui Timotei (2 Tim 4:13).

4.9.5 Teme de studiu în epistolele pastorale

1. Completați următoarele domenii cu termenii specifici pe care îi folosește Pavel în scrisorile pastorale:

Domeniul relațiilor frățești:

Domeniul comunicării cuvântului:

Domeniul exemplului pastoral:

2. Identificați crezurile, descrierile lucrării de mântuire, motivațiile de lucrare ale slujitorului creștin. Ce observații puteți face asupra lor?

3. Exercițiu de imaginație spirituală. Puneți-vă în situația lui Pavel, apoi a lui Timotei și Tit și încercați să răspundeți următoarelor întrebări. Din perspectiva lui Pavel: Ce i-ai recomanda unui tânăr lucrător, dacă ar trebui să-i cedezi ștafeta lucrării, știind că sfârșitul tău este aproape? Cum ți-ai petrece ultimii ani de lucrare? Ce fel de senior crezi că ar vrea Timotei să fii pentru el, acum?

Din perspectiva lui Timotei și Tit: Ce ai vrea să vezi la un lucrător pe care îl urmezi, a cărui lucrare o continui? Cum crezi că ar vrea el să te porți?

4. Prezentați și discutați portretul pastorului, al slujitorului creștin model, așa îl conturează Pavel în scrisorile pastorale.

ⁱ T. O'Brien, „Letters, Letter Forms”, in G.F. Hawthorne; R.P. Martin; D.G. Reid (eds), *Dictionary of Paul and His Letters. A Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, Leicester: IVP, 1993, 550-553, 550.

ⁱⁱ A. Kuen, *Introduction au Nouveau Testament. Les lettres de Paul*, Saint-Legier (Suisse): Editions Emmaus, 1989, 54-56.

ⁱⁱⁱ G.A. Deismmann citat de J.A. Fitzmyer, „Introduction to the NT Epistles”, în J.A. Fitzmyer, R.E. Brown, R.E. Murphy (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, London: G. Chapman, 1993 (1968), 768-771.

^{iv} Cf. Seneca, *Ad Lucilium epistulae*; scrisorile lui Diogenes în A.J. Malherbe, *The Cynic Epistles*, (Missoula, MO: Scholars Press, 1977); scrisorile lui Epicurus în Diogenes Laertius, *Viețile Filosofilor*, 10, etc.

^v Cf. S.E. Porter, „The Theoretical Justification for Application of Rhetorical Categories to Pauline Epistolary Literature”, în S.E. Porter și T.H. Olbricht (eds), *Rhetoric and the New Testament: Essays from the 1992 Heidelberg Conference*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1993, 100-122, 101. Chiar de la începutul secolului trecut, J. Weiss atrăgea atenția asupra originalității literare a lui Pavel, asupra faptului că scrisorile sale sunt compuse ca să fie citite cu glas tare, deci, se bazează pe regulile retoricii (J. Weiss, „Beiträge zur paulinischen Rhetorik”, în *Theologische Studien: Bernhard Weiss zu seinem 70. Geburtstag*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1897, 166-1667, cf. 165-247 (citat de A.C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians*, NIGTC, Carlisle: Paternoster, 2000, 46.

^{vi} Cf. H.D. Betz, „The Literary Composition and Function of Paul's Letters to the Galatians”, *New Testament Studies* 21 (1975), 353-379.

^{vii} O'Brien, „Letters”, 553.

^{viii} Cf. prezentarea succintă din site-ul lui F. Just, S. J. clawwww.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm.

^{ix} Kuen, *Lettres de Paul*, 54-56.

^x În limba română pot fi consultate M-F. Baslez, *Sfântul Pavel*, trad. A-M. Christodorescu, Sibiu: Compania, 2001; I. Bisoc, *Sfântul Paul, omul sentimentelor adevărate*, Iași: Sapienția, 2002; C. Bălgrădean, *Viața de slujire A Sfântului Apostol Pavel*, București: UCCB-RSR,

1979; literatura străină este foarte bogată, câteva titluri influente sunt R. Fabris, *Paolo, L'apostolo delle genti*, Milano: Paoline, 1997; F.F. Bruce, *Paul. Apostle of the Free Spirit*, Exeter, UK: Paternoster, 1977; J.D.G. Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998.

^{xi} Faptele lui Pavel și ale Theclei, 3, cf. W. Schneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen*, band 2, *Apostolisches Apokalypsen und Verwandtes*, J.C.B. Mohr: Tübingen, 1964, 243 (Taten des Paulus und der Thekla, 243-270).

^{xii} Baslez, *Pavel*, 16.

^{xiii} Baslez, *Pavel*, 26-27, nota 6-9. Cf. n. 13, C.B. Welles sugerează că Pavel se numea, de asemeni, Caius Iulius.

^{xiv} Baslez, *Pavel*, 15.

^{xv} Hieronim, *Im Philemonem*, 7.672.

^{xvi} Provenind dintr-o familie care a dat rabini de seamă (fiu al lui rabi Simeon, și nepot al lui rabi Hillel), Gamaliel (*răsplata lui Dumnezeu*) era un faimos învățător fariseu din Ierusalim. El a condus sanhedrinul în timpul lui Tiberius, Caligula și Claudius, și a murit în aprox. AD 52. Este menționat în Fapte 5:34-40 și 22:3.

^{xvii} O reconstituire diferită, cu date mai timpurii, se poate urmări în Baslez, *Pavel*, 261-263

^{xviii} W. Doty, *Letters in Primitive Christianity*, Philadelphia: Fortress Press, 1973, 27-28. vezi L. Alexander, „Hellenistic Letter-Forms and the Structure of Philippians”, *JSNT* 37 (1989), 87-101 (articolul apare și în S.E. Porter și C.A. Evans (eds), *The Pauline Writings. A Sheffield Reader*, Sheffield: SAP, 1995, 322-246)

^{xix} A. Deissmann, *Paul: A Study in Social and Religious History*, W.E. Wilson (trad.), London: Hodder and Stoughton, 1927, 14.

^{xx} Kuen, *Lettres de Paul*, 56-62.

^{xxi} F. Ellis, *Seven Pauline Letters*, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1984, 11.

^{xxii} Pe lângă nume ca Acuila, Priscila, Epenet, Ampliat, Iunia și Andronic, Stache și Ruf (Romani 16:3-5), care indică prezența în Roma a unor creștini din Efes, sunt amintite nume ale unor persoane despre care se știe că trăiau în Roma: Aristobul și casa lui - 16:10 (Aristobul era nepotul lui Irod și se stabilise în Roma); Narcissus - 16:11 (posibil, un slujitor al împăratului Claudius), și multe alte

nume de origine latină. Cf. A.J.M. Wedderburn, *The Reasons for Romans*, Edinburgh: T&T Clark, 1988, 16-17.

^{xxiii} Conform lui Cicero comunitatea iudaică din Roma era numeroasă și influentă (Cicero, *Pro Flacco*, 66); înainte de edictul lui Claudius (49) se pare că în Roma trăiau aprox. 30,000-40,000 de evrei (M. Kettunen, *Der Abfassungszweck des Römerbriefes*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1979, 75). Mulți teologi din prima jumătate a secolului XX, cum sunt E. Renan, T. Zahn, W. Manson, F. Leenhardt, consideră că biserica din Roma era alcătuită majoritar din evrei (vezi J. A. Fitzmyer, „The Letter to the Romans”, în R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (eds), *The New Jerome Biblical Commentary*, London: G. Chapman, 1993 [1968], 830-875, 831.

^{xxiv} Studiile mai recente, ale unor teologi cum sunt C.K. Barrett, S. Lyonnet, O. Michel, J. Munck, J.A. Fitzmyer, A.J.M. Wedderburn, etc., consideră că în Roma majoritatea creștinilor erau dintre neamuri.

^{xxv} Wedderburn, *Reasons*, 50-53.

^{xxvi} F. Watson, Paul, *Judaism and the Gentiles: A Sociological Approach*, Cambridge: Cambridge UP, 1986, 97. S. Minear sugerează o împărțire în 5 partide a creștinilor din Roma (The Obedience of Faith: The Purposes of Paul in the Epistle to the Romans, London: SCM, 1971, 8-17).

^{xxvii} Decretul lui Claudius (49) este relatat de Suetonius, *Viața lui Claudiu*, în *Viețile Cezarilor*, 25, (sec. 2; vezi mai ales 25.2-4), și e amintit de Dio Cassius, *Istoria romanilor*, 60.6.

^{xxviii} Cf. și ipoteza lui Y. Kyu Kim, „Palaeographical Dating of P46 to the Later First Century,” *Biblica* 69 (1988), 248, după care P46 poate proveni din sec 1, aprox. AD 70.

^{xxix} F.F. Bruce, *The Letter of Paul to the Romans*, Leicester: IVP, 1985, 24-25.

^{xxx} D.A. Carson, D.J. Moo, și L. Morris, *An Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1992, 246; R. Martin, *New Testament Foundations*, Carlisle: Paternoster, 1994 (1975), vol. 1, 194-195.

^{xxxi} Carson, *Introduction*, 246.

^{xxxii} Bruce, *Romans*, 27-30; Vezi și discuția lui W.G. Kümmel, *Introduction to the New Testament*, London: SCM Press, 1975, 316.

^{xxxiii} Pavel îi salută pe Priscila și Acuila (Romani 16:3; aprox. 56-57), care fuseseră mai înainte în Efes (1 Cor 16:19) și pe care îi găsim din nou aici, în 2 Tim 4:19 (aprox. 66-67). De asemeni, în Romani 16:5, Paul îl salută pe Epenet, "primul convertit din Asia". Conform lui T.W. Manson, Pavel ar fi trimis trei variante ale epistolei „către Romani”: una la Roma (1-15), una în Efes (1-16), și una în Siria (1-14), *cf.*, 'St. Paul's Letter to the Romans - and Others', în M. Black (ed), *Studies in the Gospels and Epistles*, Manchester: Manchester UP, 1962, 225-241, republicată în K.P. Donfried (ed), *The Romans Debate*, Minneapolis, MN: Augsburg, 1977, 1-16. De asemeni, vezi și J.I.H. McDonald, „Was Romans XVI a Separate Letter?”, *NTS* 16 (1969-70), 369-372; B.N. Kaye, „To the Romans and Others” Revisited”, *NovT* 18 (1976), 37-77 (*cf.* Martin, *Foundations*, 195).

^{xxxiv} N.I. Nicolaescu, et al., *Studiul Noului Testament*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1983, 147-148.

^{xxxv} M.L. Stirewalt, „The Form and Function of the Greek Letter-Essay”, în Donfried, *Romans Debate*, 175-206.

^{xxxvi} W.G. Doty, *Letters in Primitive Christianity*, Philadelphia, PA: Fortress, 1973, 13-14.

^{xxxvii} J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, Dallas, TX: Words, 1998, lx.

^{xxxviii} J. Kinoshita, „Romans - Two Writings Combined”, *NovT* 7 (1964), 258-277; R. Scroggs, „Paul as Rhetorician: Two Homilies in Romans 1-11”, în R. Hamerton-Kelly și R. Scroggs (eds), *Festschrift W.D. Davies, Jews, Greeks and Christians*, Leiden: Brill, 1976, 271-298.

^{xxxix} B. Noack, „Current and Backwater in the Epistle to the Romans”, *ST* 19 (1965), 155-166. W.G. Kümmel dezagreează cu această poziție (*Introduction to the New Testament*, London: SCM Press, 1975, 314, n. 28).

^{xl} Vezi discuția lui U. Wilckens, *Der Brief and die Römer*, EKKNT (3 vols), Zürich / Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1978-1982, vol. 1, 27-29.

^{xli} Potrivit lui A. Deissmann, Pavel scrie „adesea fără un aranjament atent, trecând - chiar sărind - fără probleme de la un subiect la altul” (A. Deissmann, *Paul: A Study in Social and Religious History*, (trad.) W.E. Wilson, London: Hodder and Stoughton, 1927 [2], 14).

^{xlii} *Cf.* Wilckens, *Römer*, vol. 1, 39-42.

^{xliii} R. Jewett, „Following the Argument of Romans”, în Donfried, *Romans Debate*, 265-277.

^{xliv} Cf. W. Wuellner, „Paul’s Rhetoric of Argumentation in Romans: An Alternative to the Donfried-Karris Debate over Romans”, *CBQ* 38 (1976), 330-351. Vezi și discuția lui L. Morris, *The Epistle to the Romans*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1988, 15-16.

^{xlv} Vezi schema lui Martin, *Foundations*, vol. 2, 192. O contribuție importantă în folosirea „planului mântuirii” ca principală temă în Romani au avut-o articolele lui A. Feuillet, „Le plan salvifique de Dieu d’après l’épître aux Romains: essai sur la structure littéraire de l’épître et sa signification théologique”, *RB* 57 (1950), 336-387; 489-529; și „La citation de Habacuc 2.4 et les huit premiers chapitres de l’épître aux Romains”, *NTS* 6 (1959-1960), 52-80.

^{xlvi} Charpentier, *Să citim NT*, 49-50.

^{xlvii} O prelucrare a schemei propusă de Sheila E. McGinn și R. Jewett. Discursul *deliberativ* folosește argumente bazate pe forța persuasivă a obiectivelor onoare + avantaj. Faptele sunt prezentate în așa fel încât auditoriul să fie convins că dacă alege un anumit mod de acțiune va obține respect și succes în viitor.

^{xlviii} Adam a transmis urmașilor efectele păcatului său și blestemul lui Dumnezeu (moarte, muncă fără efecte, răzvrătirea pământului, durerea nașterii, vrăjmășie între om și anumite animale, etc.), coruperea naturii umane – care a devenit înclinată spre păcat, dar nu a transmis păcatul său ca atare. Astfel, oamenii suferă moartea ca o consecință a păcatului lui Adam dar nu sunt vinovați de păcatul lui Adam. Pe lângă acest fapt, însă, oamenii mai suferă moartea și celelalte consecințe ale păcatului din cauza păcatelor lor personale „căci toți au păcătuit”. Căderea lui Adam a lăsat influențe negative și descoperim că toți avem înclinațiile lui Adam și, respectiv, ale Evei.

^{xlix} Termenii teologici consacrați sunt „justificare” și „sanctificare”, adică o neprihănire „imputată juridic” și una „împartită” individual, spre trăire personală. Neprihănirea este termenul românesc care traduce grecescul *dikaïosune*, care înseamnă „dreptate”, „justificare legală”, absența (rezolvarea) oricărei imputări sau acuzații. În teologia lui Pavel, *dikaïosune* e legată de credință (*pistis*) și de poziția noastră înaintea lui Dumnezeu, și înseamnă o restaurare, o

reabilitare adusă de dobândirea unui statut juridic inatacabil (iertare, dreptate) și a unei vieți noi cu resurse divine (nădejde, viață nouă, virtute; vezi G. Schrenk, *dikh*, ktl., *TDNT* (G. Kittel, ed. prescurtată în 1 vol., de G.W. Bromiley), 168-177.

¹ Philo, *Legatio ad Gaium*, 281.

^{li} Horațiu, *Epistulae*, 1.17.36, Strabon, *Geografica*, 8.6.20.

^{lii} W.A. Meeks, *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul*, New Haven, CT: Yale University, 1983, 73. Contra argumentului lui Theissen, potrivit căruia în Corint erau și oameni cu statut social foarte înalt, cf. G. Theissen, *The Social Setting of Pauline Christianity*, Philadelphia, PA: Fortress, 1982, chs. 1-3. F. Fisher crede că mulți dintre membrii bisericii erau sclavi, unii în casa unor creștini, de exemplu, Stefana, Fortunat și Ahaic par să fi fost sclavi în casa unei aristocrate pe nume Cloe (F. Fisher, *Commentary on 1&2 Corinthians*, Waco, TX: Word Books, 1975, 10-11).

^{liii} Dunn, *1 Corinthians*, 49.

^{liv} B. Witherington iii, *Conflict and Community in Corinth: A Socio-Rhetorical Commentary on 1 and 2 Corinthians*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1995, 8.

^{lv} S.M. Pogoloff, *Logos and Sophia: The Rhetorical Situation of 1 Corinthians*, SBLDS 134, Atlanta, GA: Scholar Press, 1992, 7-196, etc. Cf. D. Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell, 1989, 3-120, esp. 5-15.

^{lvi} Cf. reconstrucția lui L.L. Cranford, www.cranfordville.com (sept., 2003).

^{lvii} W.G. Kümmel, *Introduction to the New Testament*, London: SCM Press, 1975, 275. Cf. și studiul introductiv al lui D.B. Wallace, <http://www.bible.org>, dec. 2002.

^{lviii} J.D.G. Dunn, *1 Corinthians*, New Testament Guides, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995, 13-15.

^{lix} Inscricția de la Delfi, cca. AD 52, al 26-lea an al stăpânirii imperiale a lui Claudius, îl menționează pe Galion „Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus Pontifex Maximus, în anul al 12 al investiturii de tribun, aclamat pentru a 26 oară, tată al țării... salută cetatea Delfi. Am fost plin zel, mult timp, pentru orașul lui Apollo și Pythia, dar cu privire la veștile recente, despre certurile dintre cetățeni raportate de Lucius Junio Gallio, prietenul meu și proconsul

al Ahaiei,... rămâne în picioare hotărârea deja luată” (*apud* F.J. Foakes-Jackson; K. Lake, (eds), *The Beginnings of Christianity*, vols. 1-5, London, Macmillan, 1920-1933, retipărit Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1965, trad. din *Sylloge Inscriptionum Graecarum* or *SIG* II.3, 801).

^{lx} Ellis, *Pauline Letters*, 39-45.

^{lxi} J.C. Hurd, *The Origin of 1 Corinthians*, London: SPCK, 1965, Similar, J.D.G. Dunn și W.G. Kümmel..

^{lxii} M.C. de Boer, „The Composition of 1 Corinthians”, *NTS* 40 (1994), 229-245, dezvoltă ipoteză conform căreia Pavel a scris epistola în două etape: cap. 1-4 după ce a primit vești de la „ai Chloe”, iar cap. 5-16 după ce a venit grupul lui Ștefan, Fortunat și Ahaic.

^{lxiii} H.D. Betz și M.M. Mitchell, „Corinthians, Second Epistle to”, în D.N. Freedman (ed), *The Anchor Bible Dictionary*, vol 1, New York: Doubleday, 1992, 1148-1154. Cf. Dunn, *1 Corinthians*, 24-25.

^{lxiv} Dunn distinge aici 4 secțiuni majore. Collins observă 6 secțiuni: 1:18-4:21, 5:1-7:40, 8:1-11:1, 11:2-34, 12:1-14:40, 15:1-58, cf. R.F. Collins, *First Corinthians*, Sacra Pagina vol. 7, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1999, 30-31.

^{lxv} Elementele discursului retoric pot fi întâlnite parțial și în alte părți în discurs. Ele se împletesc, se succed conform logicii normale și conform impulsului sentimental al autorului. În general, însă, structura mare a mesajului epistolar nu este afectată.

^{lxvi} „Pântecele este pentru mâncăruri și mâncărurile sunt pentru pântece și Dumnezeu le va distruge pe amândouă.” O expresie citată, foarte probabil, din vorbele folosite des de corinteni, iar Pavel o corectează. Ceea ce se înțelegea prin această expresie eufemistică era părerea că „dotările fizice sunt pentru activități sexuale și activitățile sexuale sunt lucrarea normală, naturală, a acestor dotări, iar Domnul, în final, le va distruge pe toate; astfel, ele nu trebuie tratate cu mare atenție, pentru că nu au nici un viitor”. Necazul era că prin această punere a problemei ei justificau viața de păcat. Pavel folosește des citatele, în 1 Corinteni (este posibil ca expresia: „toate îmi sunt îngăduite” să fie, de asemeni, un citat).

^{lxvii} M.E. Thrall, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, vol.1: Introduction and Commentary on II Corinthians I-VII, Edinburgh: T&T Clark, 1994,

1-2; H. Marshall,, St. Travis, I. Paul, Exploring the New Testament. The Letters and Revelation, vol. 2, London: SPCK, 2002, 91.

^{lxviii} Tertullian, *Adversus Marcionem*, v.xi-xii., cf. Thrall, *II Corinthians I-VII*, 2-3

^{lxix} Teza aceasta este dezvoltată cu argumente solide de F.B. Watson, „2 Corinthians x-xiii and Paul-s Painful Letter to the Corinthians”, *The Journal for Theological Studies* 35 (1984), 324-346. Vezi un răspuns scurt în Marshal et al., *Letters and Revelation*, 94-95.

^{lxx} Marshall et. al, *Letters and Revelation*, 93-94.

^{lxxi} J. Murphy-O'Connor, *The Theology of the Second Letter to the Corinthians*, *New Testament Theology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, 11-12.

^{lxxii} Marshall et. al, *Letters and Revelation*, 102-103.

^{lxxiii} Discuția relației lui Pavel cu corintenii folosește unele din ideile din notele de curs nepublicate, ale dr. L.L. Cranford, cf. www.cranfordville.com (sept., 2003).

^{lxxiv} Problema adversarilor lui Pavel din 2 Cor este mai complicată: ei puteau fi iudaizatori, evrei palestinieni creștini, sau creștini eleniști de orientare iudaică. Câteva lucruri sunt sigure: erau creștini, împărtășeau o admirație deosebită pentru lege, erau versați în retorică și filosofie, se prezentau ca 'apostoli aleși", se opuneau lui Pavel. Cf. C.K.Barrett, *The Second Epistle to the Corinthians*, London: A & C. Black, 1973, E.E. Ellis, 'Paul and his Opponents", în E.E. Ellis, *Prophecy and Hermeneutic in Early Christianity: New Testament Essays*, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1978, 78-113; B. Witherington iii, *Conflict and Community in Corinth: A Socio-Rhetorical Commentary on 1 and 2 Corinthians*, Grand Rapids, MA: Eerdmans, 1995.

^{lxxv} Filon din Alexandria, ca. 20 îH – 50 dH, era foarte influent în perioada corespondenței corintene. Apologet major al credinței iudaice în contextul greco-roman, el înfățișase în culori foarte pozitive Legea vizavi de filosofia și religia greco-romană. Mystic și filosof prin formație, Philo reprezintă o culme a cugetării iudaice, un succes remarcabil în adaptarea culturală a iudaismului.

^{lxxvi} Diviziunile retorice sugerate reprezintă o prelucrare a celor propuse de B.K. Peterson, „Conquest, Control, and the Cross: Paul's Self-Portrayal in 2 Corinthians 10-13”, *Interpretation* 52 (1998), 258-270.

^{lxxvii} Retorica juridică sau forensică este retorica procurorului în sala de tribunal. Ea folosește conceptele de *vinovăție* și *inocență*: „un discurs juridic este o prezentare elaborată, dinamică, a faptelor cu scopul de a convinge auditoriul de vina unei persoane sau grup de persoane în legătură cu un eveniment trecut”. Cf. S.E. McGinn, <http://www.jcu.edu/bible/NT/Paul/Corinthians/2cor.htm> (sept. 2003).

^{lxxviii} Pavel folosește expresia „jug nepotrivit”, care este, de obicei, aplicată logodnei, căsătoriei (cf. 1 Cor. 7:39), deși în context, această asociere este una generală.. În text pare să fie vorba de evitarea unei asocieri cu oamenii mânați de dorința de a obține un câștig mârșav din religie, de a stăpâni peste alții, care se dedau la calomnie și tot felul de acțiuni denigratoare cu privire la lucrătorii Domnului, etc. Tema este un loc comun al NT (cf. Fapte 20:29; 1 Tim. 3:1-10; Tit 1:5-16, Mt. 20:25-27).

^{lxxix} McGinn definește retorica deliberativă ca pe un mod de argumentare care folosește conceptele de onoare și avantaj, iar discursul deliberativ ca pe un discurs elaborat, prezentat dinamic, cu scopul de a convinge auditoriul că onoarea sau avantajele lor vor beneficia în viitor dacă se va acționa în sensul indicat.

^{lxxx} H.D. Betz, „The Problem of Rhetoric and Theology According to the Apostle Paul”, în A. van der Hoye (ed), *L'Apôtre Paul: personnalité, style, et conception du ministere*, Betl 73, Leuven: Leuven University Press, 1986, 16-48, 24. Cf. *idem*, *Galatians: A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*, Hermeneia, PA: Fortress Press, 1979, 16-24; vezi și C.K. Barrett, *Freedom and Obligation: A Study of the Epistle to the Galatians*, Philadelphia, PA: Westminster Press, 1985, 50.

^{lxxxi} Cicero recomandă folosirea expresiilor de uimire și perplexitate ca mijloc de a capta atenția și bunăvoința unui auditoriu cucerit în prealabil de opoziție. Cf. Cicero, *De Inventione*, 1.17.25, citat de Betz, *Galatians*, 45; cf. discuția din Ph.H. Kern, *Rhetoric and Galatians. Assessing an Approach to Paul's Epistle*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 94-99.

^{lxxxii} Betz identifică *narratio* în textul din 1:12-2:14.

^{lxxxiii} Betz, *Galatians*, 16-24.

^{lxxxiv} R. Longenecker, *The Ministry and Message of Paul*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1971. O trecere în revistă mai cuprinzătoare o oferă Kern, *Rhetoric and Galatians*, 91-92.

^{lxxxv} Cf. Chalmer E. Faw, 'On the Writing of First Thessalonians', *JBL* 71 (1952) 217-25.

^{lxxxvi} N.L. Geisler, and W. E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, (revised and expanded), (Chicago: Moody Press, 1968 (1986)), 188, 196.

^{lxxxvii} U. Schnelle, *The History and the Theology of the New Testament*, M.E. Boring (trad), (Minneapolis: Fortress Press, 1998), 43-55; W. G. Kümmel, 'Das literarische und geschichtliche Problem des ersten Thessalonicherbriefes', în *Neotestamentica et Patristica, Freundesgabe O. Cullman zum 60. Geburtstag überreicht*, NovTest Suppl. VI, Leiden, 1962, 213-227, cf. C. Demke, 'Theology and Literary Criticism in 1 Thessalonians', *JHC* 3/2 (1996), 194-214 (trad. D.J. Doughty, din 'Theologie und Literarkritik im 1 Thessalonicherbrief. Ein Diskussionsbeitrag', în G. Ebelin et. al (eds.), *Festschrift für Ernst Fuchs*. (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1973), 103-124).

^{lxxxviii} Schema de față dezvoltă și modifică o schemă retorică propusă de Frank W. Hughes.

^{lxxxix} W. Barclay, *Daily Study Bible Series: The Letters to the Philippians, Colossians and Thessalonians* (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1975), 203.

^{xc} Folosirea pluralului la persoana întâi în 4:15-17, poate fi o indicație că Pavel se aștepta la o revenire în curând a lui Isus, dar nu neapărat, poate fi doar o figură de stil pentru identificarea cu tesalonicenii.

^{xc} În ce privește argumentele pentru prioritatea epistolelor, cf. în favoarea 1 Tesaloniceni (R. Jewett, *The Thessalonian Correspondence: Pauline Rhetoric and Millenarian Piety* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1986), 24-30), iar în favoarea priorității 2 Tesaloniceni (C. A. Wanamaker, *1 and 2 Thessalonians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1990), 37-45).

^{xcii} A. Loisy, *The Birth of the Christian Religion*, L. Jacks (trad), (London: G. Allen & Unwin, 1948), 20-21; B.D. Ehrman, *Orthodox Corruption of Scripture: Effect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament* (Chapell Hill, NC: UNC Press, 1996), 23. Vezi, în general, Schmidt, Schrader, Mayerhof, De Wette, Kern, Baur.

^{xciii} Autenticitatea paulină a scrisorii își are și ea apărătorii ei (Reuss, Sabatier, Hofmann, Weiss, Zahn, Julicher, Farrar, Godet, Baljon, Moffat, etc.).

^{xciv} Prezentarea unor astfel de reguli pentru familia eficientă era un subiect îndrăgit de autorii - și cititorii - antici, cf. Aristotel, *Politica* 1.2.4-6).

^{xcv} H.G.A. Ewald, *Die Lehre der Bibel van Gott, oder Theologie des Allen und Neuen Bundes*, 4 vols., (Leipzig: F.C.W. Vogel, 1871-6). W. M. L. de Wette, *Biblische Dogmatik des Alten und Neuen Testaments*, 1813.

^{xcvi} F.C. Synge asociază o astfel de succesiune Efeseni-Coloseni, cu o paternitate paulină discutabilă pentru Epistola către Coloseni, cf. Synge, *Philippians and Colossians* (1951), 51-57; vezi și J. Coutts, „The Relationship between Ephesians and Colossians”, *NTS* 4 (1957-8), 201-207; citat de D. Guthrie, *New Testament Introduction* (Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990; format electronic Logos Research System, 1996), 574.

^{xcvii} W. G. Kümmel, *Introduction to the New Testament* (London: SCM Press, 1975), 366.

^{xcviii} O scurtă listă a studiilor de referință ar trebui să includă: D. Guthrie, *New Testament Introduction* (Leicester, UK: Apollos, 1990), 479-521; D.A. Carson, D.J. Moo și L. Morris, *An Introduction to the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1992); T. K. Abbott, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles to the Ephesians and to the Colossians* (ICC, Edinburgh: T&T Clark, 1897), i-xxiii (despre mărturia Părinților Bisericii, cf. ix-xiii). F.F. Bruce, *The Epistles to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1993). T. O'Brien, *The Letter to the Ephesians* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999), xxxiii; M. Barth, *Ephesians* (New York: Doubleday, 1974); F.W. Beare, *Ephesians* (Nashville, TN: Abingdon, 1953); R.P. Martin, *Ephesians* (Nashville, TN: Broadman,

1971); H. Chadwick, *Ephesians*, (London: Nelson, 1962); O.M.T. O'Donovan, *Style and Genre in Ephesians*, *TSB* 64 (1972) 12-16; C.L. Mitton, *Ephesians* (London: Marshall, Morgan and Scott, 1976), etc. cf. D. Malick, <http://www.bible.org>, Sept. 2000; D. Wallace, www.bible.org/docs/sopabox/ephtl.htm, F. Just, S. J. clawwww.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm, etc.

^{xcix} F.F. Bruce, Benoit, K. Barth, și alții apără originea paulină, dar o serie de autori cum sunt H. Conzelmann, F.W. Beare, E. Käsemann, R. Schnackenburg, etc., obiectează pe motive de stil, vocabular teologic, și conținut, și argumentează în favoarea pseudonimității.

^c Cinci manuscrise timpurii, din tradiția alexandrină, P46 [200], a [400], B [400], 424c, 1739, nu conțin această referință (cf. B. M. Metzger, *A Textual Commentary on the New Testament* (London: UBS, 1971), 601).

^{ci} O situație similară apare și în cazul Romani 1:7 în mss. G [900], 1908 [1100], și 1739, din care lipsește adresa „din Roma”. Similar, s-a avansat ipoteza că adresa „în / din Efes”, a fost adăugată de copiiști pentru că Efesul era orașul major din regiune (Abbott, *Ephesians*, i-ix).

^{cii} Abbott, *Ephesians*, xxix-xxxi.

^{ciii} Bindecuvântarea de tip evreiesc și mulțumirea de tip grecesc sunt două secțiuni distincte în cadrul acestei rugăciuni din *proemium*. Ele sunt construite asemănător: o rugăciune principală (3-6; 15-19) și un imn hristologic final (7-14; 20-23).

^{civ} Pavel arată că Dumnezeu a dărâmat prin Hristos bariera istorică dintre spiritualitatea evreiască, bazată pe revelație, și cea a Neamurilor, pierdute în întuneric, în neștiință, și lipsite de nădejde. Prin trupul lui Hristos s-a făcut pace între cele două neamuri omenești, care au devenit una, év, o realitate nouă – poporul lui Dumnezeu, și care au fost împăcate, ca atare – prin aceeași jertfă – și cu Dumnezeu. Neamurile au ajuns astfel membri în casa lui Dumnezeu, cetățeni cu sfinții, un singur Templu al lui Dumnezeu, cu evreii. Unitatea Bisericii este asigurată de Hristos dar și de Duhul Sfânt (2:17-18, 22).

^{cv} Acest pasaj este una din parantezele cele mai lungi ale lui Pavel (2-13) și se referă la taina mântuirii Neamurilor, împreună cu evreii, o taină revelată acum prin Duhul (5). Această manifestare a

înțelepciunii lui Dumnezeu a luat prin surprindere chiar și lumea cerească (9-11; tema este prezentă și în Evrei 1-2 și 1 Petru 1:10-13). Pavel încheie rugăciunea cu o doxologie care amintește de Romani 8:32-36.

^{cvi} După capitolul 2, și capitolul 4 din Efeseni poate fi numit un capitol al unității Bisericii (cf. 2-6, 13, 16). Gândirea este asemănătoare cu cea din 1 Corinteni: Biserica este un trup în unitate, Domnul dă daruri și lucrători Bisericii. În același timp, se observă că stilul celui de al doilea argument teologic din Efeseni (4:1-5:2) ia forma unei sfătuirii (*exhortatio*). De fapt, în Efeseni, împărțirea strictă argumentului este dificilă pentru că elementele de *narratio*, *probatio* și *exhortatio* sunt suprapuse, amestecate.

^{cvii} Ca să arate că această nouă identitate, de creștini, îi obligă la o viață curată, ruptă de trecut, Pavel folosește imaginea celebră a îmbrăcării cu omul cel nou și a dezbrăcării de omul cel vechi (4:22-24) și citează una din vorbele lor despre mânia, foarte posibil un citat din Ps. 4:4, LXX [„mânați-vă și nu păcătuți!”, pe care, însă, el îl supune unor constrângeri suplimentare („să n-apună soarele peste mânia voastră”) - textul pare un ecou al recomandărilor finale pentru Neamuri, ale conciliului apostolic din Fapte 15, anul 49 dH. Viața nouă cuprinde ferirea de adulter, trăirea în dragoste, în puritate, ferirea de lăcomie, de dezbinări, de certuri și de mânie, de răutate, de erezii, de vorbe murdare, etc.

^{cviii} Casa credincioasă cuprindea familia de bază dar și slujitorii (sclavii și slavele), întreaga unitate socială și economică. Relațiile noi trebuie să se vadă la toate nivelurile, soț-soție, părinți-copii, stăpâni-slujitori. Ideea subînțeleasă este aceea că familia creștină trebuie să aibă o mărturie bună în lume.

^{cix} G.F. Hawthorne, R.P. Martin, și D.G. Reid, *Dictionary of Paul and his letters*, (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1993), 147.

^{cx} Termenul „filosofie” poate să nu se refere la filosofie, în general, ci la religie și anume la religii de origine iudaică (cf. Josephus, *Antichități iudaice*, 18.1.2, care numește cele trei partide iudaice, filosofii; la fel, Filon vorbește despre „filosofia lui Moise” și despre „filosofia iudaică”, cf. *De Mutatione Nominum*, 39; *Legatio ad Gaium*, 23, 33).

^{cxii} Pavel dezvoltă o hristologie în acești termeni cosmici pentru că ea era relevantă ascultătorilor săi, cf. R. S. Barbour, *SJT* 20 (1967), 257–271; T. H. Olbricht, „Colossians and Gnostic Theology”, *Restor Quart* 14 (1971) 65–79, cf. D. Guthrie, *New Testament Introduction*, electronic edition, Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990 (1996), 566.

^{cxiii} W.M. Dunnnett, *Exploring the New Testament*. (publicată inițial ca *New Testament survey*, Wheaton, IL : Evangelical Teacher Training Association, c1963), Wheaton, IL: Crossway Books, 2001.

^{cxiiii} Acest verset afirmă egalitatea în Hristos a tuturor oamenilor: credincioși dintre păgâni sau dintre evrei, educați sau needucați, robi sau liberi, săraci sau bogați.

^{cxv} P.T. O'Brien, *The Epistle to the Philippians: A commentary on the Greek text* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1991), 9; R.P. Martin și G.F. Hawthorne, *Philippians*, Word Biblical Commentary, Vol. 43 (Dallas: Word, 2004), xxviii.

² Martin și Hawthorne, *Philippians*, xxviii. Printre cei care au contestat calitatea de autor a lui Pavel se numără E. Evanson, F.C. Baur, A. Q. Morton, J. McLeman, dar părerilor lor nu au reușit să aibă un ecou demn de remarcat.

^{cxvi} Filipi fusese capitala Macedoniei, dar în timpul lui Pavel capitala era la Tesalonic, iar orașul cel mai important era Amfipolis. Astfel, textul din Faptele Apostolilor 16:12, trebuie înțeles că se referă la Filipi ca la *una* din cele dintâi cetăți din ținutul Macedoniei, sau ca la prima cetate dintr-un ținut sau parte a Macedoniei (Macedonia era împărțită în patru astfel de regiuni). O astfel de exprimare este pe de o parte, corectă, iar pe de cealaltă parte, reprezintă dorința lui Luca de a sublinia că evanghelia începea să afecteze orașele importante ale imperiului roman. Cf. G. Zuntz, „Textual Criticism of Some Passages of the Acts of the Apostles,” *Classica et Mediaevalia* 3 (1940) 36–37; C. S. C. Williams, *Alterations to the Text of the Synoptic Gospels and Acts* (Oxford: Oxford UP, 1951) 61–62; S. E. Porter, *The Paul of Acts*, WUNT 2.115 (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1999); F. F. Bruce, *1 & 2 Thessalonians*, WBC 45 (Waco, TX: Word Books, 1982); idem, *Commentary on the Book of Acts*, rev. ed., NICNT (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1988); cf. also, B.W. Winter (ed), *The Book of Acts in Its First Century Setting*, 6 vols (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1993–2001).

^{cxvi} Strabo, *Geografia*, 7.331, frg. 33–34; cf. Schmidt, Pauly-Wissowa, *Real-Encyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* [1938]19, 2:2212.

^{cxvii} Dio Cassius, *Istoria Romei*, 47.42–49.

^{cxviii} Este posibil ca numele ei, Lidia, să fi avut legătură și cu faptul că această femeie era din Thyatira, din Lidia, Asia Mică, unde se practica vopsirea materialelor și producerea purpurii. Numele ei nu apare însă în epistola către Filipeni: ori se mutase, ori murise ori poate fi identificată cu altă persoană, cum ar fi Syntyche sau Eudokia.

^{cxix} *Politeusthe*, purtați-vă demn, civilizat (1:27), un îndemn care se adresează sentimentului lor de mândrie că sun civilizați și cetățeni romani care știu cum să se poarte în polisul imperial. Pavel le dă de înțeles că adevărata lor cetățenie este legată de cer, de Biserică, de evanghelie.

^{cxx} Imaginea are o valoare simbolică deosebită: să țină sus cuvântul vieții, strălucind ca niște lumini.

^{cxxi} *Politeuma hemon*, cetățenia noastră, 3:20, este în ceruri.

^{cxxii} Conform tradiției Onisim, sclavul fugit din casa lui Filimon, și care a ajuns creștin prin întâlnirea cu Pavel, în Roma, a devenit mai târziu episcop al Efesului, cf. Ignatius, *Efeseni*, 1.

^{cxxiii} Kümmel, *Introduction to the NT* (London: SCM, 1975), 249.

^{cxxiv} P.T. O'Brien, *Colossians-Philemon*, (Dallas, TX: Word, 2004), 266. Relațiile dintre Filimon, Apfia și Arhip nu sunt precizate în text și au fost subiectul multor speculații.

^{cxxv} Sclavia a fost desființată în creștinism dar, într-un mod interesant, problemele sociale de acest fel nu au dispărut. Șerbia i-a luat locul, exploatarea muncitorilor săraci, mai târziu, și chiar, din nou, sclavia motivată etnic sau rasial (negrii în America, romii în Țările Românești, etc.). Abolirea sclaviei a avut însă, la origine, întotdeauna, valoarea ființei umane în fața dragostei lui Hristos, așa cum ea este afirmată în NT.

^{cxxvi} Cu mici excepții de interpretare, se poate afirma că Epistola către Tit nu are argumente teologice majore (adică îi lipsește secțiunea *probatio*). În schimb, conținutul său este axat pe sfaturi.